

L-56

Juan Manuel Lertxundi ta Baztarrika

Polli ta Pello

bi euskaldun bikain da zintzoen

1910

1/043

1-23

1910

Lanarte-tar Benauteris

POLLI TA PELLO

bi euskaldun bikain da zintzoen

KONDAIRA

Lertxundi ta Baztarrika-tar Juan Manuel

KALASANZ-DARRETAKO ABAK EGIÑA

Azkoitiko-itx-jostaldiyeetan saritua.

Tolosan da Uztailaren 20-an, 1910-garren urtean.

DONOSTIAN

J. BAROJA TA SEMEEN MOLDIZTEGIAN

1910

Kondaira asi baño lenago itz batzuek irakurleentzat.

ENEZKERO, nai baño urte geyago igaro dira noski, esatera nuan gertaera aitu nunetik; bañan egizkoa da; aspalditik nere erritar guztiyai kondaira au esateko asmoz betea nebillen, eta egin bearrez beteta arkiñu banaiz eta egizko kondaira nai nun bezela oraindano adierazi ez badet, enazazute alper-tzat artu : bakuitzak alditun garayetan gauzak egiten baiditu, eta eskerrak alegin guztiyak bere lanean ipi-ñi ezkeroz.

Nik beiñepen lan ontan naiko alegiñak ipiñi ditut : ala ere, berez arrigarriya dan kondaira, gaizki dirudin ipui bat atera lezaiket, edo eziñ ondo adierazi, edo euzkera txarrez ezarri, bai nere adimen aulak eziñ geyago al, bai ta ere aspaldi gogoan neuzkan esaerak zerbait aztu zaizkidalako. Jaunak daki zergatik izango ote dan.

Ala ere, orain zuei, euskaldun irakurleak, esatera nuan kondaira, ontzat, egizkoa danez, artu dezazute : bertan ezagutuko dituzuten notiñ-etatik, batzuek nerekin egon izan dira ta euskaldun txit-zintzo ta bikañak ziran, eta ayek egiya esaten zidatela bada-
kit : geyenak beren esanez dakizkit ; bakuitza zan bezela adieraziko dizutet ; ona bazan ongi, gaiztoa izan bazan gajzki : oyen artean zein onak eta zein gaiztoak izan diran geroşeago jakingo dezute, eta ori jakin ezkeroz onak bezela zuek ere izateko asmoak biyotz barruan oartzen badituzute, ongi ; biyotz onekoak zera-tela adieraziko dezute.

Ortan nai nuke zuek zeon adimen, al da naimen guztia jartzea ; orrela, nitzaz aztuta, etzerate ondo edo gaizki ezartzen dedan edo ez-etan ibilliko, ez bada, kondairako notiñak nolakoak izan eta nolakoak zuek ere izan beartzeraten-etan.

Kondaira ontako notiñ batzuek etzuten euzkeraz itzegiten ; oyen esaerak gure izkera maitagarri-
ra itzuli ditut bana-banaka ta zintzo-zintzo : au bakarrik da nik kondaira ontan jarri dedan lana : ondo atera zaidala esaten badidazute, poztuko naiz ; bañan idaztitxo au irakurrita, kiñuka asi ta işiltzea obetzat badaukazute, eskuban daukadan ezartxotxa puskatu eta geyago ez dedala ezertxo ere euzkeraz ezarriko, benetan

eskeintzen dizutet. Ez uste, ordea, irakurle maiteak, kondairatxo au aiñ gaizki egiña atera lezaikedalako bildurrez nagola : len bai, bañan oraiñ ez.

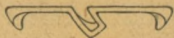
Lagun zar da ospetsu batek, Elosegi-tar Polli jaun deritzayon eta bere maitetasunez ain laztana danak, lan au egiteko kemenak aunditu zizkidan : egin nunean, Tolosako Apaiz buru, Orkaiztegi-tar P. Antonio jaun, euskaltzale bikain da jakintsuak irakurri, orraztu ta ontzat artu zun; eta gañera Azkoitiko Euskal-itx-jostaldiyetan saria izan du.

Elosegi-ren eragintza, Orkaiztegi-ren laguntz ta baimena, eta Azkoitiko sariya nere alde bai daude: orregatik nere lan au, ontzat artzeko eta gogoz irakurtzeko esanez, pozik eskeñi nezaizuteke.

Agur, da ondo bizi, nere irakurle laztanak.

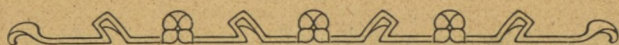
Zuen erritar eta laguntzat eskeintzen dan

LERTXUNDI.

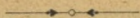

I

Alkartze arrigarriya.

IYA berrogei urte gutxi gora bera igaroak izango dira, Mendoza deritzan Arjentiñako uri pollit batean, gertaera erruki ta izugarrizko bat gertatu zanetik.

Negu erdian egon arren, alako berua ta gutxitan oartu leiken ikaragarrizko gertaera ikusi zuten, an, erri artan bizi ziranak.

Ango zeru urdiña bat-batean illundu zan : ubelezko margoz beteak zeuden odehyak; bañan ez goi-goyan, ez bada oso bean : zeruba jetxi, aizea bildu, ta nai ta nai ez gizon da abereak ito bear zituztela zirudin. Piztiak etxetara, gizonak karriketara erdi txoraturik zijuazen : abereak, ikulluetan lotuta zeudenak, irrintzi, ojuz ta marruka asi ziran; dardarka guztiak, izerdiz beteak eta iya txorabiātubak geyenak.

¿Zer-tzan? Aspalditik an bizi ziran batzuek, bai, igar-tzentzuten, bañan ¿zeñek zirudiyan gertaera esateko ausardiya euki lezaken? «Bildurrez dagona etzazu

geyago izutu» ziyon bakuitzak, eta «¿nork daki gañera iduritzentzaidanez gertatuko dan gauza?»

Ta guztihak isillik, alkar begiraka, alde batetik bestera zebiltzan arratsetik gaberaño, afaltzeko gogo ta loalerik gabe : gabaldiya egualdiyaren eran zetorren, eta gabaz egunez bezin larritasunez beteak egon bearko zutelakoan, geyenak etxeratu ziran.

Ontan turmoi antzeko abarrots batzuek aitu ziran; etzan tximistik ikusten, ala ere turmoyak, bata bestea baño bertago aitzentziran : eta mendiak eta lurpeko arkaitzak, alkar joaz puskatu naye zebiltzala ziduririn..... «¡lur ikara! ¡lur ikara!» alde guztiyetan ojuka etxetatik atera ziran izututa notiñak; zein erdi jantzita, zein besoetan aurrak zeramazkila : ura ojuka, au isillik, eta dardarka geyenak ta zalapartaka, nora juan jakin gabe : etxeak zearka mugitzen asi ziran; beren ormetako arriak kris-kras-ka puskatzen, argiak itzali, etxe batzuek urratu, besteak sutu, ta asko notiñen gañera eroriyaz ondatzen ari ziran..... ¡Ura bai zala larritasuna!

«¡Ene Jauna, gutzaz erruki zaite!» ziyoten batzuek : «¡neregana atozte!» besteak; bañan guztiak geldi edo azkar, altzuten bezela, karrikatik karrikara erriko seyetara (1) zijuazen; erortzen-t-ziran etxeak purrukatu etzitzaten urruti utzi arte.

Ayetan zeudela oraindik geyago bildurtu bear izantziran guztiak : lurra, itxasoko ur asarretubak bezela, mugitzen ari ta ari zebillen, etxeak seaska batzuek

(1) Seya=*plaza*.

ziduriten, egoa sutuba, lañuak gorri beltz zeuden, eta azkenerako euri lanbro otz bat erantzita zeudenak bustiyaz erortzen asi zan. Ezin txutik egonez, eskuz esku alkar artuta, eriyotza igarriyaz eta lurrak ires-tuko (1) ote zitun bildurrez, Jaunari otoitz egiñik gelditu ziran.

¿Ze garai era ontan igaro zitzayen? Etziran berak oartu; geroseago iru edo lau minutu barru ala egontzirala esan omen ziyen, bañan geyago lur-ikarak iraundu zulakoan, etzuten gişaişo ayek olakorik sinistu.

Lurra geldi jarri zanean, lasaitu ziran pişkabatez: beren guraso edo semeak nun egongo ziran jakin nayezen banakatuta, alderatu ziran batzuek; besteak, iñor gabe bizi ziranak, bañan ainbesteko ondapenez errukituta zeudenak, eri ta gaişo billa juateko asmoan alkaru ziran, eta lan artan gogoz ta biyotzez alegiñak ipiñi zituzten.

Errukitsu oyen artean zebillen gizon galant eta eder bat, ez egoki jantziya, bañan garbi ta txukun zidurina: indartsua zan, azkar ta bizkorra; bere lagunak, au ezagutuaz, laşter artu zuten burutzat eta onen mendeen izugarritzko gauzak egintzizuten.

Karraşi bat aitzen-t-zutenerako, deadarka zeudengana juan, da atea bultzaka bota, suba bazekusten itzali, ormak, ala bear bazan, lurreratu, ta andre gaişoak eta ume errukigarriyak besoetan artuaz, eriyak sendatu, larri zeudenak laztandu, illak lurpetu eta

(1) Irestu=*tragar*.

biziyak alderatuaz, gau negargarri ura guztiz igaro zitzayen. ¡Ayen biyotz on da maitetsuak, ayen kemen da indar altsuak eta ayen buru zebillenaren maitetasun ausar da gartsuba!

Jan gabe, loalez ta izerdiz beteta arren, beti arin, bizkor ta indartsu zebillen; mentsu ta illun, lanean ari zan artean; pozik, inortxo eriyotzaren atzaparretatik alderatzentzunean. «¡Aurrera, mutillak!» zizyen lagunai; «Gisaisoak gure aldekoak dira eta ayen alde egiten deguna, zerutik begiraka daukagun Jaungoikoak ikusi ta sarituko digu!»

Karrika zabal batera iritxi ziran gure ongille langilleak, eta an begiyetara agertu zitzayen ikusgayak, beren biyotza illundu bear izantziyen.

Etxe eder ta aundi bat su ta gar zegon : beko oyal saltegiya (1) erretzen asi eta oyalen ke ta kiratsak nazka ta itotzentzula; ezin betik gora, ez eta goitik bera juan leikela, barrenen bizi ziranen alde zerbait egitea zail samar zegon : goitik, lenbiziko bizitzako leyotik gizon batek ojuka laguntza eskatzen-tzun; eta besterik ezin bazan, lokarri lodi bat botatzeko, an zeukan eri bat jetxi zezan eske zebillen : au entzunaz alderatu zan piska bat gure gizon galanta ta andik ergai (2) batera, ate aundi bat bizkarrean eta ertzetan kakoak zeuzkan lokarri bat eskuan zekarzkila etorri zan, da leyopean eta su-garra agiri zan tokiyan atea txutik jarri, kakoa leyora bota eta mutil koskor bat

(1) Saltegiya=*tienda*.

(2) Ergai=*momento*.

bezin arin igotzen asi zan, kez ta suz itotzeko bildurrik gabe.

Ezkutatu bezin laſter berriz agertu zan, beste gizonak besoetan maindirez bilduta zeukan eri bat besapean artu zun, eta goikoari «zu ere lenbailen atoz» esanez jetxi zan, kontuz bañan azkar.

Garaya zan : goiko gizona jetxitzekoan, leyoan ere su-garrak agertu ziran, beko atea ere ordurako erretzen asiya zan : pitin bat itxoin ezkerok irurak il bear izango ziran.

Etzeekin gure gizon galantak zein zeramakin da nora zijuan : besteak «nere atzetik atoz» esantziyon eta alaſe zerraikiyon. Atari eder batean arkitu ziran biyak, eriya besoetan zeramatela : ango argiz, lagunduta zijuan gizonak gure galantaren arpegiya ikusi zun, da beraren larritasun da dardarra oartuaz, itzegintziyon esanaz:

—«Nere adizkide maitea, eri onek baño bertago eriyotza daukazula dirudi.»

Musu gorritu zan gure galanta, miñen bat barruan bazeukan bezela zerbait makurtu zan, bañan berealasesen zuzenduta apal da mentsu besteari erantzuntziyon.

—Bai, zerbait txorabiatuba oartu naiz; bañan jantzait, eta orain ez daukat ezer: iyo gaitez eta gaiso au, al bada, sendatu dezagun.

Ta esan da egin; biyak iyo ziran, gaisoa oi bigun da eder batean jarri zuten; etorri ziran emazte ta alabak : neskame bi apaiz ta sendagille billa bialdu zi-

tuzten eta alegiñakin eriyaren alde lan egiten asi ziran.

Andik piska batera, gaisoak begiyak iriki zitun: doailariyari begiratu zion eta eskerrak eman, da nori zemazkiyon jakin nayezen, estu-estu itzegiñez galdetu zion :

—¿Zeintzera, nere doailari maitagarriya?

—Etzazu, arren, jakin izan nai, Prašku jauna : nere aldekoak laguntzera gau ikaragarri ontan Jaungoikoak bialdu nau; al nuna egin det, eta kito.

—Zuk ezagutzen nazu bada, nere izena dakizun ezkeror.

—Bai, bañan ohea izango da zuk nerea ez ezagutzea

—Ez, alajaña : Jaungoikoarengana lašter juan bearrean nago, ta Beraren izenean zurea esan dezaidazula eskatzen dizut.

—Ala bada, esango dizut : Polli naiz, «Polli aundi» zurekin nebillenean deitzen zidazuna.

—¡Polli, Polli! (dardarka zion eriyak) : bai, gogoratzen-t-zaitut..... gaitz asko egin nizkizun..... barka zai.....da.....zu.

Eriya ezin asnas arturik zegola Pollik ikusi zunean, arren esku otza beren tartean artuta maitetsu estutuaz erantzuntziron.

—Jaungoikoak aspaldi barkatu nizula badaki, Berak nere barkapena osatu dezala.

Prašku, zerbait lasaigo, kiñuka Pello suyari deituaz ta arren eskuba bere eskerrez zeukala, ezin itzezin arren doi-doi ta aldizka esantziron.

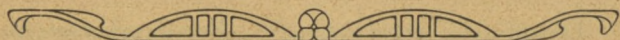
—Pello, nere sui maitea*: gure diru ta aberastasu-
netatik geyenak gizon maitagarri onenak dira: emaiz-
kiyozu, Jainkoak ala nai du ta.

Eta au esanez, zotinka asi, ta apaiz, sendagille ta
etxeakoak zetozeila il da gelditu zan.

II

Bi euskaldun, dirutako kezketan ere,

ONDO ALKARTZEN DIRA

PRAŠKU Jaunaren illetak, aberats batenak bezela, ederrak izantziran. Esku piltzallekoa izan arren, etzan bear bazan ezergabeai diru ematera ukatzen : da diruba zabaltzen dunak, ugari badama ge-yago; adizkide ta lagunak askotzen ditula, gauz jakin-ña da.

Orregatik eta egun ayetan Mendozatarrak egin bear gutxi zeukatelako, Prašku-ren illetetan naiko ezagun bildu ziran, izugarri argi piztu, apaingai erakutsi eta oraindik obetogo dirurina, Prašku zanaren ongai asko ta gaiztakeri gutxi zabaldu ta jakin ziran.

Eztitzayon Polliri bere ezagunaren illetara juatea ondo iduritu; atsedean bearra zeukan, da gañera len lagun da ezagun euki zitun adizkideak berriz ikustea etzegokiyon ondo : beartsua bai zidurin bada, ta lagunetatik batzuek, aberatsa izantzan bitartean baka-rrik laguntzat nai izantzutela adierazi ziyoten.

Etxean geldi zegon nai ta ez : Pellok ori maitetsu eskatu ziyon da arri itxoiñez bere gel, urte asko ziralarik, bizi izantzaz gelan bertan, aspaldiko gertaerak buruz irakurtzen ari zan.

Goizeko amaika-t-erdiak izango ziran Pello etxeratu ta Pollirenganatu zanerako : emaztea ta alabak nola zeuden ikusi ta gero, arrekin nai zun bezela itzegiteko asmoaz, arren gelara eldu zan.

—Egun txarra daramazu, Polli; lengo egunetan bezela biyotz samur, begi busti ta kopet illun besterik etxe ontan ez dago ta.

—Gertaera txarrak zerbait nere biyotza larritzen dute, Pello : neke ta naigabeak zer diran badakit; bañan iñor emen errukigarri balego, zu izango ziñake noski.

—Enuke ukatuko, adizkidea, eta ez det au etxe sutuarengatik esaten, ez ta lur-ikarak galdu erazi dizkidan diruengatik ere : oyek berriz egin edo irabazi litezke; bañan nere aitagiarreba, ain ona ta zintzoa zana..... jenet! ura galdu det, eta ez dakit zerekin ordaindu nezaken.

—Egiya diyozu; «junak jun» maiz esaten da; bañan «miñ barrun» ere esan genezake: ez dira eskuak odolik gabe moztutzen, da biyotzeko kutunak miñik gabe ere ez.

—Ta nere emaztea berriz, aitaren eriyotzez gaisotuta, alabak negarrez : ez da au neretzat, Polli; olako naigabeak ezin eramanik nabill.

—Jaunak lagun dezaizula, Pello; era ontako nai-

gabetan Arren laguntzak, gizonenak baño geyago laztantzen dute; ta ala dala, Jaunarengana biurtu zaite; Berak zure biyotza sendatuko du, ta zuk gero emazte ta alabenak laztanduko dituzu : zuaz, Pello, ayengana, zure bearra daukate, eta ez ditzazu atsedetik gabe utzi.

—Biguñegiya daukat biyotza ayen ojuak entzuteko; ezin ditut negarrez daudela ikusi, eta egin bear aundirik ez badezu, aurrerontz nerekin bizi zaitezela eskatu nai dizut, ayek sendatu ta zerbait alaitu arte, ta gañera len esan nizunez, aitagiarrebaren naimena egiñaz, zuri beartzaizuna eman arte.

—Begira, Pello, iru edo lau bider orretzaz ez itzegiteko eskatu dizut, eta ez dagokiyo gizon bati beti eskean egotea : maite banazu, utzi nazazu : nitzaz bein edo bein gogoratzen bazera, Jaunari nitzaz ta nere amatzaz otoitz egin zayozu eta kito.

—Nik ere oraindik ama bizirik daukat eta arren-gatik eta bear bada zureagatik zeintzeran, zer zor dizudan esan dezaidazun, berriz, nai badezu, belauniko eskatuko dizut.

—Ez, etzaitez nere aurrean belauniko jarri.

Pello belauniko ta Polli alde batetik bestera zebillela, ergai batzuek igaro ziran; bata otoitz egiten Jaungoikoaren aurrean balego bezela, bestea palmetituba, bere biyotzean zeuzkan asmoak ušatu nai bazitun bezela : Polli lenbizi bereganatu zan, da Pello oraindik belauniko zegola ikusirik, arrengana juan, bizkarretan ikutu ta altxa erazirik esantziyon :

—Altxa zaitte, Jaungoikoarengatik : menderatu nazu : neregatik ezin nezakena, nere eta zure amen-gatik esango dizut.

Ontan, jateko ordua zan, da neskameak, nagusiya aztuta zegola ikusirik, arrengana juan da atean joaz deitu ta galdetu ziyon ¿noiz bazkaldu naiko dezu, nagusi jauna?

Altxa zan Pello : ¡aurrera! neskameari oju egin tziyon, da etxekoandre ta alabak nola zeaden galdetu ta gero, zeuden gela artan bertan bazkariya jartzeko agindu ziyon, biyak bakarrik otordu ta bazkalondoan egon nai zutela adieraziyaz.

Ta agindu bezela bazkariya atera ziyen neskameak; mayean eta neskamearen aurrean egun ajetako gertaerak bata besteari egiztatzen (1) jarduntziran : beren tartean esan bear zutena inortxok igartzea etzuten nai, ta orregatik, eta neskameak gero ezer esan etzezan, ondo zekizkiten berriyaz itzegiñez bazkari garaya igaro zuten.

Bazkaldu ta gero, neskamea ontziak kendu ta maya garbituta alderatu zanean, atea barrendik itxi zuten, da bata bestearen aurrean eserita, Pellok len egindako galdera berrituaz, onela itzegiten asi zan :

—Jakin dezat nik, Polli, aitagiarreba iltzanetik jakin nai nukena; arren azkenetako itz ta naimenak urduri (2) ta sutan naukate; arren itzetan gaidadin (3)

(1) Egiztatu=*contar, referir*.

(2) Urduri=*violento*.

(3) Gaidadea=*misterio*.

bat izan beartzala igarri nun, da ori ezagutu arte enaiz atsegiñez arkituko.

—Ala nai dezunez, zein naizen esango dizut : zu bezela euskalerriko mendi alayetari jayua naiz, aitik enun ezagutu, bañan Jaunak ama zintzo ta maitetsu bat eman da oraindano gorde izan dit. ¡Arren lan da malkoak neri jaten emateko!

Beartsuba zan, da batzuetan bere baratz txikiyan lan egiñez, bestetan ondo zeuden altzoko baserritan, bere biyotzeko seme kutunarentzat talo piška bat eskatuaz azi niñun, neronek zerbait egiteko aña indar artu arte.

Oraindik mutil koskor bat nitzan; da ala ere arren eramankizunak eziñ ikusiyaz, morroitzat nunbait jarri nai nitzan, bañan etziran uzten berak : «ez, ez det nai nere semeagandik alderatu» ziyon beti : «Jaunak senarra bereganatu zidan, da zu neregari utzi zaitunez, nik zu ondo zaintzea nai du noski : nerekin bizi bear dezu, ona izantzaite ta Jaungoikoak lagunduko gaitu.»

Ezer, amaren naimena baizik, eziñ egiñez, arekin bizi ta lan egiten nun; bañan nere irabazi laburrak etziran gure bearrak askitzeko arterañoakoak izaten, da beti beartsu ta makal gebiltzan biyok.

Emezortzi urte nitun, lan egiteko eran arkitzen nitzan, eta nere ama maitea beti larri ta malkoak zerizkiyola eziñ ikusirik, biyotza puskaturik arren bein batean eñan niyon :

«Ezin det, ene amatxo, zu beti errukigarri ikustea

eraman; ni indartsuba naiz, edozer gauz egiteko eran nago; zu ainbeste lanez alperrik galtzen zabiltz, ta ezin naiz zuretzat geyago egin gabe bizi : nunbaitera juaten utzi zadazu, ta ondo ta atsedeen bizitzeko aiña irabaztean, berriz etxera etorriko naiz, zuri berriz esanez : Artu ditzazu, amatxo maitea, nere izerdiz zuretzat irabazi ditudan aberastasunak.

»Ene seme laztana, lur guztiko aberastasunak baño geyago maite zaitut, ta neregana zu eukiyaz ez aberats baizik doaitsu naiz : negarrez batzuetan ikusten banazu zu oraindik doaitsugoa izateagatik da; zuretzat nai nuke ludi ontako ontasun guztiya : ez baida neretzat, Jaungoikoaz bera, nere biyotzeko kutuna baño gauz laztanagorik.

»Ori ondo dakit, ama, ta doaitsugoa, uste det, zuretzat al dana beste aldetan irabaziyaz, izango naizela.»

— Ala bada, zuaz : zuazen tokian doaitsuba zerala esaidazu, ta emen bakarrik geldituko naiz : bañan aberatsa baño ona nayago zaitut : gizon zintzo ta ongille baten semea ta Jaungoikoarentzat egiña zerala beti gogoan euki dezazu eta doaitsuba izango zera, ene semetxo maitea.

Amaren baimenaz alai al izan nun lenena, bear nitun berriak artuaz, auzoko lagun batekin Ameriketara etorri nitzan : enun bidean amaren antza baizik ikusten : arren itzak eta esaera onak beti belarritan neuzkan eta beraren esanez izateko asmoak egunero berri-tuaz, etxetik atera ezkerotik sei illabete barru Buenos-Aires-era iritxi nitzan.

Altzan tokian gau ta egun lan egiñez batzuetan, eta saltegi aundi batean bestetan, nere indar ta izardiak utziyaz zerbait irabazten nun, eta bear nuna bakarrik neretzat gordeta, beste guztiya nere amari illero bialduaz, ongi samar jarri nun, ondo ta eskertsu bizi zala jakinda pozik.

Bañan nere bizitza zuri egiztatuaz nekatuko zaitut noski ta.....

—Ez, ez, nere bizitza adierazten didazula dirurit : jarrai zaitez berriz, atsegiñez beteta aitzentzaitut eta.

—Ala bada, nere gertaera txarrak itz laburretan esango dizkizut :

Oyal-saltegi batean, askotan lan ematen zidan nagusi txit on batek, nere lanerako indar ta kemenak igarriyaz, bere etxean morroitzat artu izan niñun: gogoz arren gauzen zai jarri nitzan, ta an bi urte barru lan egin nun : etxe artan ezagutu nun zure aita-giarreba : biyok oso lagun egiñ giñan eta bata bestearentzat jayoak giñala zirurin : ura azkarra zan, ni motela; ura azari bat, ni arkume bat; arrek buruz nagusiyarentzat asko irabaztentzun, nik indarrez da ekiñaz asko laguntzen niyon, da biyok, nagusiyaren morroi onenak giñalako, berak asko maite giñun. Ordurako nagusiya gaišo samar zebillen, da iltzera zijuala ezagutuaz, semerik etzeukalako, gure eta gaisotegien alde diru geyenak jarrita artu-emanak utzi, eta iltzan Jaunaren besoetan ona zalako, nere ta beste morroi guztiyen ustez beintzat.

Ontan Prašku ta ni, bi anai bezela alkartu, ta emen

Mendozan zerbait irabazi leikelakoan, Buenos-Aires utzi, ta onera etorri giñan; ura bere alaba Mirenekin, ni bakar-bakarrik.

Asko irabazten gendun biyon artean: Praskuk bere izenean nekezari guztiak zeramazkin, nik lan egiten nun bein etxeko saltegian eta bestean auzoko erriyeta oyal-ikusgayak eramanaz: naiko lan bagencukan, bañan ordaintzat diru asko irabazten gendun, da pozik lanean ari ta ari gebiltzan.

Bein batean, iru morroyekin oyalak erri txiki batzuetan saltzera nijuala, indiyoen maloi batekin arkitu giñan: badakizu nola ayek askotan lapurtzera mendiyetatik ješten diran, da alako batean, etzin da lotan geundela, itxumustuan guregana etorri, gu esnatu baño len eskuz-esku lotu, ta beren ibar batera eraman giñuzten: ez dizkizut ango iru urte barru izan nitun neke ta naigabeak esango: azkenean al nun bezela igesi egin, da berriz etxe ontara bertara eldu nitzan laztanduaz artuko niñutelako ustez..... bañan, sinistra zaidazu, eniñuten ezaġutu nai izan.

—¡Etzazu olakorik esan, Polli!

—Bai, bai, Pello: egiaz ta biyotzeko miñez betarik esaten dizut, eniñuten ezaġutu nai izan, ez Praskuk, ta ez zure emazteak.

—¡Ze lotzagarriya dan au, Polli! Biyotza erdiratzen dit alako zitalkeri batek, ta nere aitagiarrebak eta beñere sinistu nai enukena, nere emazteak olako gaiztakeri bat egitea.....! Egiaz, Polli, orain nere aitagiarrebaren azkeneko itzak zergatik esanak ziran

badakizkit eta Jaungoikoaren aurrean esan da, zure galpenak ordainduko ditutela eskeintzen dizut.

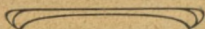
—¡A, Polli, nik orduan euki nun lotza! Gezurtizat artu niñuten; nere adierazgaitzat paperak eskatu zizkidaten : ¿nola nai zuten iru urte indiyoen artean bizi, ayen igesi ibilli ta gero nerekin paperak ekartzea? Jaungoikoak daki iñoiz gezurrik esan ez detela, berak ere bazekiten eta ala ere ukatu niñuten!

Nere amaren berriak galdetu nizkiyen; arrentzat, nere ama gaiño oraindik bizi ote zan enekinarentzat diru piška bat eskatu niyen..... da utsa, ni zein nitzan ere etzekitela erantzun-tzidaten.

—Asko da, Polli; zure orduko naigabeak oartzen ditut : barka zayezu nere emazte ta bere aita zanari; gu biyok ondo alkartuko gera, ta anaitzat artu nai banazu, atoz nere besoetara, nik laztandu ta ordainduko zaitut.

Ta esan bezela, guri Polli ta Pello bi gizon bikain da galantak negarrez, bañan bi anai maitetsu baziran bezela, atsegin alkartuta luzaro egontziran.

¿Zertan gelditu ote ziran? Gerošeago jakingo degu.

III

Emazteari ez badagokiyo,

EZIN DU SENARRAK NAI GUZTIYA EGIN

BERE lagun Polli utzita, juan-t-zan Pello bere emaztearengana : au, jekita gero, bere bi alabak besoetan artuta lastanduaz, umien biyotzetatik bildurra ta beren begiyetatik malkoak kentzen bere maitetasunez ari zan : nagusiya nun egon ziteken neskameari galdetuaz, zeñekin zegon bazekin, da umeak poztutzen ari zan bitartean, zerbait, bere barru ta pozezkoa etzana, igartzen zitzayon : orregatik, umeak amari begiraka arren arpegiyan naigabien bat ikusten zutelako, etzeuden beste alditan beziñ atze-gin ; ama berriz, zerbait ayei gorde nayez, txandaka maite ta asarre, umeak musuka batzuetan artuaz, kopetillun bestetan zirudila, zegon ; eta bakarrik gelditzeko gogoz, umeak bialtzeko ait-zekien baten zai zegola zidurin.

Laſter aitzeki ura etorri zitzayon :

Pello sartu ezkeru, alabak banaka beso bakoitzean arturik, ayekin musuka asi zan : amak baño maite-tsugo bereganatzen-t-zitun, bañan malkoak zerizki-yola ta itzegin gabe : «¿Zer dezu, aitatxo?» ziyoten alabak berak ere musuka aita laztanduaz. Ezin geyago bere miñak ezkutaturik. Pello, biyotz biguñekoa zanez, zotinka negarrez asi zan, da alabak utzi bear izan-t-zitun.

«Zuazte pizka batean, ziyen alabai amak, zuazte ta utzi gaitzazute : aitona zerura juantzaigulako, dago aitatxo negarrez : utzi zazute, negar egiñez biyotza lasaituko zayo ta.

Juantziran bi alabak; senar emazteak bata bestearen ondoan eserita arkitu ziran eta isillik luzaro egon da gero, emaztea itzegiten asi zan :

—Ikusgarriya zaude, Pello, umien aurean mutil koskor bat bezela negarrez; gaisoak egun guztiyan negartsu egon dira, ta atzegin pizkabat eman nayezi ari nitzanean, nere alegiñak alperrik galtzera zatozkit.

—¡Ze nai dezu, Miren! ondo dakizu gizonak ezin degula emakumeak bezela biyotza txurizkatu : poza datorkigunean alai ta naigabez, orain bezela gaude-nean negartsu gabiltz.

—¿Ez dakizu ordea, ene Pello, askotan gure iritzi, asmo ta biyotzigintzak bestien aurean gordetzea obei dala?

—Zer obegoa izango dan ezin nezaizuket esan;

nere amak, biyotzean neukana adirazi bear nula esaten-t-zirala bakarrik dakit.

—Ene Pello, beti zure ama doaitsuaz itzegiten ari zera : ¿ez al dezu beste emakumerik ezagutu?

—Zu bakarrik, Mirentxo, ta egiya esatekotan, etzera nere ama beziñ ona ta egiazkoa.

—Ura ainbat bizitzen banaiz, ura beziñ ona ta maitetsuba arkituko nazu noski.

—Ez det uste : nere ama gazte gaztetanikan zintzoa zan, gero go txit on da maitetsuba, ta beti egiya mingañez esaten duna da.

—¿Ordun gezurtitzat naukazula esan nai didazu? Ondo dago, Pello. ¡Ene Jaungoikoa! ¿olako egunetan lur-ikarez bildurtu, etxeak ondatuta bearrez, ta aita il da naigabez beterik nagola, laztandu bearrean gezurti bat naizela esatera zatozkit, Pello? ¿txoratu al t-zera?

—Ainbeste izugarrizko naigabe gogoratu dizkidazunez, nik ere nerez esango dizut ¿olako egunetan, zeru ta lurreko Egilleak ezerez batzuek gerala adirazten digunean, gure aita bezela il da gelditu giñezkenean, zure aita gauz bat eriyotzako orduan, eta zuk bestea esatea ondo al dirudizu?

—¿Zer esan-t-zizun, bada, nere aita?

—Adi zaidazu zintzo : jakingo dezu. Zure aita, bere etxea su ta gar zegola, bere oyetik atera zun gizon ongillea etxe ontara nerekiñ etorri zan; eta nerekiñ arren alde, txorabituta zegola, kordera etorri zediñ, alegiñak egin-t-zitun, da an zegoen zure aita-

ren aldamenen : zure aitak, zein-t-zan galdetu ta gero ondo begiratuaz, bere ongille au len arren lagun izan-t-zan Polli zala ezagutu zun, ta damuz betea ta biyotza oraindik guztiz galduba etzeukalako, Polliri barkapena eskatu zion.

Pollik barkatu ziyonean, lasaigo deitu ta esan-t-zidan : «Pello, dauzkatzun aberastasun geyenak lagun ongille onenak dira, ta berriz eman bear-t-zaizkiyo». Ori esan-t-zidan; nik, Pello naizenez eta eriyotzako orduan egiya esaten dala dakidalako, eta nere aitagi-yarrela Jaunarengan ala juan-t-zedin, Polliri galpenak ordainduko nizkiyola eskeñi niyon : pakean us-tez, il-t-zan..... ¡Jaunak bereganatu dezala!

Gero zuregana juan nitzazun gauz oyetzaz itzegi-teko asmoan; bañan zuk, beste aldi batean egin-t-zendun bezela, gizon ori, gau artan ikusi zendun Polli, ezagutzen etzendula erantzun-t-zidazun..... ¿Ori alda egiazkoa izatea? Orregatik, berriz da Jaungoikoaren izenean, eta zure ta nere alabenean galdetzen dizut: ¿Polli, zure aitaren laguna, zurekiñ etxe ontan bertan luzaro bizi izan-t-zana esagutzen al dezu?

—¡Etzera zu nere senar Pello, oraindaño aiñ apal da eztitsuba izan dana!

—Jaunaren orde zure eginkizunen erabakillea naiz, Miren!

—Askoz aunditu zera; bañan nere barrungo asmo ta gogoak igarri ta asmatzeraño etzera oraindik iritxi. ¿Zer da nere erabakille Jaunak nitzaz jakin nai duna?

Pellok, emaztearen irri-par da itzez, ura iseka ari

zala igarri zunean, guztiz asarretu zan : berez gisa onekoak diranen asarrera txit ikaragarriya izate omen da, ta egun artan Mirenek, senarraren begiak su ta gar ikusiyaz ondo ala gertatzen-t-zala igarri zun. Emaztea zan; senarra, aiñ ona izant-t-zitzayonez, maite zun; da lenengoz beragatik asarre ura zala ikusirik, mimberatu zan : etzekin gañera, ala asarretutako gizon batekin zenbateraño jostatu ziteken, da zerbait bildurtua, bañan egin-t-zitzayon galderari erantzun nai gabe, apal samar da maitetsu, ustez, senarrari ziyon :

—¿Zer dezu, ene Pello maitea? ¿zergatik ainbeste asarretzen-t-zera? ¿jetzaizkizu. gertatu zaizkigun naigabeak naikoak iduritzen? Bestien gauzak utzita, gureak bideratu ditzagu, ta or konpon bitez besteak.

— Enun uste, Miren, ainbesteko biyotz gogorra zeukazunik : ni ere gure gauzak bideratu nayezena; ez dizut inortxoren gauzez galdetzen, eta zintzo ta garbi erantzun nai didazun esaidazu.

—¿Ezet esango banizuke, zer?

—Len esan dizkizudan gauz guztiak egiazkoak dirala esango nizuke.

—¿Eta ez dedala oraindaño gizon ori ezagutu esango banizuke?

—Gezurra diyozula : zure begiyetan, zure dardar eta itzetan ere gezur ori igartzen dizut; ortan bazau-de, agur!

Au esan da altxa zan Pello eta atera zijuala, bere atzetik emaztea zijuakiyola oartu zun.

—Atoz, Pello; paketu gaitez, dakidan guztiya esango dizut.

—¿Egiyaz?

—Bai.

—Enazazu berriz, azkeneko aldiz, alderatu erazi.

—Ez, ez, nai dezuna esango dizut.

—Berriz eseriko naiz, da azkar, zintzo ta garbi dakizuna esaidazu.

—Gogoratzen naiz (asi zan Miren esaten) gogoratzen naiz gizon ori, orain amasei urte gutxi gora dirala, nere aitarengana etorri zala, len arrek euki zun lagun Polli zala esanaz; etziyon nere aitak sinistu, ta etxetik bialdu zun : ¿nola aurrean geneukan gizon gaizki jantzi ta zaputz ura guk len ezagutu gendun Polli izan zitekean? Ondo egintzun aitak ura etxetik bialduaz : ¿nork daki, Polliren izena artuta lapurtzera etorri nai ote zun?

—Ta zuk len ezagutu zendun Polli ¿etzan ordun baldana eta arlotea izango?

—Ez, gizon txit eder bat eta galanta zan, bizar motx beltz eta garbiz oraindik ederragoa, begi zabala ta musu gorriya; arren berriketa txit alaya zan, arrek esaten-t-zizkigun kondairak arrigarriyak; etzan iñor, ura ezagutu ezkeroz, maitatzen etzunik, eta larri ta naigabez beteak arren galpen edo eriyotza jakin-t-zuten guztiyak gelditu ziran.

—Geyena arritzen nauna, ura ainbeste maite zutenak arren billa ez joatea da.

—Naiko gizon nere aitak arren billa bialdu zitun;

nik ere billalari batzuek ibilli erazi nitun; bañan illabete bat barru mendiz mendi arangan ezer jakin gabe eldu zitzaizkigun gizon ayek etxera.

—¿Eta etzuten ezer, ez zaldi ta ez gizonen arrastorik ere ikusi?

—Ezertxo ere ez.

—Eta etzun Pollik etxetik diru edo beste gauzen bat artu?

Ez dakit; nere aitak jakingo zun, eta etzidan ezer esan: zerbait beiñepein eramango zun beste alditan bezela.

—¿Ta noiz asi ziñaten arren billa?

—Ura etxetik atera zanetik illabete bat barru; geyetan gutxi gora bera illabeten bat ibiltzen-t-zan etxera biurtu gabe.

—Ta bitartean ¿etzun berak nun zegon, zer saldu zun eta nora juateko asmoak zeuzkan esaten?

—¡Zer dakit nik! nere aitak eta Pollik beren artean zebiltzkiten gauzak ¿nola nai dezu jakitea nik?

Au asarre samar esan-t-ziyon Mirenek eta ala zego-la ezaguturik, Pello altxa ta gelako aruntz-onuntzak iraganaz eta aitu zitun berriak beregan garbi jarri naye, gora bera ibilli zan, txandaka kopet eta kokotza eskuz jo ta elduaz, batzuetan zerura, bestetan emaztearengana begiraka; bañan bere larritasunari sinistu bear eskeroz, etziyoten ez burubak, ez ere zeru ta emazteak egiya adirazten. Ala ere, esaten danez, naimenak al asko omen du, eta azkenean ala zirudin; Pello bada lasaigo, pozez egiya igarri bazun bezela,

emaztearenganatu ta arren aldamenean eseri zan da esan-t-ziyon :

—Miren, zekizkizun gauz guztiak esan dizkidazu noski, ayetan jardun ñaiz eta nere iritziya garbi esan nai dizut : gero esango didazu nik igarri dedana egiya dan edo ez; askotan zure larritasun da kezkak zure itzak gezurtu dituzte : orregatik, bai edo ez bakarrik erantzutea nai nuke. Entzun zaidazu :

Polli ederra ta aberatsa zan, zuk maite zendun noski.....

—Ori gezur aundi bat da, eta olakorik esan badi-zu nik niyon gorrotoa ongi zetorkiyon noski.

—Iño, Miren, iño; geroago itzegingo dezu, orain aditu. Zuk Polli maite zendun da izan liteke arrekin ezkondu nai izatea; arrek etzun nai; zuek ezin zenduten aberastasun guztiya zuenganatu, eta bestela eziñez, ura baztartu nai izan-t-zenduten eta, indiy oak zelayetara maloz zetoze la jakiñik, ara Polli gaisoa, berekin lagun gutxi zeramazkila, ayek il-t-zeza-ten, ayek zeuden aldera bialdu zenduten : ura galdu zan, ni etorri nitzaizuten dirurik gabe eta zuek aberatsak eta ni beartsua giñanez zurekin ezkondu erazi niñuzuten, zuen lapurreta iñildu eta nerekin nai zendutena egiteko asmoan. «Gizona dabill» esaten dan lez, baña «Jaunak darabill» da Arren laguntzaz Polli inditarren artetik igesi egin da, agertu zitzaizuten; zuek ukatu ta lotsez bete zenduten, eta ura berri z alderatu zan; zuek patxaran, ura negarrez da ni kai-ku bat egiña, alako gaiztakeririk ludi ontan ezin ger-

tatu leikenekotan, bizi izan gera Jaungoikoak nai izan dun arte.

Zure aitak lengo gabea Jaunaren naimena ezagututa, damuz betea ta pake billa, Polliri zor zitzayona ordaintzeko agindu zidan : zuk ere, arren eran, zure gaiztakerik utzita damutuaz ori bera egin-t-zazu, eta kito.

Nik izena ta nere izerdiak eman nizkitzun; emendik aurrera, ona bazera eta nere alaben ama zeranez, al dedan aiña lan eginda lagunduko zaitut : ez ajolik artu beartsu arkituko geralakotan; Pollik, berari ondo dirudiyona emango digu, eta arren diruz eta zeruko laguntzaz pakean bizi, eta zintzo ibilliko gera. ¿Nai dezu au, Miren?

¿Emazte bati olako gauzak esateko bidea nundik nora ta zergatik daukazu? ¿Zu zein-t-zera? ¡Gure etxera morroitzat etorri ziñan arlote bat! eta Polli deitzen dan ori ¿zein? ikusi nunetik gorrotoa daukiyodan lapur bat; orrek bere gezurrez txoratu zaitu, Pello, ta orrek diyona nik esaten dizudana baño obeki sinistu bear badezu, ¡zuazte biyok emendik : ama bat bere alabakin pakean utzi dezazute! ¿lapurra ni? ni..... ez, ez; ¡us biyok nere etxetik!

Ta zotinka eta negarrez, alki bigun luze batera eroriyaz, amorruez ta esturasunez betea, suge bat bezela biribiltzen ibilli zan, beregan itzegiñaz, senarrak salatu zun bezela guztiya aitortuaz.

Pello au zegon txutik, kopetillun da besoak hularpetan zeuzkala, zerura begiraka : ¿emaztearen alde

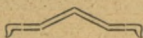

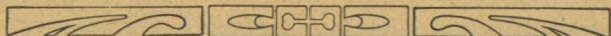
otoitz egiten ote zegon? ala zirudin; bere arpegi makal da maitetsubak ala ziyon..... «Bizi asten dan su lašteitxo zaigu fu». Berealaſen ernai jarri zan Miren, da ojuka asita senarra bildurtuko zulakoan, len bezela gogor ekin-t-ziyon Pellori; bañan artilleak gezi bat azkar aultzen duen lez, Pelloren pake ta asmo gordeak arren ausardiya bigundu zun, eta emaztearen gogo ta asmo kaſkarrak igarriyaz, uste gabe, bazirudin bezela, esan-t-ziyon :

—Miren, oraindik gure aita zanaren alde egin-t-zitun laguntzangatik, ez dizkiyogu Polliri eskerrak eman : arreakiñ afaldu ta otordu bitartean ura biyotzez eskertzea nai zenduke?

—Ortarako nago zuk dakardazun bizitzarekiñ; oyeratzera nua; zuek al dan lenena etxe au utzita nai dezuten tokira juatea izango litzake onena.

Pello, bakarrik zerurontz begiraka Jaunari esaten asi zan : ¡Ene Jaungoiko maitea, nere aitagiarrerarentzat errukiya, emaztearentzat zintzotasuna eta neretzat zure laguntza, zure Ama Deunaren izenean eskatzen dizkizut! ¡Arren, aiñ ona zeranez, indartu nazazu!

IV

Nola Pello ta Pollik,

IRAKURLEAK LAŠTER JAKINGO DUNA EGIN-T-ZUTEN

PELLO zetorrela Pollik igarri zunean, altxa ta ate aldera juañ nai izan-t-zun; ontan Pello agertu zan samin, bañan kementsu.

—Eseri gaitez, Polli, ta emaztea ta ni zertan gel-dituko geran esango dizut.

—Etzaitu, nere ustez, ondo artu; ori zure arpegi-yan ezagutzen da.

—Egiya diyozu; ez det ezertxore argandik atera; bañan zu, bear danez, neregan dago ordaintzea, eta ortara nator.

—Begira, Pello, zure ontasunez betetako biyotza maite det eta enuke nai neregatik naigaben bat izatea.

—Zugan ondo dirudi ori esateak, neregan ez: Praš-kuk agindu zidan, Jaunak nai du, eta ni, bear-t-zai-zuna eman gabe ezin ongi bizi neike. ¿Zenbat ostu

zitzaizula, gutxi gora bera, uste dezu? Etzazu ezer-gatik gutxitu.

—Ez dago ondo nik ori esatea; ala ere, nai badezu eta artara beartzen banazu, gutxi gora bera irurogeita amar milla peso izango zirala esan nezaket.

—Ez daukazu buru txarra, Polli; egiaz, ni ezkondu nitzanerako eun da berrogei ta amar milla zeuzkan uere aitagiarrebak eta diyozuna ondo dirudit; nik emango dizkizut. Poztuko da nere ama olako eginkizun bat bere semeak egin dula jakiten du-nean : ta zer dit neri, Jauna ta ura ez bestek nere kaltean ari badira ere?

—Nerea, ere Pello, doaitsu izango da, diru oyek berarentzat eramanaz semea etxera dijuakionean.

—Esaidazu, Polli, nere asmoak zuzenak dirudizkizun: Prašku il ezkeru, arren ontasunak guretzat dira; bere etxea erre ta saltegiya zerbait galdu zaigu; ala-šen ere, asko oraindik ayez atera genezake : etxe ura, toki onean dagolako, zeñek erosi naiko dun badakit, eta arri salduko diyot; arrez artzen dedanetik erdiya gutxi gora bera emango dizut orain, eta gero.....

—Zure emaztea ernai egongo da onezkero, eta arrekin zintzo ibilli bearko dezu.

—Ez diyo ajolik; eun ateratzen baditut, irurogeita amar bakarrik artu-emanetan jarri, eta kito; ez det uste ori gezurtzat artu litekela noski.

—Ez, bañan zure emazteak sayakera oyek igarri lezazke, eta edozein gauz zure ta nere kaltean esan lezake.

—Ez dit orrek bildurrik ematen; arrek jakin leza-
ken baño lenago egingo da egin bearra; erosle ori
ontzat eta lagun bikaintzat baidaukat, eta berak nik
esana iñildu, eta nik egiña ondo datorrena dala esan-
go du. Beste erdiya ez dakit nola eman al nezaizu-
ken; ala ere, pizkabana, iñortxo oartu ez dediñ, ba-
teratuko det, eta garaiz esango dizut arren billa noiz
etorri ziñezken.

—Begira, Pello; legeztan bidez, gizonen artean
diru ori eziñ eskatu nezakena dala badakit; orrega-
tik, zuk, Jaungoikoaren izenean ez bada, eziñ egin-
t-zenezakelakoan, gauzak antolatuko dituzu; Jaunak
esturatu bai, bañan beiñere itotzen ez du.

—Ordun utzi nazazu; gauzak ongi aterako zaiz-
kigu.

—¿Eta emaztea zertan dabillen badakizu? zuk bu-
ruan daramazkizun asmoak igarriko balitu, ondatu
lizaizkizuke ta.

—Ez det uste; beiñere eniyon erritik eman, da
gaur arritu ta asarretu zait, bere gorrotoa gu biyon
kaltean agertu zayo, ta nere ustez asmo txar batzuek
eragin nai zitulakoan oyeratu erazi det : ez det uste
gaitz egingo digunik, orain beiñepein.... gero go be-
rriz ikusiko degu.

—Arritzen naiz, emazteak asarretuta egon arren
nola menegin dizun ikusiyaz; Mirenen gizatzarkeriya
ezagutzen det, eta beraren menderatasuna zail-zailla
dala badakit.

—¿Eta badakizu zer ortarako eskatu diyodan? Ba-

nekin etzegola nere agindubak egiteko eran, da orre-
gatik zuri aitarengatik egin dituzun lanak eskertzeko
aitzekiz, zuregana afaltzera etorri zedilla eskatu diyot.

—¡Alajaña! emakumeak itzala bezelakoak dirala
igarri dezu, Pello : argiya aurrean badaramazu, itzala
atzetik dijuakizu : jartzazu argiya atzean eta aurrean
itzala daukazu.

—Nere emaztea iñoiz baño itzaliyago dabillega di-
rurit; oraindano aitu etzitun egizak aitu ditu; ez du
bat ere šušen baimendu, bañan zearka bai nere esa-
nak ukatu nai zitunean bertan; ayetatik asko arritu
naun bat igarri diyot.

—¿Zer?

—Zuretzat daukan gorrotoa baño lenago zuri mai-
tetasun pizka bat euki bear izan-t-zizula.

—¿Ori ere esan dizu? (zizon Pollik arrituta).

—Ez dit esan, bañan igarri diyot; eta egizya dala
bere larritasunak adirazi dit.

—¡Arren maitetasuna! ¡etzan maitetasun txarra!
bañan ohea da gertaera au illunpean uztea : gauz bat
bakarrik onen gañean esan nai dizut, arren maiteta-
sun edo lišunkeritik datozela nere gaitz guztizak.

—Ortan nago ni ere, eta gizon bat emakumeak
orrela gorrotoan artzea errukigarriya dala esan leike.

—Geyegi dakit, eta al bada lenbailen, zure ta nere
atzegintzat, etxe au utzita, urrutiratu bear nitzake.

—Gaur ez dago bildurtzerik, biyar Jaunak daki;
ala ere, nai badezu, afaltze arte biyok aterako gera,
al dan lenena bear diran gauzak antolatzen asteko.

—Nai dezunean, guaz, bi egun oyetan ezer egin gabe nago ta aize artzeak ondo egingo dit.

—Guaz, bada.

Eta neskameari deituta neska txikiak apainduta laſter euki zitzala aginduaz, saltegira jetxi, sal-erosiyak nola egun artan zijuazen jakin, da paper batzuek kuxatik atereaz, Polli ta Pello, onen bi alabakiñ ibiltaldi batera bazijuazen bezela, etxetik atera ziran.

¿Zertara juan-t-ziran jakin nai badezute, ayen atzetik jardun-t-zaitezte, kondaira au irakurtzen dezutenak, eta alasen jakingo dezute.

Nesken ikastetxe batera eldu ziran lenbizi, ta an utzi zitun Pellok bere bi alabak ondo gorde ta zintzo aziyak izan-t-zitezen : negarrez, bañan menegille, neſkatxoak gelditu ziran; aitag musuka ta nai zuten guztiya eskeñiyaz, laztandu eta etsi erazi ziyen, eta erakusle maitagarri batzuen mendean luzaro bizi izan-t-ziran.

—Etzaitez arritu, Polli, nere umeak or utzi bearrean arkitzen banaiz : orain datozkigun istillu artean ezin dute umeak onik etxean ikusi, eta gugatik galduak izan baño, nayago det ayek gabe bizi.

—Ondo diyozu, Pello; gurasoak Jaunaren ordekoak dira, ta au bezela onak ez izan arren, umientzat beiñepein zintzo ta mentsu agertu bear dira. Bizi bitez aingeruak aingeruen tartean, eta ludi ontako naigabe ta neke samiñak ez ditzatela ayen biyotzak mindu.

Orain nere lagunarengana juango gera, alkar gero aitagiarrebaren etxe sutuba ikustera juan gaitezen:

lagun au nere aideko bat da, txit ongillea; ta nere asmoak igarri ezkeroz, gu biyon anaya balitz bezela guregan izango dana.

Ta alde batetik bestera, bitartean erri ondatua nola zegon ikusi nayeran zijuazen; beren biyotzak on da samurregiyak zirala adirazten-t-zutela. Etzegon karrikik etxe erre ta puskatu gaberik : eunezko estalpe batzuetan bizi bearrean zeuden oraindik gišaišo asko, ezin janik, diru piska bat beren eta bere señidien gosea bete zezaten eske: gure bi gizonak zakeletan zera-mazkiten diruak ayei emanaz da itz legun da maite-tsuak gašoai esanaz, guztiyen onetsi ta goraintzak bereganatu zituzten : bearra zeukaten.

Bere lagunaren etxera iritxi ziran eta beren izen da naimena adirazi ta berealašen ango nagusi Juan zeritzayonaren aurrean arkitu ziran.

—¡Ene Pello, nundik nora zu emen, eta alako egun ikaragarriyetan?

—Emen naukazu, Juan, Polli deritzayon lagun on batekiñ.

—¡Polli! nik nunbait gizon au ikusi det (ziyon Juanek gizon galant arri goitik bera begiratuaz): zu, nere oroipenak diyonez, nere ezagunen bat zera noski; ¿ez da ala, nere adizkidea?

—Bai, uste dedan bezela, Arregi tar Juan baldin bazera, zerantzun Pollik.

—Ura bera naiz, ta ¿noiz da nun ikusi zaitut? zure antza gogoan daukat eta..... itxoin, ¿etziñake zu Prašku nere laguna zanaren etxekoa izango?

—Au bera da, Juan, esan-t-ziyon orduan Pellok; eta onen bidez eta arren alde zerbait egin ote genezan berarekin zuregana nator.

—Neregan balego, azkar egingo litzake, noski; badakizu, Pello, eziñ ezer ukatu nezaizukela.

—Ala gertatuko zitzaidalakoa natorkizu, eta nai nukena egiñ albagenezake, oraindño baño lagun aundigoak izango giñake.

—Ala ezin balitz ere, ez dezu nerez artarako iñoiz ukatu nazaizula esango.

—Orduan ara zergatik eta zertara etorri naizen.

—Itxoin-t-zaidazu, Pello; lenbizi eseri gaitez irurok, eta orrela lasaigo eta patxaran itzegingo dezu.

Ta esan da egiñ, barrendik alki batzuek ekarri, eta ayetan lagunak eseri erazi zitun Juanek, eta bera ere alki zabal-zabal batean, oso gizena zegolako, eserita, zerbait artu nai ote zuten gogoz ta laztan galdetuaz, bañan etzutela itzezin baizik nai ziyotenez, Pellori esant-t-ziyon :

Orain, Pello, nai dezun guztiya esaidazu, eta ondo dirudizuna agindu; nere laguna zera ta bear dan garayan ondo ni ere alaše naizela adirazi nai dizut.

—Artara nua, Juan : Polli nere aitagarrebaren laguna izan dala badakizu; au indiyotarren tartean iru urte barru bizi, ta Jaunak lagunduaz etxera berriz biurtu zan.

—¡Ene, Polli! ¿nola ayen tartean bizi izan-t-ziñan esango al diguzu? ¡alajaña! etziñuten petral ayek asko laztanduko.....

—Pellok diyona lenbizi entzuten badezu, gerogo, noiz nai nere ayen arteko bizitza egiztatuko dizut: ¿etzaizu obetogo iduritzen, Juan?

—Bai, bai, egiya diyozu, Polli; ta gañera gaur gabean irurok alkarrekiñ afalduko degula uste det: ¿ez da ala? itxoin zaidazute pizka bat (au esanez altxa, txaloka asi ta arren deyez zetorren emakume bati iru lagunentzat afari on da ugari bat altzan lenena jartzeko agindu ziyon. Berriz eserita, Pellori ziyon): Jarrai dezazu lengo esakizuna; ni itzontzi bat naizela badakizu ta askotan berriketan asten banaiz, utzi nazazu ajolik gabe.

—Bai, bada; Pello berriz etxeratu zanean, etzuten nere etxekoak ezagutu izan nai, bere diruak ukatu zizkiyoten eta lotsez betea etxetik ušatu zuten.

—¡Ene Jainkoa! enun Prašku olakoa zanik uste: neregana etorri izan baziñan, Polli, orain beziñ alai ta gogoz artuko ziñudan.

—Lengo gabean, Praškuk, il baño lenago, ezagutu zun, eta zor zizkiyon diru guztiak ordaintzeko agindu zidan.

—Ondo, Prašku, olašen egiten dute biyotzezko gizonak: ona zan gišaišoa, ta bein batean okertu bazezan ere, azkenean zuzendu zan.

—Bai, ta orregatik Polli ordaindu nai zun; bañan.....

—Bañan zer? eman da kito: nik ordun bertan papertxo bat egiñ, an zenbat Polliri zor niyon jarri ta aurrera.

—Ta ura bezela nai baño len il izan baziñan?

—Egiya diyozu. ¡Prašku gišaišoa! Jaunak beragana eraman dezala!

—Bere alabak, arrek agindu zuna, ez du egin nai, ta etxean istillurik ez izateagatik, arrek jakin gabe gauzak zuzendu nai nituke eta orregatik nere aitagi-arrebaren etxe ta saltegiya erosi nai zenduken galde tzera natorkizu : ¿oraindik nai dezu?

—Gogoz, Pello, gogoz; aspalditik zale ori euki dedala adirazi dizut; etxe ori toki egokiyan dago, ta nai dezun guztiya arren ordezt emango dizudala badakizu.

—Ez dago orain len beziñ ondo etxea; zerbait erre ta galdu da; ta zenbatean eman nezaizukene esan baño len zuk zeorrek nola dagon ikusi, ta gero zenbat eman nai zidazukene esatea nayago det.

—Nai dezuna, Pello, ta nai dezunean.

—Orain bertan albazenduke; zenbat eta azkarrago obe.

—Emendik eta afaltzerako etxea ondo ikusi genezake; guazene bada berealašen.

—Guazene azkar irurok.

—Bañan lenengo onera berriz afaltzera etorriko zeratelako itza eman bear didazute.

—Bai, Juan, afaltzera, ta saldu-erosiya amaitzera. ¿Nai dezu?

—Ori da nik nai nuna, Pello; guazene da zuk, Pelli, indiyotarrene artean nola ibilli ziñan esango didazu; ¿bai?

—Nai dezun bezela, Juan.

Ontan irurak altxa ziran, eta andik ordu batera

etorriko zirala Juanek esan erazita, etxe errea nola eta zerez betea zegon ikustera, bata bezin bizkor bestea, juan-t-ziran.

Etxea zerbait ondatuba zegon; bañan etzan uste zuten aiña galdu. Saltegiko aurrean zeuden oyalak bai ta bertako apalak ere, zurezkoak ziranez, erre ta alperrik galdu ziran; bañan barrengoak etziran sutu; orregatik Juan da Pello poztuaz, bata lan da galpen gutxiz saltegiya osatu leikelako, ta geyagoan saldu lezakelako bestea, biyak zenbat oyal da eun gelditu ote zan, zintzoak eta artan oitubak ziranez, berealaſen igarri zuten eta laſter alkar ondo bateratuko ziralako asmoan Juanenera berriz Pollirekin batean biurtu ziran : lenbizi Pellorenean berandu etorri bearrean arkitzen-t-zirala esanez, eta bidez gero lege gizon bat eta bi dakierazle deituaz.

Etxera zijuazen bitartean, lagun onak ziranez eta Pellok nai zuna obetogo eskuratzeagatik, etxe ta etxe-ko salgai guztiz Juanek Pellori eun da amar milla peso emango zizkiyolakoan gelditu ziran, bañan paperetan irurogeita amabost milla bakarrik jartzeko asmoan, eta iñork merkegi zala esate bazun, etxea erre ta oyal tan eun salgayak asko galdu zirala erantzutekoan.

Deitutako guztiak alkartuta, berealaſen saldu-ero-siya antolatu zuten, eta bestea beren etxetara, beart-zan bezela sarituak juan da, gure iru lagun on da maitetsuak pozez beteta txintxurra bustitzeko gogoz jategi aldera juan-t-ziran.

V

Ez dira indiyotarrak,
esaten dan bezin gaiztoak.

•••

MAYEAN eserita, afariya eskatu zutenerako, asi zan Juan Polliri indiyotarren artean igaro zun bizitza esan-t-zezala eskatzen : etxe erosteak eta afari on batek baño kondaira ta berriketak geyago gizendu bear-t-zutela zidurin, eta Pello an egon izan ez bazan, afaldu gabe, *kapote*, Polli geldituko zan noski aiñ eztitsu ta gogo onezkoa zanez, arren nayez itzegiten asi izan bazan.

—¿Nola naidezu, Juan (zidon Pellok), nola nai dezu, gu jaten gauden bitartean, Polli itzegiten jardutea, gose ta egarri egon arren? Lenbizi ondo jan da edan, ta gero lasai ta patxaran bere bizitza egiztatzea obetogo dirudit : ¿eta zuri?

—Egiya diyozu, Pello : ni mutil koskorra nitzeanean, sukaldera juan da, amonari su ondorean sorgi-

ñen eginkizun da gertaera arrigarriyak esanerazten nizkiyon, eta ordundik oneraño kondaira zalea izan naiz : ¿nola nai dezute bada orain, izugarrizko gertaerak Pollik esan bear dizkigun ezkerro, oyek entzun gabe egotea?

—Jan ezazu lenbizi ta gerogo, Juan, zure gogoak beteko zaizkitzu: ta esaidazu ¿nongoa da etxean daukazun sukaldariya? !außen bai dala salda goñoa! beste janariak ere au bezela badaude jene gaurko afariya, ze minkitsua (1) izango dan, alajaña!

—Ala izango dala uste det guztiya: nere sukaldariya, emazteak, nerekin eskontzera zetorreanean, ekarri zidan neskame bat da; ona, zintzoa, txukuna ta langillea.

—Emen zintzoak zerate guztiak : zu, euskalerritik emaztea ekarri zendulako; ura, andik neskameak ere dakarzkilako; andik ere senieak jayo, azi ta ekartzea izango litzake gauz zoragarriya.

—Ez uste, Pello : nere semeak emen jayoak izan arren, euskaldunak dirudite, euskeraz etxean itzegiten dute, ango oiturak dauzkate, eta ez dezala beste eraz ayek bizitzea nai gure Jaungoikoak.

—Ondo esaten dezu, Juan: «onak on dirala obeak obe» esaera zar batek diyonez: euskaldunak beti bikañak izan oi dira; besteak, nerez esan nezake..... «nere etxeko kea auzoko sua baño obea».

—Ori da, Pello; erdaldunak neretzat badakizu nolakoan diran? «Atarian uso, etxean otso, eta alba-dute gaizto».

(1) Minkitzua=*apetitoso*.

—Bañan jan dezagun, Juan, Polli iñil-iñillik ari dan bezela; urte guztiyan barau egon dala dirudi.

—Ez, enetxo : Juanek afaltzera ekarri nau, da berak nai dun bezela ari naiz : gerogo itzegingo detala zuk esan diyozu, eta itzegingo det : orrela, biyon naimena egiñez, atzezin utziko zaituztet.

—Ederki esana, Polli, ta naikoa jan ezkeru, nere otorduan bezela nere asmoan jardun.

—Naikoa jan det, Jaunari esker, ta oraintxe nere izaera egiztatuko dizutet :

«Pellori esan niyonez, iru morroyekin batean erri ontatik beste txiki batzuetara oyalak saltzeko asmoan irten nitzan; gauba iritxi zitzaigun tokian da garayan, zuaitzpe batera juan, mandoak alde batean lotu, zeramazkiten oyalak lurrera bota, ayen gañean etzin, da loak artu giñun : luzaro zaldiz gebiltzalako gogotsu lo egin gendun : ontan, mandoak irrintzika egongo ziralako edo indiyotarren belarriya bikaña dalako ez dakit, gugana iñil-iñillik etorri ziran eta itxumus-tuan, esnatu al giñezken baño lenago, esku ta oñak lotu zizkiguten : ez gendun askatzeko ta indar egiteko garayik izan, gure aldamenean gutxienaz ogei ta amar indiyotar bazeuden, batzuek gu gorde nayez, besteak gure diru ta iskillu billa.

Nere morroi bat, guztiz asarretuta, ainbeste gauz txar da lotsakeri esanaz asi zan, da indiyotarrak, au aditu edo igarriyaz, zurezko eta iltzez betetako mal-luz buruba purrukatu ziyoten.

Ni beste biyak bezela iñillik egon nitzan, Jaunari

lagundu nezaidan eskatuaz, ete neri nai zidatena egi-
ten utziyaz : berak lurretik jeki ta mando gañetan
jarri giñuzten : bi zatitan, eta gu zagi batzuen eran
lotuta erdiyan garamazkitela, goizean goiz mendi al-
dera iyo ziran.

¡Ayen oju ta zalapartak! batzuek irrintzika, beste
asko eskuetan zeukaten geziya goratu, ta gero arren
billa jasupaka (1) juanez, mutil koskor talde bat zi-
ruditen : lotuta arkitu izan ez bagiñan, erreš igesi
egin genezaken; bañan jene Jainkoa! ezin gendun.
Ontan beste indiyotar saill aundi batekin topo egin
gendun; gizon da emakume, mutil ta neska, guztiak
batean nastuta zetozenak, gu arrapatzez gauz onen
bat eragin bazuten bezela, txaloka ta alai agurtu zi-
tuzten, eta guztiyen erdiyan gu eta gure lapurrak
jarrita, beren nagusi edo gidariyarenganatu ziran, la-
purretako bejondeyak artu eta zeramatenara erakusteko
asmoan.

Indiyotarren gidari ta jabea gizon aundi bat zan,
arpegi zabal, begi beltz eta sudur motxa, lenbizikoan
gizatxarra zirudin; bañan azkar ogi puska bat, eta
biyotz onekoa, zala jakinerazi zidan : bere aldame-
nean neska gazte ta galant bere antzeko bat zeukan
eta orregatik bere alabatzat artu nun.

Gure arrapatzalleak inguratu zuten, denak txutik,
eskubiyan burnizko aga edo akullu bat zeukatela,
ezkerra bularpetan jarrita, iru bider oju bat, nagu-
siya agurtzeko eran, egiñez, makurtu zitzaizkiyoten

(1) Jasupa=*salto*.

eta ayen buru zirudina aurreratu, pizka bat auzpeztu ta gero bere izkeraz, egintzuna adirazi zion noski; eta jabeak, gugana begiratuaz, zerbait agindu zun.

Orduan gudari batzuek, gureganatuaz, gu, lotuta giñuzkaten lokarriak laban luze batzuez puskatu, ta lurreratu giñuzten : elbarri ta goseak, oñak ta eskuak minberatuak euki arren, bildur geundela ez adirazteagatik, kementsu aurpetzeko nere morroyai esan niyen, eta oñez ta zutik jabearen aurrean jarri giñan, zer gertatuko ote zitzaigun jakin gabe.

Ni lenbizi arri aurrean jarri nitzayon; begiz begi jabea ta bere alaba jarri zitzaizkidan; alaba bakarrik utzita neregana etorri zan aita, eta abere bat banitz bezela, goitik bera sorbalda, bizkar, bularpe beso ta anak aztatu (1) zizkidan, da gero nere indarrak igarri naye, eta nere bizkar ezurak bere eskuz arrapatuaz, lurreratu izan nai niñun; nik asmo ori igarri nion da indar egiñaz txutik, tente gelditu nitzan: indiyotarren ojuak eta jabearen begirapen asarretuak enula arrela ezer aterako igarri erazi zidaten, eta berriz ni lurreratu naye ekin-t-zidanean, lenbizi bai gogor nirudila zutik egon nitzan; bañan geroñeago, nekatu banitz bezela, pizkabana makurtzen asi nitzan : berriz oju ta txalo asko aitu nitun; jabea irriparez zego; gudariak jabea txaloka eta ¡gora! ¡gora! esanez agurtu zuten, eta artan jabea arro ta ni indartsutat artu giñuztela ezagutu nun.

Bakarrik egon izan bagiñan enun ala jabea utziko;

(1) Aztatu=*palpar*.

bañan ¿ze nai dezute? bizitza gordetzeagatik apaltzea, ta aul iduritzea obegotzat euki nun.

—Alajaña! era txarrean arkitu ziñan, Polli; indartsu, gaizki; eta aul, gaizkigo.

—Ala da, Juan, eta nere besoetan artuta lertu bear nuna, ni baño geyago balitz bezela, arro-arro utzi bear izan nun.

—Ta gero zer egin-t-zizun?

—Gero? gero gertatu zitzaidana okerragoa izant-zan; bañan neri ongi etorri zitzaidau, orain jakingo dezutenez.

Ni baño indartsugoa zala jabeak adirazi zunean, nere aldameneko gizon bati akullua kendu, neri eman, da erdera txar batean nola arren gudariakin antolatzen nitzan ikusi nai zula adirazi zidan. Sugartu nitzan; nere akullua luzegiya zirudidan eta belauetan jarri ta puskatuaz zerbait moztu nun eta baserritar batek makilla darabilkiñez nik ere bi eskuz artu ta erabiltzen asi nitzan, lenbailen gudan asteko gogoz betea.

Artan, indiyo beltz gorri aundi bat aurreratu zan; bere akullua al-t-zun aiña luzatuaz neregana zetorren eta, zauritu nai niñula igarriyaz, ni ere aurreratu nitzayon; bañan nere makil motzez ezin ikutu nun: berak zirikatzen niñun eta egiyaz, ni il nayeana zebillela oartzen nitzan : arrek gogor da zuzen ekiten zidan, nik batean eskubira eta bestean ezkerrera bere zirika joaz alde erazten nebillen, eta sayetzetarutzen nun; alako batean nere etsayak ernegazita alegin

guztiz ekiten zidala, bere akullua zearka joaz esku-etatik kendu niyon, eta orduan arrenaganatuta buruba nere makillez puskatu niyon.

Neke ta izardiz beteta gelditu nitzan; ala ere, dea-darka eta bere irrintziz biyotzean zeukan asarrea adirazten-t-zula beste gazte bat etorri zitzaidan : enitzan bildurtu, su ta gar bainegon eta gogoz ekin niyon eta laſter lurreratu ta elbarri nun : orduan bai ni ere pozez eta arro jarri nitzala! guztiak arrituta zeuden, eta beste inortxorik etzetorkidala ikusiyaz, nai zuten guztiak etorri zitezela esanez ayen erdiyan txutik eta ernai gelditu nitzan.

Naikoa da! jabeak orduan esan-t-zun eta, bere alabarekin neregana etorrita, bizkarrean atzezin eskuz joka «indartsua ta bikaña zera, adizkidea», esan-t-zidan.

—Zuk indartsugoa dirudizu, jalajaña! erantzun niyon.

—Nerekin bizi nai bazendu, laguntzat artuko zinuſket.

—Nai ezkero il eraziko niñuzukela badakit; ala ere aiñ ona neretzat izan nai dezunez, eziñ artara ukatu niteke; bañan gauz bat lenago eskatu nai nizuke.

—Zer?

—Nere bi morroi oyek, ni bezela barkatuak, nerekin bizi ditezela; zure mutillak morroi bat il-t-zidaten; beste bi oyek, zure besapean artzen badituzu, ez dituzte ilko.

—Bañan ez dirudite oyek zu bezela atzerritarrak dirala : oyek emengoak, eta zu arrotza zera noski.

—Bai, arrotza naiz, euskalduna, Jaunari esker: ala ere euskaldun bikaña naizenez, bein laguntzat artutakoak betiko artzen ditut, eta orregatik, bizirik uzten nazunez, oyek ere uzteko eskatzen dizut.

—Ala izan dedilla; bañan ez dezatela nerien tar-tean gaitzik egiñ; orrela ayek zure morroi ta zu nere laguntzat gelditu zaitezte.

—Ekatzu zure esku ongillea, bertan muñ maitetsu bat eman dezaizudan; eta nere eta gure Jaungoiko altsuak zu ta zure alaba dirudin au onetsi zaitzatela betiko.

—Begira nola nere alaba poztu dezun; lenengotik zutzaz bizitza eska ari zitzaidan, eta ori ezagutuaz eskertzen diyozulakoan dago.

—Zu bezelassen ona dala esatera nijuan: orain nitzaz errukitu ta nere alde artetu dan ezkeru, nere erregintzat artzen det, eta nai duna agintzen badit, pozez al dedan eran men egingo diyot.

—Ondo dago: zuaz orain nik bialduko dizudan mutil batekin, eta arrek nun da nola zure bi lagunekin bizi ziñezken esango dizu.

Orduan bere erriko gizon zar eta altsuenai deituta, jabeak, arren laguna nitzala esan, da bere seme bati bezela neri ekurtzeko (1) agindu ziyeu.

Guk, pozez eta lengo etsayak oraiñ agurtzen giñuztelakoan pozago, jaunaren ekurtariya etorri arte itxoin gendun, eta ura etorri zitzaigunean arren atzetik juan giñan.

(1) Ekurtu=*servir*.

Mendi tontor batean zelai aundi bat ikusten-t-zan: arren aldamenean eta inguruan baso aundi bat goyen zuaitz banakatu batzuek zeuzkana, pillaka ta estu-estu be aldera; eta bean ibai aundi bat egon bear t-zan aditzen gendun abarrotsak ziyonez : zelai artan txao! batzuek ikusten giñitun, eta neretzat berriya zan alako gauza begiratuaz, zer erri izan ziteken galdetu nun, eta «indiyotarren lo egiteko etxeak», esan-t-zidaten eta gaberako jabeak ala agintzen bazun ara jua bear! giñala.

Igarri nunez aspalditik maloi batera atereak ziran indiyotarrak, eta gizon zar da emakumeak beren seme ta senarrak lapurreta aundi bat eginda zetoze! jakin zutenean, menditik jexita ayen bidera etorri ziran eta orregatik ainbeste notin geuden tokiyan al-kartu ziran, da pozik, zerbait berentzako ekarri ziyez telakoan: orregatik aiñ alai ta atzezin zebiltzan bata bestearen billa, gurasoak seme arkituak laztanduaz eta emazteak bere senarren aurrean pozezko negarrez.

Arratsaldea aurreratua zego: egualdi ederra zan, eguzkiyak zearka mendi aldera jexiyaz berotzen giñun, eta andik irteteko garayan geunden : orrela jabeari ere iduritu zitzayon eta txaoletara zuzen-zuzen juateko bere gudariyai agindu ziyen. ¡Ikusgarriya da noski ainbeste indiyotarren jua-etorriya!

Emakumeak beti istilluka ta berriketan, umeak bizkarretara zapi beltz batekin egindako zizkuetan sartutuba jaso, oyalaren ertzak bularpetik gerrira bilduaz lotu, eta gañera besapetan fardel aundi batzuek era-

manaz, asto bekarditsu batzuek ziruditela lenbizi atera ziran : atzetik mando ta mandozayak, batzuek zaldizka, geyenak oñez : oyen zai berri gudari geyenak beren agintariyen mende eta guztiyen atzetik guztiyen jauna mando eder baten gañean, bere alaba aldamenean zerabilkila : neri mando galant bat eman-t-zidaten, nere lagunai ezer ez, eta nere atzetik oñez zijuazen.

Ez da erreñ olako gizapill nastu bat zaintzen : orregatik ezker eskubitan bide zai batzuek gora bera zebiltzan inñor bidean arkitze ote zan, edo bateonbat gelditu bear ote zan begiratuaz, eta bear-garayetan ¡geldi! edo ¡aurrera! ojuka esanaz.

Ibiltaldiya asi gendun mendi bera ta astiro : aldapadak gogor samarrak ziran tokiyetan zearka; zelai zabaletan zuzen : onela ibaira iritxi giñan : etzan ain zabala, bañan ¡karagarriya bai : bi mendi tartean erreka aundi ta estu bat zetorren, indartsu, zeramakin aldaparez, lurra ebaki ta zulatu zuna : etzan bertatik ez bada ikusten, eta ura begiratuaz arren marmar-ots eta farrastaz oarturik txorabiatu zeiken bat : eta erreka edo ibai ugari ta indartsu ura iragan bear gendun : artarako zubi txiki bat bakarrik zegon, eta oso estuba esan-t-zidatenez : ¿zenbat ordu andik ibaya iragatzeko bearko ziran? bañan ¡nere arritasuna arañño iritxi giñanean!

Liana deritzaten aga me batzuek iruna alkarrekin biurtuta egindako lokarri sendoak alde batetik bestera eta bi zuaitz oiñ, ondo lurean, arkaitz tartean arrazpetuai lotuta, zeuden gutxienaz amar : ayen ga-

ñean ola batzuek, berak ere alkar erautsi ta lotuak, eta ol kaskar ayen gañetik zijuazen bana ta binaka bildur gabeko indiyotar ayek.

Oituak zeuden noski : ainbeste gizonen astunez zaboatzen-t-zan (1) zubiya, ta ala ere bildurrik gabe iragandu zuten guztiyak : nik, begiyak itxirik, nere laguna ez dakit nola, zubi txar ura iragan nun.

Gerogo ez dakit nola ez giñan il guztiok. Txaole-tara iyotzeko aldapada luze ta gogor bat geneukan, eta šušen eziñ iyoan zearka aldapada artu gendun: bateonbat irrištatu izan balitz, goitik bera ezin iñun gelditurik, ibairaño jetxiko zan : bañan ez uste iñor-txo galdu zala : Illargi eder batez argituta gizonak zuzen, emakumeak makur eta abereak gizonen adimena baluteke bezela berez, zaldizkoak zirikatzen etzituztela, zijuazen : gure gizontaldia, ibaitik igesi zijuan suge bat zearka mendi gora goiko zelayetan ezkutatu naizuna zidurin : ¡bai luzea! Azkenean da gau erdirako lertu ta elbarriyak iritxi giñan, jateko baño etzateko gogo geyagorekin : ala ere, aragi erre piska bat andik ordu erdi baterako eman-t-ziguten, da ori jan da esan-t-zidaten tokiyan berealañen loak artu niñun.

—Alajaña! egun txartzat indiyotarren artean igaro zendun lenbizikoa euki zenezake, Polli : beste guztiak olakoak izate ezkeroz, iru urte zorigaiztokoak eman dizkizu Jaungoikoak.

—Ez uste, Pello : aurreneko eguna, bai, zorigaiz-

(1) Zaboatu=*cimbrear*.

tókoa neri ere iruditu zitzaidan; bañan ondorengoak ez ainbeste, ta azkenean, sinistu zadazu, nere ama bizi izan ez balitz, doaitsutzat eukiko nitun indiyo tartean igarotako egunak.

Urrengo goizean, esnatu nitzanerako, eguzkiya naiko goratua zegon : jeki ta jaztera nijuala, norbait nitzaz galdezka zegola igarri nun : txaoletik irten da, eskuetan fardeltxo bat zeukan gizon bat ikusi nun, da zertara zetorren galdetu niyonean, neretzat soñeko bat zekarrela ziyon. Arrituta zeñek eman zezayoken galdetu niyon, eta au erantzun-t-zidan : « Jau-naren zai, arren txaolet inguruan negon, da goizean goiz arren alabak deitu dit, au onera ekartzeko, eta zu esnatu arte emen itxoiteko aginduz : eta gañera, zu soñeko au jantzita ayen txaoletara lenbailen juant-zaitezen adirazteko esan dit. »

Enekin zer egin soñeko arreakiñ : ala ere, bialdu zidaten ekurlariyaz lagunduta, alnun bezela jantzi nitzan; da burnizko akullu bat, ekurlari arrek berak ekarri zidana, eskubiyan artuta jaunarenganatu nitzan : bertan zegon bere txaoleta, eta nere itxoeran zeuden noski, ni eldu baño len bada atera ziran ait-alabak, eta atariko lurrean oyal eder ta apaindu baten gañean eserita pozez, igarri niyenez.

Nola negon eta ondo lo egin nun galdetu zidaten: aita, aurreko egunean bezela jantzita zegon; alaba, ez; apaindua eta oso txukun, da irripar egiñez neukan. Al izan nun eran neretzat zeukaten aldetasunagatik eskerrak, onegiyak zirala esanez, eman nizki-

yen, eta au ontzat artuta nere maitetasuna oraindik geyago bereganatu nai zutela adirazi zidaten.

Ayekin gosaldu nun; berakin, neska erdiyan geramala, indierri guztiya ikustera jua nitzan, eta ezin zezakezute zuek nere orduko poz, atzezin da samurtasuna igarri.

Mendiko aldapadan zegon zelai batean zeuden gure txaoiak, baso tarte pollitenean : basoetako inguruetan beste sendiyanak : ayek ikustera jua giñan : guztiak txikiak, baño pollitak ziran, makil da ostoz egiñak eta mendiyan gure erriyetako baserriak bezela banakatuak : jauna ta bere alaba zijuazela indiyotarrak igarri zutenean, gizon, emakume eta umeak beren txaoletatik aterata, bidean auzpez jartzen-t-zitzaizkiyen, Jaungoikotzat bazeuzkaten bezela eta gero altxata beren atzezin da naimen samurra adiraziya; dantzana, txaloka ta irrintziz juifa! (1) esanez agurtzen-t-zituzten. Enun uste ainbesteko begirapenik ayen tartetan izango zanik; bañan ikusten nunez aitatatzat zeukaten beren jabea eta basoetako lore kutuntzat arren alaba, ta legeztan bidez, aiñ ona, eder samarra, galanta ta maitetsua zan ezkeror : nereztat ere, len esan dedanez, errukitsua izan-t-zan, arri nere bizitza zor niyon, eta bear izango bazan, arreatatik eta bere alde alegiñak egiteko asmoak neuzkan.

Gora ta bera eguardi arte, basoetako erri pollit ura ikusten ibilli giñan, da gero, gure txaoletara

(1) Uifa=gora (indiyotarren artean).

iritxi baño lenago, mendi arren tontorrera, gure jabearen menpeko lur, baso ta zelayak ikustera juan giñan.

¡Ze gauz aundi ta arrigarriya gure begi aurrean geneukan! Goyan, eguzkiya, zeru urdin da zabal baten erdiyan, bere argitasun zoragarriya nun nai išuri eraziyaz : ezkerrean, mendi goraitutako galant, zeruak beren buruz ebaki nai zituztenak eta bata bestien aldamenetan maillaka ipiñiak : gure eskubiyen beste ainbeste mendi, maillaka ere txikitzen ari ziranak; eta urruti, bean, alako zelai aundi ta eder, itxaso baten eran zabalduak; ta guztiya, zuaitz, belar, lore ta ibayez betea : ¡zer aunditasun da ugaritasuna! Ikusten giñituu mendi guztiak jabearen menpekoak ziran, gizon, abere ta lurrak : «au egin» esaten bazun, berealaşen eunka zijuazen ura egitera gizonak : «au jan nai det» baziyon, bere morroyak eiztari juan da nai zuna zekarkiyoten : «an bizi nai nuke» esan eskeroz, esan beziñ azkar bere txaola zeramakiyoten mutillak, eta beste ibar pollit batean txukun jarrita zeukan : ¿zeiñ ura bezela?

Ainbeste aunditasunez arrituta negonean, Kolo, jabeak itzegin-t-zidan :

—¿Nai zenduke, Polli, nere aberri aundi ontan nerekin beti bizi?

—Kolo jauna, nere biziya zure eskuetan daukazu, eta nai dezun arte emen zurekin biziko naiz.

—Bañan gogoz, benetan biziko zera?

—Ama bakarrik daukat ludi ontan, Kolo; ama on,

maitetsu ta zar bat: arreatatik nere mendi ta etxe maiteta utxi nitun; arreatatik dirua irabaztera alde oyetarra etorri nitzan, eta arren aberastasun ta doaitasuna eskuratu gabe enaiz berriz etxera juango; bitartean, eta nere zorigaitzoz ezin nezakenez, zurekin biziko naiz.

—Urre billa bazatoz nik nun dagon erakutsiko dizut; bañan ni bizi naizen artean enazu utziko: ¿naizuzu, Polli?

—Bai, itz eman dizut, eta emandako itzak nola euskaldun batek gordetzen ditun ondo jakingo dezuzu.

—Ta ni bizi naizela ¿utziko niñuzuke, aita il ezkerroz, ume zurtz bat egiña? alabak (Txala zeritzayonak) galdetu zidan.

¡Ene Jainkoa! ¿zer erantzun bear niyon? ain maitetsu nitzaz errukitu eta biziya gorde zidanez eziñ ukatu nitzayon; nere amatzaz gogoratzen nitzan; au zarra, Txala gaztea zan.....; ala ere, eskertsu, biyotza samurtua neukala lañter erantzun niyon:

—Egiya diyozu, Txala: onegiya izan-t-zaidazu ume zurtz bat egiña uzteko: etzaitut utziko: zure aldamenean, bizi zeran arte, egongo naiz..... ¡Jaungoikoak ama ta ni lagun gaitzala!

Eta ayek pozik, ni berriz atzegabez beteta, txaoletara jetxi giñan, bear-t-zan arte, alkarrekin bizitzeko asmoan.

—Ai zazu, Polli (jardun-t-zan Juan): igesi egiñez ¿etzendun itz emana jan?

—Ez, Juan, enun jan; Jaunak ondo lagundu zidan da.

—¿Nola ordea?

—Berandu da, Polli (orduan Pellok esan-t-zun):
etxera juañ bear degu; eta biyar nai badezu Juani
erantzungo diyozu : ortako etorri dedilla Juan gure-
gana ekarri lezaken diruarekiñ, eta alkarrekin baz-
kaldu ta geio orain bezin gogoz aituko dizugu, Po-
lli : ¿Nai al dezute?

Artan gelditu, eta beren etxera Polli ta Pello juañ-
t-ziran, Juan-i ¡gabon! maitetsu esanaz.

VI

Biyotz on bat zorionez asetzeko
ez da naikoa aundi ta altsua izatea.

BIYARAMONEKO eguardi aldean gure iru lagun ezagunak alkartu ziran, da Pelloren etxean, len esan bezela, bazkaldu zuten ugari ta oparo : ez da askotan euskaldunen artean goserik arkitzen; da bein batean nai gabe alako bearrik oartzen badute, ondo ta laſter kitotzen dira, lengo esturasunen orde ase ta atzegintasuna artuaz.

Orrelaſen, atzegin da aseak zeuden gure iru lagun Polli, Pello ta Juan.

Etzan ez, len, aurreko arratsean eskeñitako gauzez aztu Juan, iruretatik jakinayena, eta jan ezkeroz etzun Polli izketan asi erazo besterik nai; orregatik itz emana gogoratu ziyon, eta Polli, ze pozez indiyotarren gertaerak Juanek aitu nai zituen oartuaz, ayek jarraitzen jardun izan-t-zan :

«Bart arratsean Kolo ta Txala, nere nagusi berriyai, ayekin bizitzeko itza eman niyela aditu zenduten.

Itz emana itz egiña, esan oi da, ta asmo artan aye-kin bizi nitzan ongi, bearrik gabe, eizean nai banun, gudariak bere eginkizunetan nola jostatzen ari ziran ikusten batzuetan, eta ayen oitarak ta beren berriak ikasten bestetan; eta beti pakean : nai aiña daukaten bitartean ez dezute indiyotarrak baño apal da alperragorik inun da inoiz ikusiko.

Alako batean, auzoko indierri batetik ogeinbat gizon gudari etorri ziran alai, txukun da altsu ziruditenak : poztu ziran gureak, eta erle batzuek bezela alde batetik bestera ze ote ziran eta zer naiko zuten jakin naye zebiltzan.

Kolo, Txala ta ni bazkalondoan itzegiten geuden, eta alako zalaparta adituta gu ere zer izango ote zan jakitera atera giñan.

Zuzen-zuzen eta guregana zetozen gudari ayek mando aundi batzuetan zaldizka; jetxi, agurrak eman, eta eskuetan urre ta zillarrezko apaingayak erakutziyaz, Kolo-ren aurrean auzpeztu ziran, eta onela ayetako baten bidez itzezin-t-ziyoten :

«Gure jabearen orde z ta arren izenean zuregana, eta zure alabaren billa gatoz; aspalditik Txala ederra maite dula diyo, ta emaztetzat artu naye z, zenbat arren orde z eskatu nai dezun jakin nai du.»

Poztu zan Kolo, ta onela erantzun-t-ziyon : «alako jaun altsu ta aberats batek nere alaba maitatzeak atzezin aundiya damakit; bañan erantzun baño lena-

go Txalak naiko ote dun jakin nai nuke»; ta alabari eragiñaz galdetu zion : «Ene Txala, nere biyotzeko kutuna, bialdu oyen jaunarekiñ ezkondu nai al dezu? altsua da, ta nere lagun txit maitea».

Txala geratu zan txuri ta ori argizayaren eran jarrita, neri begiraka, uste nenez, zer erantzun bear-t-zuna neri galdetu nayez egont-zan. Ni ere zerbait genastuta negon : ainbeste aldiz nere aldamenean iriparrez ikusiyaz, ezer bear nun guztiyetan arren emaitz ego. kiyak artu, ta arren nitzaz zeukan maitetasuna igarriyaz, zerbait barrundik kendu nai zidatela oartu nitzan, eta bildurrez noski, indiyotar ayen eskaera gaizki artzen nula adirazi niyon.

Orduan Txalak arro samar da iriparrez «etzula nai» garbi-garbi erantzunez, gizon ayek otz-otz utzi zitun.

Ni poztu nitzan; Kolo kopetillundu, eta bialduak ere asarretu ziran; bañan etzun inortxok ezer esan: indiyotarrak egiya ezterazteko gezurti bikañak dira.

Kolok orrez naigabe aundi bat zeukala esan-t-ziyen besteai, eta oyek, alako emakume eder ta ona eziñ eramana miñez jakingo zula beren jaunak; ala ere, zeramazkiten apaingayak Txalarentzat utzi zituzten, eta ez alai arren, ustez apal da atzezin beren errira biurtu ziran.

Ezer gertatu ez balitz bezela gelditu giñan berriz, eta beste egunetan bezela, pakean etxeratu ta lo egiteko asmoan oyeratu ere bai : bañan gau artan lo baño amets geyago egin nula uste det. Ez det nere biyotza agertuan erreñ jartzen, bañan arratsalde artan

bai, ordutik aurrera odola irakiña baneukan bezela, biyotza eziñ apaldurik igartzen nun, aldiz aldi pozez eziñ lo arturik, ta beti Txala begi aurrean neukala, arren oroimenez betea, neregan asi nitzan zer gertatuko zitzaidan ari ta ari ekiten.

Emakume batek maite izan nau, neregan niyon, da arren maitetasunak naiko neke ta gaitz ekarri dizkit : onek ere maite nau..... gaitzen bat onek ere ekarriko ote dit? ez det uste : au ona da, ta nik maite det..... bañan nere amaren ondoan bakarrik oñaindaño doaitsu izan naiz..... arregana juan nai nitzake, eta onek eluke ori naiko..... ¿beste arrek egin-t-zidana nik egin bear ote niyoke gaišo oni?

Orrela negola zalapart aundi bat aitu nun; esnatu, jantzi ta berealaşen atarira eldu nitzan..... da arrituta, lotsaz ta miñez betea gelditu bear izan nun ango oju ta negarrak zerez zetozen jakin nunean. ¡Txala gaişoa, gau artan, bere aita elbarri ta bere bi zayak ilda utzita, arrapatu zuten! ¿Nola? ¿noiz? ¿zeñek?

Bei bati bere txekorra kentzen diytotenean ez da ni orduan beziñ gogor marruka jartzen; su ta gar egiña, Kolorengana juan, da arren naigabe ta nekeak eziñ eramanik, enitzala arren alaba berriz ekarri gabe bizi ta etorriko esan niyon, eta gudariyengana juanez, esan niyen : «Piska bat Txala gaişoa maite dezutenak, atozte nerekiñ arren billa, laşter, bereala».

Au esan beziñ azkar, zaldi bat eta nere makil ta geziyak artuta, mendi gora juan nitzan, zenbat nere atzetik zetozen ikusi gabe : ara iritxi ezkeroz, zaldi-

yak altzun bezela, mendi tontorretik zuzen-zuzen ibilli nitzan, ibai iturrietara altzan lenena iristeko asmoan : enun uste andik lapurrak juan zitezkel, bañan esate nunez «atzoko indiyotarrak izan badira, emendik erreñ ikusiyak izan litezkenez ezin juanean beko basoetatik iragan bearko dira, ta nork daki iturrietara eldu baño lenago arrapatuko ditudan? eta ari ta ari, ezin geyago zaldiya zirikatuan tximist bat bezela nijuan : noizean bein, nere atzean oju batzuek aitzen nitun, eta neretakoak zirala igarriyaz, poztu nitzan; ala ere enitzan gelditu, nai nun tokira iritxi arte.

Iturrietara iritxi ta zalditik jetxi, ura zuaitzpe batean utzi, ta auzpeztu, belarriak lurrean, zerbait aditze ote nun, jarri; ta goiko eta beko aldetik zaldi otsak entzun nitun : nere etsayak ogei gutxinaz izango ziran : ¿eta nere lagunak? ¿garai onean etorriko ote zitzaizkidan?

Berriz zaldizka jarrita bide aldera irten nitzan, eta nereak zetoze la ikusi nitun : zetozen lez, alderdiko mendi tontorretara bialtzen nitun, bakoitzari bere tokiya ta nola txistuka deituko niyon erakutsiyaz; eta gero etorri ziranakin, bostnaka bideetara bialduaz, basoetara jetxi nitzan : ara eldu ezkeroz, isillik ezer ikusi arte egon, ta txistuka norbait oartzean nola deitu bear-t-zuten esanez.

Iya berrogei izango giñan, erdiak mendiyan eta beste erdiak basoetan : eneukan bildurrik; eta ez giñan luzaro itxoiten egon ere.

Goitik bera erreñ aditzen da, ta zaldi askoren lau-

rinkak obeto; eta, lurrean belarriak euki ezkerro, ero-
šeago : ala dala, azkar zetozela igarri gendun da bele
bat dirudin txori baten eran txistu egin da berealašen
ogeyak alkartu giñan : ibai aldeko bidea zekarten
etsayak; ni laurekin bidean; da beste amabostak bide
aldamenean, jarri giñan, eta esan niyenez, Txala ze-
karkina ikutu baño bere zaldiya iltzeko asmoan, eta
nere txistua aitzen-t-zutenean, gogor ekin nayez er-
nai geuden guztizyok.

Ala geudela, etsayak agertu zitzaizkigun; lenbizi
besoetan Txala gaišoa erdi illa zekarrena : etzuten
noski an itxoiten geudela igarri; zuzen-zuzen zeto-
zen, da alai : orduan txistu egin da aurreratu nitzan;
nere makilla zalldiyaren bularpetara arteztu ta bat ba-
tean geldi erazi nun : zalldiya, bai, lertuta lurreratu
zan; bañan zalduna Txalarekin batean ibai aldera
erori zitzaidan : naigabe artan, zer egin jakin gabe,
arrituta, geldi negon; gezi bat bialdu zidaten, eta be-
soan sartu zitzaidan : ¡nere miñ da amorroa! nere
makilla berriz erabilliaz, asi nitzan bata ta besteari
buruba purrukatzen eta etzezatela iñor bizirik utzi
aginduaz, bidea garbitu gendun ibaira nundik jetxi
algiñezken toki billa.

Ontarako mendian zeuden lagunak gure deira ba-
zetozen, eta ayek guk asitako ondamena amaituko
zutelakoan, lau edo bostekiñ, ibaya zabal šamar da
geldi zegon baztar batera jua nitzan : jetxi, lagunak
an begiraka utzi, ta ur otz ayetara sartuta ibai go-
rontz iyotzen asi nitzan; zoko guztiak ikusiyaz, ar-

kaitzak al nun bezela gañeratuaz, arriz arri batzuetan, adarra elduta bestetan eta nun nai larri, baztar bate-ra, bi gorputz nekuzkin zulo batera, garai onean, Jaunari esker, iritxi nitzan. Gizonak, emakumea lepotik artuta ito nayean, urpean sartu erazten-t-zun; gaişoa bere kemen da indar guztiz eragiñez gizonari eltzen-t-zitzayon; bañan onek, indartsugoa zanez, alderazi ta barrentzen-t-zun : olako batean, nere gezitako bat bularretara bialduaz, gizona zauritu nun; bera erori zan, emakumea erantsi zitzayon eta uren indarrez Txala bera zetorrela arrapatu nun. ¡Gaişoa, erdi illa ta itotzeko zegoñ ! An bertan bere gorputza buru bera nere belaun baten gañean jarrita udak bota erazi nizkiyon eta bizkar, bular da sorbaldak igurtziyaz, piztu nun; eta lenbizi dardarka, gerogo oju ta zotinka asi zanean, zetorkiyon izardiya barrendu etzeyayoken, lagunai deitu niyen, bitartean Txala gaişoa besoz jasota urik ikutu gabe neukala.

Lagunak, makillez lurra bekainduaz, berandu arren, nereganatu ziran, eta guzuiyen artean eta piskabana ibai beera Txala jetxita, eriya gaitztegi izugarri artatik atera gendun.

Eguzkitara eraman gendun ezkerro, al da Txalari zegokiyon bezela legortu zan gaisoa; eta ordun begiyak irikita, beren artean ikusi eta poztu zan; bañan ezin oraindik itzegiñez, garo piska baten gañean etzinda zegola, besoa neregana altxa, ta nereea erakutsiyaz, odolez betea negola esan nai zidan..... da bi malko begiyetatik zerizkiyola jarri zan.

Etzan ezer nere zauriya, ala esaten niyon; ala ere begiak itxi ta buruz ukatzen zidan: ¡gaiñoak bere gaitza baño nerea geyago errukitzen-t-zula zirudin! da nerez min geigo ez emateagatik, beste bati besoko gezi puska kendu eraziyaz, ibaira juan da besoa garbitu, sendagaitzat indiyotarrak dauzkaten osto batzuek zauriyan gaindu, ta belarrez besoa lotuta gero, garbi ta txukun Txalarenganatu nitzan berriz: ni ongi negola uste izan-t-zunean, bera ere ondo zegola ziyon, eta aitarengana lenbailen juan nai zula.

Ez geneukan arrentzat zaldirik, eta etzun arrengeatik inortxo oñez juatea izan nai; berez ezin zitekela-ko aitzekitan, aulduta zegonez, nerekin zaldiz ibilli nai zula esan-t-zidan. Ala, nere zaldi gañean nai zun bezela jarri nun, eta nere besoetan neramakila geldigeldi txaoletara berriz guztiak biurtu giñan.

Enaiz arratsalde artzaz beñere aztuko: ni bezin musu gorri, nere beso ezkerre bere eskuz goño, miñ eman etzezaidan, laztanduaz, erdi parrez ta erdi negarrez itzegiten ari zan, biyotza samurtzen-t-zidala.

—Enazu, Polli, beste gizon gaizto arrek bezela il naiko noski? zidan.

—Enuke nai, Txala maitea, alakorik nere besoetan zauden bitartean zuri gertatzea: ¿ezeren bildurrik al daukazu, Txala?

—Ez, ez; bañan iltzekotan, emen zure aldamenean naiko nuke: ¡gisaiñoa! neregatik larritu eta ainbeste odol isuri dezu! ¿miñ asko emate al dizu zauri onek?

¿etzera nekatzen? neregatik indarrak juango zaizkizu, eta gaiñotuko zera, Polli?

—Ni sendo ta indartsua naiz..... ta etzaitez nitzaz errukitu; oraindik zu eramateko aiña baño indar geyago daukat; ondo zuazela esaidazu, ta pozik egongo naiz.

—Bai, ondo nua; otzik nagola oartzen naiz, bañan ez da ezer izango.

—¡Gaiñoa! dardarka zaudela dirudit, atoz, atoz neregán, ea berotzen-t-zeran piska bat : berealañen aitarengana iritxiko gera, eta an obetogo zainduko zaitugu.

Bera besapetatik eldu zitzaidan; arren begiak neregan, nereak arren gan, batzuetan pozez, bestetan gaiño ote zegon bildurrez, eta biyok esturasunez eziñ itzegiñik gijuazen : ez dakit nundik gebiltzan, erdi txoratu negon; enitzan beiñere alako gertaldiyan arkitu, eta zer egin da nola ere enekin.

Txala erdi lotan jarri zan, da ez dakit ametsetan edo ernai zegola, nere izena iñiltxo maizatzen t-zun: ni atzegiñez ura ala ikusiyaz, nun negon ere aztuaz, zaldiya zaindu gabe nebillen : ontako batean irristatuta zaldiya erori nai izan-t-zitzaidan : galpen artan, Txala izutu ta ni larriturik ernai, zaldiya zuzendu ta Txalari eldu naye atzeratu nitzan piska bat, nereganatu nun, arpegiz alkartu giñan da uste gabe bat batean alkarri musu eman giñiyon.

Au da nere bizi guztiyan nere amari ez bada lenbizi eman diyodan musuba! Txalak etzidan ezer esan;

ni erdi poz erdi lots išillik gelditu nitzan; bañan arren atzegiñak, eniyola gaitzik egin, uste det, ziyola, eta ni enitzan artzaz damutu.

Orrela txaoletara atsedan iritxi giñan : aitaren aldamenean gaişoa jarri, sendagilleak billatu, ta alai samar aita alaba egun artan utzi giñitun.

—¡Alajaña! Polli, alako gertaera goşoak esaten arita kopetillunşegi ikusten-t-zaitut: ¿oker egin-t-zendula al dirudizu?

—Ez, Juan, ez; Txala gaişoaren oroimenak oraindik minberatzen nautelako da; bein bakarrik maitatu izan det, gogor, ongi, sutsu....., ta maitetasun arrek biyotzean arantz bat sartu balit bezela, miñ ematen dit.

—¿Zer bada, ludi ontara maitetutzeko ez gera etortzen?

—Bai, bañan egiazko maitetasunak gutxi izate omen dira, ta gartsuak : oyek biyotza sutu ta lertzen dute noski ta orregatik ezin dira luzatorako etorriyak izan. Nerea beiñepein zorigaiztokoa eta gutxi iraun lezakena izan-t-zan.

Kolo neke ta atzekabez auldua; Txala, ibaira erori zan egun zorigaizto artatik aurrera, gaişo; gu eziñ ayek sendaturik; egunak zijuazen, eta zorionik itxoin gabe, egunetik egunera goibeltzen nijuan : egun guztiyan ayen aldamenetik atera gabe negon : berak. Txala beiñepein, ni alaitzeagatik, poztuta bazeuden bezela, iriparrez, azkar sendatuko zirala ziyoten; bañan ayen arpegi makal da aulduetan eriyotza igartzen niyen eta zenbat eta alaigo adirazten-t-zitzaizkidaten.

ainbat gogorrago naigabeak txoratzen niñuten : alde-
ratzen nitzan, eta oster ayeke gabe eziñ egonik, ayen-
gana biurtu, ta berai begira erdi illa egoten nitzan.

Orduko gertaera txar batek atze gin pitiñ au ere
kendu zidan.

Autzoko etsayak, beren lagun lapur ayeke il giñiz-
kiyelako, gorrotoan artu giñuzten eta gure mendiye-
tan sakabanatuta eizean abelgorrik bezela gure gizon
da emakumeak arrapatu, ta erruki gabe iltzent-zizki-
guten : okerkeri oyeke zuzendu bear giñitun : gudarik
nagusi ta gidaritzat artu nai niñuten, da ezin nitzan
ukatu; nai ta nai-ez nere gudariak artuta, etsayen bi-
lla juan bear izan nun.

Goibel da asarre, Txala gaiñoa ta Kolo oyeke utzi-
ta, gudara atera nitzan.

Gorrotoak sugartzen niñun eta etsayen ondamen
izugarri bat nere gudariyai eskeñi niyen : zatika guz-
tiak mendiz mendi bialdu ñitun, zati bakuitzari nun-
dik, noiz ta nora juan bear-t-zun, da bidean nola
etsayai ekin bear-t-ziyen esanez : nerekin kemen-
tsuenak artu, ta ayeke ni ere etsai billa juan nitzan :
ez dizutet zenbait etsai egunero, basurdeak baziran
bezela, iltzen giñitun esango : bat ikusi ala eiztariak
bezela sakabanatzen giñan, eta ura lurpean sartzen
bazan ere jarraitzen giñiyon, da ill arte ez gendun
uzten.

Orrela amar egunetan ibillita gero, ibar zabal ba-
tean alkartu giñan guztiak, etsayen erri aundiyetako
baten inguruan : ayen gudako oiturak banekizkin,

eta batean elbarri ta ondatu nayez, itsumustuan arrapatu izan nai nitun.

Ortarako gauzak bideratu bear : ibar ura luzea ta zabala zan; aldamenetan baso aundi batzuek zeuden; nere gizonak lau zatitan jarri, ta bi aldetako basoetara bialdu nitun, bat ibar erditik etsayengana agiri juan-t-zan eta, etsayak ni gudaritzat nijuala bazekitelakoan, nere ordezt eta nere soñekoz jantzita gizon galant bat zati arren burutzat bialdu nun; ni berriz, gure errirako bidean nere gudari bikañenakin estali gelditu nitzan.

Gure gudari zatiya isil-isillik etsayengana aurreratu zan : etsayak beren basoetatik jetxita ekin-t-ziyon; bañan gure gizonak gogor eragiten-t-ziyezten ere, eta onela luzaro gudan ibilli ziran : andik ordu erdi batera, gureak, menderatuak izan baziran bezela, nere aginduz igesi egin da atzeratzen asi ziran : etsayak, irabazle zeudelako ustez, arro ta zalapartan atzetik ekinaz gureganatu ziran : orduan, txistu egin nun, nereak basoetatik ibarrera aterata, atzeratzeko bidea etsayai itxi ziyen, eta inguratu ta alderatuak zeudela, zaldizkoakin gogor da kementsu ekin niyen; lenbizi geziz, geroşeago akulluz, nai aña ta zeñ aundi batean itxita dauden zezanak bezela iltzen-giñitun : etsayak, uste zuten baño geyago giñalako arrituak eta inguratuak zeudelakoan bildurtuak, igesi egin nai zuten, bañan alperrik : nere zatietara isten-t-ziranerako geyenak geziz zaurituak edo illak erortzen-t-ziran : azkenean bildurrez etsi, ta ardi bildurti batzuek bezela

alkartu ziran, eta alde batetik bestera ikarez, dar-dar zebiltzan : orduan nereak artaldi ura, otsoak ardiak bezela, purrukatu zuten, eta geyenak illak, oso gutxi eriyotzari deika, utzi giñitun. Orrela gure etsayen agintari ta gizon bikañenak ondatu ziran.

Gu erruki gabe ayen errira juan da, emakume ta aurrak andik atera erazi, batean bildu eta, erriya su ta gar jarrita, guztiz erre gendun.

Beste erri txikiak erreš menderatu, txapolak erre, abelgorriak arrapatu, eta ume ta emakumeak jasoaz gure txaoletara alai ta pozik berriz eldutzeko asmoan biurtu giñan.

Ainbeste eriyotzez indiyotar erri ura ondatuta ondo egin nun, edo ez, enuke esango : alde batetik ayen gaiztakeriyen oroimena, Txala ta Koloren gaišotasuna, nere bidezko asarrea; ta gañera, lur ayek gizon langilleak errešago eragin lezazkeneko usteak, ontzat euki erazi zidaten; bañan ango eriyotz da ondamenak, emakumeen negarrak, ta aurren gerorako bizi errukigarriya igarriyaz, biyotza zimeldu zitzaidan.

¿Zein nitzan ni ainbesteri biziya kentzeko? ¿ez da Jauna gure bizita biyotzen Jabea? ¡Berak, aiñ ona danez, barka dezaidala!

Orrela neregán irakurriyaz txaoletara nijuala, ango berriak izan nitun. ¡Txala gaišoa illa zan! Kolo gišaišoa iltzeko zegon! Ta nik, ainbeste eriyotz eragin nitunak, nere maite ta bere aitaren biziya ezin nitun gorde!

Nere esturasunean bakarrik egon naye, lenbailen

Kolorengana juan bear nulako aitzekiz, gudariak atzean utzi nitun, da bi lagun bakarrik artuta juan nitzan isillik, goibelduta.

Etzegon orduan neretzat alaitasunik; eguzkiya illundu zitzaidan : Txalaren begiak itxita egon ezkerroz, enun ezer ikusi nai; biyotza samur, gorputza aul, ta nere bizi guztiya urtzen-t-zala ziduridan. ¿Ta Kolo ere iltzen bazait? Aspaldian euki nun asmoa orduantxe berritu zitzaidan : bai, ura ere ilko baltzait, mendi oyei agur egin da, aldan lenena igesi juango nitzake!

Asmo ontan iritxi nitzan; Kolo gisaiñoak oraindik ezagutu niñun; Txala gaiñoak neretzat gordeta zeukan urre-auts pil bat eman-t-zidan..... eta nere besotetan il-t-zan.

Alperrik ango gudariak jabetzat artu niñuten; ayen aukerak eniñun atzegintzen: beren ontasun da maite-tasunak ere miñ ematen-t-zidaten. ¡Errukigarriyak, nere Txalatxoren eran, nik maite izan nitun guztiyak!

Nerekin batean indiyotarrak arrapatu zituzten bi lagun ayek, an egoteko etzeuden ni baño etsiyagoak: ondo bizi ziran nere laguntzpean; ala ere, kayol batean gordeta dauden txoriak bezela, andik igesi egiteko asmoa artu gendun.

Eizera gijuazeneko aitzekitan, maiz atera ta bi edo iru egun baso ta zelayetan igaro izan giñitun : alako batean, betirako mendi ayei, nere maitetasunaren obi zorigaiztokoai agur esanez, alde oyetara jetxi giñan : Txalak utzi zidan urrez zelai batzuek erosi ni-

tun, eta ayetan masti batzuek jarrita, nere bizitza oraindño irabazi det.

Au da, ene adizkide maiteak, indiyotartean etorri zitzaizkidan gertaeretatik aundiyena.

—Ta pollitena, ta gogoz aitu deguna, Polli.

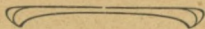
—Ezagutzen da Jaunak laguntzat zukala, Polli.

Juan eta Pelloren esan oyei Pollik erantzunt-ziyen :

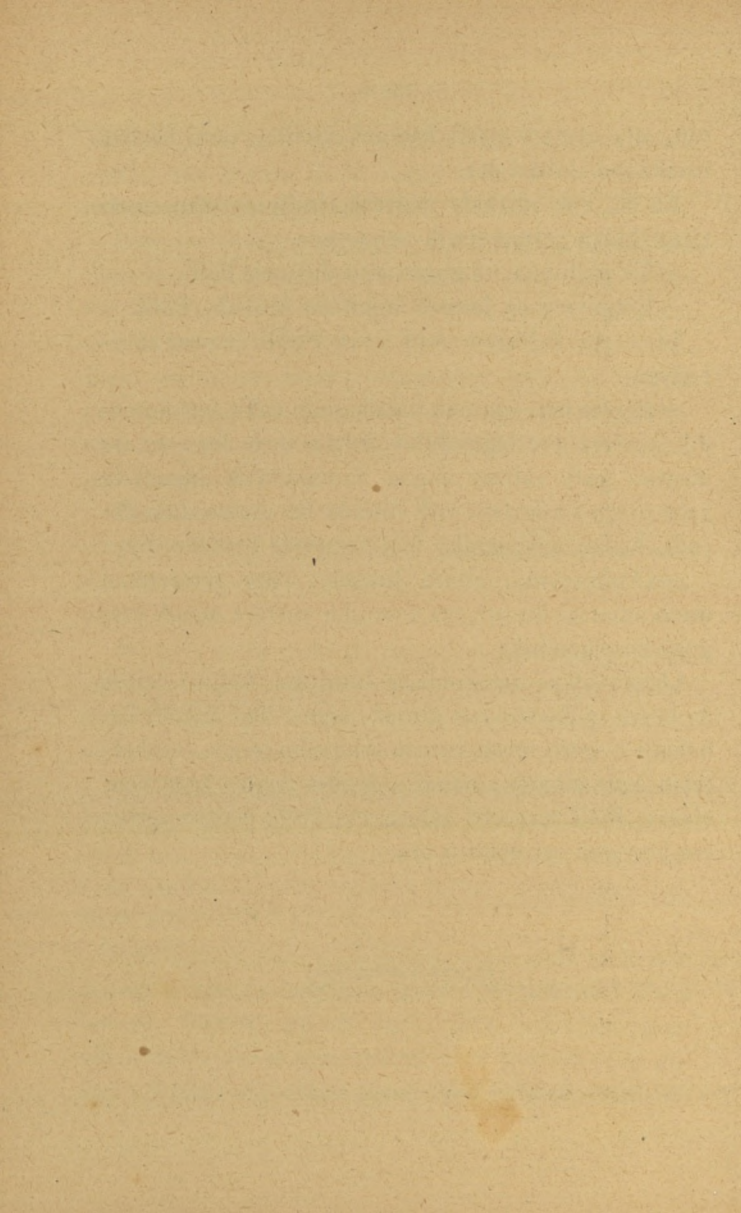
—Egiyaz beti lagundu didala ondo dakit, eta emendik aurrera ere lagunduko didala uste det : ez du inortxo gure zaitzat dagon Jaungoikoak laguntzik gabe uzten : askotan, erdi itotzen bat uzten dula dirudi, bañan azkenerako beti laguntza bialtzen diyo.

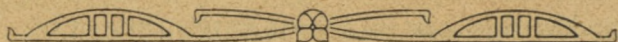
—Ondo esana, ziyon Juanek : zute gertaetan ondo adierazi du ori, eta emendik aurrera denok ezagutu bear genduke.

Orrela alkar atzeginduaz itzegiten itaun-t-zuten da beren salduerosiyen diruak, esan-t-zan bezela, banakatu ta gero, beste batean arkitzeko gogoz, ta maitetsu agur alkarri emanaz alderatu ziran : Juan bere etxera, Polli bere erri aldera, eta Pello etxean gertaera berriyen zai gelditu zan.

VII

Emazte gorrototuaren mingaña zorrotz

BIYOTZA BERRIZ OTZ

•••

POLLI bere mastiyetara alderatu zan egunean, Pellok atzegiñez betea zirudin : bakarrik gelditu zan ezkerro, bere emaztearekiñ itzegitera juan da iñoiz baño apal da paketsugo arkitu zun : etziyon lengo egunetan bezela ezer aitatu, ez zergatik aiñ gogor berarekiñ egon-t-zan, ez eta Polliri zor zitzayona, ez ta ere aurren alderapena.

¡Oraindik biyotz piškabat badaukala dirudi nere emazteak! ziyon Pellok beregan; dāmutu da noski eta biguindu..... ¿nork daki oraindik asmo batekoak izango ote geran!

Eta ala ziyola bere emaztearekin jardun-t-zan; etxeko galpenak gutxitzat zeuzkaten, aitaren etxea oroimen gaitzgillekoa izango zalakoan ondo saldua izan-t-zan, eta uste baño diru geyago dindetu ziyeen;

errukigarritzko gauz bat bakarra gertatu zitzayen noski, Prašku gaiſoa zanaren zorigaiztoko eriyotza; bañan Jaunak bere doaitegira, Prašku aiñ ona izan-t-zan ezkeroz, eramana zeukan noski, eta ala oraindik gertatu ez bazan ere, beren otoitz, doangi ta eginkizun onez, azkar bideratuko zuten : ortarako juango zan Pello apaiz batengana, altzan lenena Praškuren alde mesak ugari eman-t-zitzan..... da kiño.

Senar emazteak ortan gelditu ziran; pozik Pello, emaztea len bezin biguin da zintzoa arkitu zulakoan; pozago Miren, aiñ erreš Pellori ziriya sartu ziyolako ustean.

Pello, berez gizaseme ona, erreš atzipetu zitekena zan; orregatik gauzak andik aurrera nai bezela aterako zitzaizkiyolako ustean, lenbailen apaiz jaunarengana juan, eta len esandako mesak emateko arri eskatu ziyon : an, apaizarekin zegola, Polliren gauzak bururatu zitzaizkiyon, eta ayetzaz arren iritzi billa itzegin nai izan-t-ziyon.

Apaiza azkarra ta ona zan; Pellori esan nai zun guztiya patxaraz entzun-t-ziyon, eta aditu ezker, bere iritziya onela adirazi zun :

—Zure asmoak onak eta zuzenak dira, Pello; baña nekez beteko zaitute; ez da nai beziñ erreš ludi on-tan olako eginkizun arrigarririk egiten; legeak ez dizute lagunduko; zure emazteak, esan didazunetik igartzen dedanez, galeraziko dizu; eta biyotz aundiya ta kemen altsuak bearko dituzu ainbeste trebeski menderatu nai badituzu.

—Ez dit ajolik, Apaiz Jauna; nere lagun Pollik diyonez, Jaunak lagunduko dit.

—Egiya diyozu : asieran naigabe asko izatea gertatu lizaizuke, ekiñ orduan gogor; ontan biyotz zuzen da bikañekoa zerala adiraziko diyozu, eta Berak, zenbat eta neke geyago arren bidez eraman bear dituzun, ainbat geyago lagunduko dizu eta sinistu bear didazu, azkenean gauzak ondo aterako zaizkizula Jaungoikoaren ordezkari eskeintzen dizut.

Arren baimen da laguntza euki ezkeror, ez diyot iñori bildurrik izango, egin bear dana egingo da, eta aurrera.

—Ondo, Pello; nik ere aldedanez lagunduko dizut, eta ortako zer gertatze ote zaizun jakiñ eraziko didazu, ongi badirudizu.

—Bai, Jauna, bai; etorri ta esango dizut.

—Agur, bada, Pello; biyotz on izan, eta Jaunak lagundu zaitzala!

Juan-t-zan Pello etxera eta bere lanetan beti beziñ zintzo jarduntzan, Jaunaren eskuetan bere asmoak utzi ta gero.

Bitartean etzan bere emaztea lotan egon.

Miren, emakume eder bat, eta egoki ta txukun jantzi oi zana zan : bere begi bizi ta beltzak goitik bera bateonbat begiratu ezkeror menderatzen-t-zuten; bere itz legun da goşoz edozeñ bereganatzen-t-zuna zan; alaba bakarra, amarik gabe biziya, aita onegi baten mendean azi, ta berekoya aterea zan: andre berekoi bati bildur euki bear-t-zayo berak nai

duna eziñ egin danean. Ederra ta aberatsa dala esanez, lušingatzen badezu, ona zera : bere asarrearen bildur zaudela adirazten badiyozu, gaiztoa izan arren, barkatuko dizu; on da gaiztoak ere andre berekoyak bere inguruan agurtzalletzat nai, ta bear ditu; bañan iñoiz arrez ajolik ez dezula, edo ezerez bat balitz bezela, daukazula igartzen badizu, arrengandik gorde; ez dizu beiñere alako oben gaiztoa barkatuko: eguzki ondorean ez dabillen izar batetzat artugo zaitu, gaizki zabiltz, eta zu bideratu nayeze, albadu, eta purrukatu arte, besterik ezin balu, ez da geldi egon nai izango. ¡Errukigarriyak alako emakume baten inguruan dabiltzan gizonak! mitxirriken eran egoak erretzen dizkiyen argipean erori arte, nai ta nai ez iraun bearko dute, Pello gisaiñoak bezela.

Miren ere etxetik atera zan; aita il-t-zitzayonetik, etxean eta lagun da ezagunen damualdiak aditzen egon oi zan, da ayek eskertzerako asmoz ayengana zijuan.

Arratsalde artan, ezagutzen degun Juanen emaztearengana eldu zan Miren, etxe artako guziyak arritu erazirik.

—¿Nundik nora, ziyon Zelek, Juanen emazte txitonak, nundik nora gure Miren eder ta zoragarriya?

—Lagun errukitzalle ondora, biyotz neketsu baten zoriona billatzera.

—¡Ene! ondo egin dezu, Mirentxo maitea, ziyon Zelek musuka laguna laztanduaz : atoz, ene maitea; ni bezelako lagunak zure naigabeak beretzat artzen

dituztela badakizu: ta ¿alabatxoak? ta ¿senarra? ¿nola daude?

—Nere alabak, negarrez urtu ez ditezen, ikastetxe batean; nere senarra lanean; eta ni bakarrik, aitik gabe ezin bizi nitekela, zurtz bat egiña etxean.

—¡Miren gaiñoa! negargarri zaude noski: bakar-dade oyetan, inork uste dun baño geyago, biyotza urtzen da; eta gizonak, biyotzik ez baluteke bezela, bakarrik uzten gaituzte; ¡emakume gaiñoak!

—Zure ordez oriñen esan nezake: lur-ikara izan gendunetik zenbait gaitz etorri zaizkidan! aita il, ni gaiño, arren etxea erre ta ondatua, ta ala ere gaurdaño, pitinka ez bada, ez da nerekin nere senarra egon.

—Ez da bada ona ta errukitzallea ez dalako izango; doaitsua zu, alako senar bikaña ta zintzoa daukazu-na; egiya da, ederra ta aberatsa zerala; ta zuentzako senargai asko aukeran arkitzen dira.

—Etzait bada zurea txarra dala iduritzen.

—Ez, enetxo: ontzat daukat, eta ezin nezake besterik esan artzaz; bañan zurea obe ta zintzogoia dala ez didazu ukatuko.

—Ez, ez: oraindano beiñepein oso zintzoa izan da; bañan orañ ez dakit zer sartu zayon buruan; erdi txoratu zaidala dirudit.

—Ez det uste; zerbait, ainbeste maite zun aitagi-arreba il-t-zayolako, nastu leikela enuke ukatuko; bañan txoratzeraño ezin leike, Andre Miren.

—¿Ezetz? nik ala uste det bada. ¿Ze uste dezu lengo egunean esan zidala?

—¿Zer?

—Aspaldi nere aitaren lagun izan-t-zan Polli bat gogoratzen dezu? ura, bada, agertu dala, diyo orain Pellok.

—¡Zer! ¿aiñ alai ta ederra zan gizaseme ura? ¡Ene! ¿egiya da? eta ¿etzan Polli ori zurekiñ ezkondu nai izan-t-zuna?

—¡Ja, ja, ja! Enekiñ ezertxo ere : ¿nork eman dizkizu olako berriak?

—Ez daukat gogoan : bañan ori esan-t-zidatela sinistu zaidazu.

—Enaiz ortzaz arritzen, ainbeste gezurrezko gauz nun nai esaten dira ta : orain Polli ere agertu dala bezela.

—Nere senarraren laguna zan, da alako gertaera, egiya izatekotan, jakingo zun noski ; eta ez dit ezer-txo esan.

—¡Bai zera! ¿zer esango zizun? etzekizun oraindaño, ondo dirudiyetena bakarrik senarrak emazteai esaten digutela?

—Inortxo barrenen goarpeak eziñ euki lezazkenik ludi ontan bada, nere senarra da noski ; dakizkin berri guztiak, naiz aundi ta naiz txikiak, esaten dizkit : orregatik išildu lizaidaken berririk ote dan eziñ esan nezake.

—Ez dizula nere etxea lengo egunean erosi zula esan?

—Bai enetxo, ta zenbatean ere bai.

—Ordun ez det ezer esan : neri bai, gaur bertan

zure senarrak etxe ura asko nai zula eta lagun ona danez, doaitxo bat egiteagatik merke saldu diyola esan dit Pellok.

—Merke ta doaitxotzat diyozu? ¡Alajaña! Ez gera zuek beziñ aberatsak izango; bañan oraindik doangi bearrik ez daukagu: ez, enetxo; ta etzazu etxe erre ori merke saldu dezutela esan: eun da amar milla peso etxe arren orde z geyegi dirala uste det: nik beinpein enizkizuten larogei baño geyago eskeñiko.

—Ala zuri iduri arren, merkegi saldu zaizutela deritzat; bañan etzaitez orregatik asarretu; saldu erositetan gure senarrak konpon ditezela, ta kito.

—Nai ta nai ez; onak daude garai oyetan gizonak beren artu-emanetan guri sartzen utzitzeko: «emakumeak sukaldean, eta albalitz eltzean» nere senarrak diyonez.

—Ala diyote gizonak berak nun nai dabiltzan bitartean: bañan berandutu zait, eta etxera nua: ¿noiz ikusiko zaitut neregán, Zele ederra?

—Noiz nai, egun oyetako batean juango naiz zuri ikustalditxo bat egitera.

—Ordu arte, bada, ta bitartean ondo bizi.

—Agur, Mirentxo.

Era ontan da pake ta maitetsu bi andre ayek alde-ratu ziran.

Miren, karrikaz karrika zijuala, beregan barrendu eta esaten ari zan:

«Polli etorri zanik ez dakite: ondo; ta bitartean nere Pello ain zintzoak, gezurti bat egiña, diruak

ostu nai dizkit bere Polli lapur orrentzat; j ogei ta amabost milla peso! j ez da ezer, alajaña! eta oraindik geyago eman nai izango dizkiyo! Ez, Pello, ez; ni bizi naizen bitartean beinēpein ez didazu geyago lapurtuko.»

Ontan etxera eldu zan, eta etxeko langillien burutzat zegonari deitu zion, lenbailen etxekoandrearengana j uan-t-zedin aginduaz.

Patxi zeritzan langille buru au, eta emakume zale bat zan; ayen irripar batez txoratu zeikena eta artajako al-t-zitun lušinkerī ta berriketak egin nai zitu na : jarren poza bere etxekoandreak deitu ziyola jakitean! j Ze naiko ote zun? j alajaña! albazun, arren naimenak ondo ta gogoz egingo zitun, bai : ez dago eskuetara datorkigun txoriyarī anketatik eldu besterik!

Eta ala ziyola, txukun da tente, arpegiz alai ta irriparrez etxekoandrearengana iyo zan, zer agindu nai zion jakiteko asmo ta pozez.

Mirenek, bere gelan sartu ta eseri erazi zun, da gizonari goitik bera, jabe zanez, begiratu ta gero esant-zion :

—Nere etxeko artu-emanak ongi juango dirala uste det noski : j ez da ala, Patxi?

—Ezin lirake obetogo, ene etxekoandre ederra: emengo diru guztiak zureak izan nai dutela diruri.

—j Nola ori? enekiñ, eta ez det oraindaño diruak ere arroško jarri litezkeanik jakin.

—Itxasoko arrayak, lurreko lore ta zeruko izarrak

eguzgiya ikusi nai duten bezela, diruak ere eltxetxotatik atereaz dato, ludi ontako erregintzat dagon andre eder da lerdena ikusi nayaz.

—Ene, Patxi : ¿ori esaten dizute darabilzkizun guztiyetan diru oyek?

—Ez ditet itzez ori esaten; bañan igartzen diyet: eskuetan artzen ditudanean, jazupaka gora, orain ni nagon tokira, zure menpean jarri naye dabilzkit.

—Ta zu?

—Ni..... ni..... ayen orde jarri naye gelditzen naiz.

—Eskerrik asko; ta orain, ayen orde zaudela, ez diyezu bekaitzik izango noski?

—Ez, alajaña! doaitsutzat eukiko naute: ta ala zer agintzen didazun jakin naye naukazu.

—Egiya da; zure lušinkerigatik orretzaz aztuta negon: zu aspalditik nere etxean zaude, nere aberastasunen gora-berak badakizkizu, eta beti zintzo ta bikaña neretzat izan-t-zera; orregatik, eta aita il-t-zaidanetik ni neroni nere gauzen zai izan bear dedalako, zure laguntza eskatu nai nizun.

—Agindu zaidazu, eta ez eskatu; ¿zer egin nai dezu?

—Emendik aurrera, zenbat diru etxera sartu, ta zenbat ateratzen dan jakin nai det; eta iñork ez dakila ezarri eta deitzen dizudan bakoitzean esango didazu.

—Erreš da pozik: egun oyetan iñoiz baño geyago sartuko zaigula uste det; lur-ikara gertatu danetik eroslari asko, erriya nola dagon ikusteko aitzekiz, etortzen dira, eta zorrak kitatu, eta, datozen ezkerroz, zerbait geyago erosten digute.

—Obe, Patxi; ta ez dezala iñork jakin nik esan dizudana.

—Orain gauz bat datorkit burura, eta ori jakitea ondo iduriko zaizulako ustez, esan nai nizuke.

Esan, bada : ¿zer da burura etorri zaizuna?

—Eranegun nagusiyak ere beste gauz zirzil bat agindu zidan; da aundiya da arrek orrelakorik agintzea.

—¿Zer-t-zan, bada?

—Etxera sartzen-t-ziran diru guztiyetatik pizkabat, eundik bi, alderatzeko; eta kutxa txiki batean gordezko agindu zidan; eta ez dakit zer asmo izan zezaken.....

—Nik, bai, badakit; ta orregatik nik ere len esan dedana agindu dizut; bañan ez dezala nere senarrak artzaz itzegin degula jakin.

—Etzazu ardurik euki; zurekin orain bezela atze-
gin itzegiteagatik urte batez, ala bear bada, isillik egongo nitzake.

—Zuaz orañ lenbailen lanera, eta emendik zortzi edo amar egunera deituko dizu.

—Agur, bada; nere erregin da etxekoandre ederrak nai dun arte.

Bi agindu arrigarri ayek igarri nayez, lan egitera juan-t-zan Patxi.

Miren berriz, bere senarraren asmoak igarriyaz, nola ura, elbiya armiarma batek bezela, bere saretan arrapatu zezaken asmatu nayez, luzaro egont-zan.

Zortzi egun ayek beste asko bezela lañter igaro zi-

ran, Pello atzezin, Miren maltzur zebiltzala : ezin da nai dan guztiya bat batean egiñ, eta etorkerak lasai itxoiteak ez du beñere gaitzik ekartzen.

Mirenek, lasai zirudinez, iñoiz baño maitetsugo itzegiten-t-ziyon Polliri, eta etzun onek zer izugarriko naigabea zetorkiyon igartzen.

Patxi, etxekoandreak deira, esan danez, berriz iyo zan eta bere papertxo batzuetan ezarrita zeuzkan artu emanak Mireni adirazi zizkiyon.

—Artu-eman oyek ondo daudela ikusi al dezu, Patxi?

—Nere etxekoandre agurgarriyak ori nai izatea naikoa da, ala izan da izateko.

—¿Ta iñork igarri dizu ontan zebiltzala?

—Ez det uste; jona naiz ni zure aginduak oker egiteko!

—Ongi dago; emendik egun batzuetara zure bearra izango det; ¿lagunduko al didazu?

—Gogoz ta bizkor.

—Orduan gaur, bakarrik utziko nazu; beste batean luzaro itzezin bear degu; noiz izango dan ez dakit; bañan lañter jakingo dezu.

—Lenbailen nere doaitzaz izan dedilla; bitartean ondo bizi zaite, ene etxekoandre maitagarriya.

Ta agur esanez jetxi zan Patxi lengo aldiz jakintzun baño geyago igarriyaz : «emen zerbait gertatzen da, ziyon; neri dirudidana izango ote da? ala balitz..... itxoin, Patxi, ta bitartean iño!»

Miren, iñori ezer esan gabe, arratsalde artan bertan

etxetik aterata, emendik ara erriyan ibilli zan : etxera biurtu zanean, buruko miñez zegola esanez eta baka-rrik egon nai zulakoan, oyeratu zan; bañan urrengo goizeko bederatzieta senarrarekiñ itzezin nai zula adirazita.

Goizean goiz jekita atzezin zebillen Pello, Jaunak egun aietan bezela luzaro laguntzen bazion, laſter Polliri zorra kitatuko ziyola ustez : i ze zorion mai-tagarriya Pellok egun artan zeukana! iſil-iſillik ta emaztea asarretu gabe zorrak kendu, Praſku giſaiſoa-ren oroimena garbi ta erru gabe euki, eta bere emazte alaben izena kutsutu gabe, ala gauzak iraunez, gordeko zitun; da biyotza garbi, mena zuzen eta lan egiteko zeuzkan osasun da asmo biziz..... i zenbat paketsu ta zintzo irabaziko zun gero!

i Jaunak laguntzen dit, nik eta Apaiz Jaunak uste gendun baño erreſago! i onetsiya izan bedi betiko gure Jaungoiko maitea!

Ontan alai zegoen alik eta bederatziak iristen-t-ziran arte; ayek jotzerako bere emaztearengana juan-t-zan Pello, ze naiko ote zun arrek, jakitera.

Miren jantzi ta eserita zegoen; bañan makal da txuri-txuri, asarre bezela, begiak barrendu ta negartiak, ezpañak dardarrez goraberaka zerabiltzkila.

Arri ta larri Pello, bere emaztea gaiſo egongo zala ustez, arengana maitetsu juan da laztandu navez, ondoratu zitzayon..... i Giſaiſoa, obe ori egin ez bazun!

Su ta gar egiña altxa zitzayon Miren : bere sena-

rrari ekiten-t-ziyola ta arren agurrari erantzun gabe, gogor da gorrotoz betea asi zan esanez :

—¿Noiztik zu ain maitetsu? beartsutzat utzi ta il nai izan nazunetik?

Tximist bat oinpean agertu balitzayon ere etzan Pello ainbeste arrituta begi zabal jarriko.

—Bañan, Miren, zu txorakuta zaude : noiz il nai izan-t-zaitut? ¿enaiz amalau urte oyetan zu ta alabengatik lanean ari, ta al nun guztiya zuentzat irabaziyaz ibilli? ¿zer esan dezu?

—¿Zer esan dedan? Egiya, zuk nai izan dezuna.

—Eseri zaitez, Miren; gaišo bazaude, etziñ; orain daukazun zorakeriya juaten-t-zaizunean, zintzogo itzegingo didazu.

—Enago gaišo, ez : zer esaten dizudan ondo dakit; eta ni ta nere alabatxo maiteak galdu nai ditun bat ezagutzen eta emen, nere aurrean, ikusten dedala berriz esango dizut.

—Miren, Miren..... nere emaztea, nere alaben ama ez baziña.....

—¿Zer egingo zidazuke, jo, ill?

—Ez dezala nere Jaungoikoak, nik emakume bat, gaiztoa ta biyotz gabea izan arren, jo ta iltzea nai; bañan emen bertan txoro ta gaitzkille bat bezela itxi-ta, beñere ez ateratzeko eran utziko ziñuket.

—¡Ori ni gaiztoa banitz, egingo lidake Pello zintzoak! eta zer egin bear niyoke nik ere etxean bertan lapurtzen dabillen bati?

—Begira, Miren; etzaidazu odola irakiñazi : esan,

esan ezaidazu lenbizi zergatik onela itzegiten dida-
zun : bestela asarrez itxutu, txoratu niteke eta zer
egin nezaken ez dakit.

(Au esanez aurreratu eta Miren eskubiko besotik
gogor eutsiyaz berriz eragin-t-ziyon) :

—Esaidazu garbi ta zintzo : ¿zer esan nai dezu?
¿zertarako, zergatik deitu didazu?

Etzeukan Mirenek biyotza lasai: etzekin zenbaitera-
ño Pello asarretu ziteken, eta erreñ purrukatuta gelditu
zeikela bazekin, eta pizkabatean dardaraka egon-t-zan.

Pello itxoitez aspertu zitzayon, eta besoa estutu
eta bereganduaz berriz esan-t-ziyon :

—Itzegin nai dezu? ¿bai edo ez?

—Uzten banazu, bai; bestela, ez.

—Eseri ta itzegin zadazu berealañen, da garbi.

¿Zenbatean saldu ziyozun Juani etxea?

Arrentzat eun da amar milla peson, eta guretzat
irurogeita amar millan.

—Ta zertarako dauzkazu aste ontan gorde dituzun
iru milla peso oyek?

—Zure aitaren da zure lapurretak ordaintzeko;
nere alaben izena garbi ta errugabe gordetzeagatik;
lapur baten sui ta beste baten senar izan naizela iñork
jakiñ ez dezan; orregatik Polliri, zure aita eriyotza-
ko orduan agindu zidanez, ogeita amabost milla eman
nizkiyon eta beste iru milla oyek, eta beste zor zaiz-
kiyon ogei ta amairu ere, emango dizkiyot, bai: orain
badakizu zein diran etxe ontako lapurrak, zeñek zuen
doaitzat gauzak zuzendu nai ditun eta zerutik begi-

raka daukagun Jaunak zer nai dun. ¿Geyago jakin nai zenduke?

—Eta Polli deritzan arlote orren kondaira gezurra balitz?

—Ez da eriyotzako orduan gezurrik esaten : zure aitak egiya esan-t-zidan; Pollik ere bai; eta etzaitut, zeran bezela, gezurtitzat euki nai nik.

—Nik, bada, gezurra dala esan, da esango det : ez didazu olako gauzik dakarren paperik erakutsiko : eta ludi ontan paperak bear dira, itzak ez.

—Gizon leyal da euskaldunen artean itzak naikoak dirala badakizu : kristotar zintzoen artean ere bai; zuk paperen bearra badaukazu, gaiztoa, zorigaiztokoa zerala adirazten dezu.

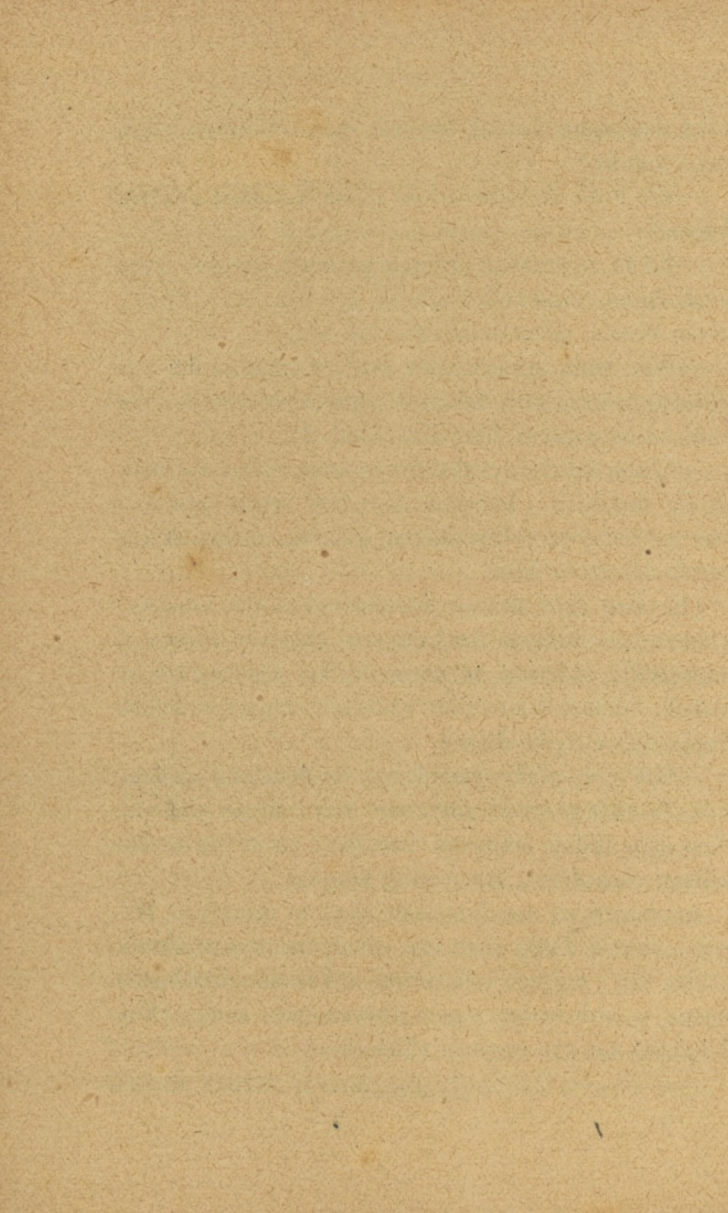
¿Ez dizu zure aitaren doaitasunak ajolik ematen? ¿lapurretan ibilliyak zeratela erri guztiyan esanez ni zuregandik alderatu ta juatea naiko zenduke? zure alabak, beññere maite izan badituzu, laparren alabak dirala esatea naiko dezu?

—Nik ere, olako gauzik nai ez dedalako, zeñek, noiz da nola gezurrak sinistuaz, nere kaltean ainbeste diru ostu didan jakin nai izan det; zu zerala erabakilleari esan diyot, eta arrekin konpon.

Au esaten ari zan bitartean altxa ta atera zan Mi-
ren : atzetik Pello juan nai zitzayon; bañan eziñik arkitu zan : biyotza zalapartan, anak motel ta burua nastu, ta erdi itoaz, zegon alkiyan erori zan... ¡Ene Jainkoa! zotinka esanez : ¡Gišaišoa!

VIII

Nola erotzat daukaten

GIZON BATEK EGI ASKO ESAN, ETA BESTE ASKO
ZINTZO ISILTZEN DITUN

PELLO, odola burura iyo zitzayolako, korderik gabe gelditu zan lenbizi; gerošeago izugarrizko ametsaldi bat zeukala arkitu zan : bularpea estutu bazitzayon bezela, eziñ asnas arturik zegon : bere ama maitea aurrean zeukan begiraka; aldamenean zeuden gizon batzuek lapurtzat artuta lotsatu, ta gero gaiztotegi batera bialdu nai zuten : orduan ama gaišoa, bere seme kutuna aiñ ondo berak azi izan-t-zuna, lapur bat zala ikusirik, lotsez txorabiatu ta karraši mingarri bat e-iñaz, illa bezela erori zan.

¡Ene amatxo maitea! esan nayeze Pellok, arrenganatzeko indar egin-t-zun; bularretako esturasuna kendu zitzayon, eta lasaigo asnas artuaz esnatu zan.....

Izardi otzez betea zegon : ¿nun nago? galdetu zun; begiak irikita, bere gelako oyea etzinda zegola ikusi

zun; eta aldameneko geletan norbait zebillela oartuaz, indartsu ¿zein dabill or? deitu zun. Pello dea-
darka asi zala neskamea oartu zanean, negarrez, mal-
koak zerizkiyola etorri zitzayon.

—¿Zergatik zaude negarrez? ¿zer gertatzen da? zi-
yon Pellok mirabeari.

¡Ene! ez dakizu zuk, nagusiya izan arren, da ¿nola
nai dezu nik jakitea? emen lau gizon daude, bat sen-
dagillea da, ta berak esan didanez, zu kondera etorri
zerala adirazi bear diyot.

Orduan gogoan erori zan Pello : zerbait igarri zun,
eta neskameari ezer ez adirazteagatik «zuaz, ta nere-
gandu naizela esayozu» erantzun-t-ziyon.

Sartu zan sendagillea; arpegira begiratu, eta esku-
ukabilletik artuaz, tupoltzkiya artu ziyon eta uste
zun baño gaitz gutxigo Pellok zeukala esanez, sen-
dagai batzuek bear zitula adirazi ziyon.

—Esturasun aundi bat euki dezu, eta barau zeude-
lako ez dizu uste nun ainbeste gaitz egin, Pello.

—¿Ze gaitz eman bearko zidan bestela?

—Ondo jana egon baziñan, burua galduko zendun
noski, ta biziya ere bai : ondo zaude orain; da biyo-
tza lasaitu arte geldi ta išillik egon bear dezu, eta
bialtzen dizkizudan sendagayak, dakarzkizuten gara-
yetan artu ditzazu.

—¿Eta ezin jeki al neike? ondo nagola dirudit.

—Ezin ziñezke jeki : biyar goizean goiz etorriko
naiz berriz, eta orduan obetogo egon ezkeroz, utziko
dizut.

—Ondo dago; enaiz jekiko, ta eskerrik asko.

Ta Pello išillik gelditu zanean, sendagillea irten-t-zan, eta an itxoiten zeuden gizonakin išilka-mišilka itzegin ezkeroz, bera ta besteak ere alderatu ziran.

Egun neketsu artan, etzan inñortxo etxean lasai egon : nagusi ta jabea gaišo ta erri-zai batez gordea: etzekiten morroyak zer egin, neskameak ere ez; eskerrak, Patxi, etxekoandrearen laguntzez arrošamar zebillena, nagusitzat jarri zala.

Miren ere gaišo zegola jakin-t-zun bertan, arren-gana juan, da bere osasuna nola zijuan galdezka, zer egin bear-t-zun jakin naya adirazi ziyon : etxekoandreak beraren gaišotasunak iraun arte nagusiyaren ordezkotzat jarri zedilla erantzun-t-ziyon : Patxik pozez aitu zun olako berri zoriongille au, ta mentsu ta arrosko saltegira jetxi zan.

Patxiri jetxi bezin lašter, goiko berriak galdetu zizkiyoten etxeko andreak ainbeste begiramen zeuzkiyonari bezela; lašter Patxik erantzun eta esant-ziyen :

«Naigabe aundi bat etorri zaigu : negarrez auldua dagola etxekoandreak esan didanez, nagusiya erotuta dago; sendagille bati deitu bear izan-t-zayo eta onek eta erriko erabakille Jaunak diyotenez, ain otzarkakiro nagusiya erotu dalako, gizon indartsu bat zaitzat jarri bear izan diyote.»

¿Eta etxekoandrea ikaratuta egongo da noski? galdetu ziyoten.

«¡Gaišoa! ziyon Patxik; atzotik gaurdaño eunka

urteak igaro zaizkiyola dirudi! aiñ ederra, sendo ta galanta zan, da amon makal da itxusi bat egiñik dago! ¿Zeñek alakorik gertatu bear zitzayola usteko zun? Ta..... esan dit, oraindño bezela zuen zai egon neikela, eta emendik aurrera nere eskuetan saltegiko artu emanak uzten ditula.»

Langille guztiak erruki ta naigabetuak beren lane-tara juan-t-ziran; zetozen erosle guztiyai, aitu zutena, esaten-t-ziyen; eta Pello giñaiñsoa erotua zegola, lañter erri guztiko baztarretara zabaldu zan.

Urrengo eguna eldu zanerako, Mendozatar guztiak gure Pelloren gaitza bazekiten; sendagille, erabakille ta auzilariyak ere bai; ta arriturik ustez, bañan atze-giñik, Pellorengana esandako orduan eldu ziran.

Pello, sendagillearen iritziz, ondo zegon; lasai ta etsiya zirudin eta itzezin zezaken : orregatik jeki ta jantzi ezkeroz, erabakillea zegon gelara iragan-t-zan.

Erdiyan erabakillea eta aldamenetan bi auzilari eserita zeuden : Pello, erabakille aurrean eseri zan, bere atzean zai bat txutik zeukala; eskubi aldean alki bat zegon; alki au Mirentzat zan, da lañter Miren eldu-ta burua pizkabat makurtuaz agur egiñik, Pelloren ondoan eseri zan.

Pello, makur lurrari begira zegon; Mirenek arro ñamar zirudin : eta guztik iñil-iñillik zeuden. Erabakille jaunak, lenbizi itzegiñik, ango iñiltasuna kendu zun.

—Nekezko bear batek nakar, ziyon erabakilleak; etxe ontako andreak, bere senarrak diru asko kendu

izan nai dizkiyola esan, da galpen oyek eragozteko bidea eskatu dit: biyok, Pello ta Miren, izen onekoak oraindano izan, da adirazi zerate; orregatik biyok gaišo zaudetelako, eta salatiya, nere ustez, benetakoa izango ez dalakoan, emen, zuen etxean bertan, gauz au erabaki nai nuke; ortarako, egiya, Jaunaren ize-nean eskatzen dizuter.

¿Zuk, Miren, lengo egunean esan-t-zidazun guztiya egizkoa dala diyozu?

— Bai, egizkoa da.

— Ta zuk, Pello, zer diyozu?

— Lenbizi, nere emazteak salatu zizuna, jakin nai nukela.

— Berak diyonez, paperik gabe etorri zitzaizun bati, esan nai izan-t-zizun guztiya sinistuaz, eta zor diyo-zulakoan, emazteak nai gabe, diru asko eman diyozu.

— Eta paperetan ezarri ez dan gauzik eziñ al liteke sinistu?

— Dakirazle artean ikusi edo aitzen dana, bai; bañan besterik ez.

— Eta zenbat dakirazle artean aitu zendun nere emazteak diyona?

— Bakarrik etorri zitzaidanez, ezin dakirazlerik izan ziteken.

— Orduan ez diyozu nere emazteari sinistu bear.

— Bañan onuntz ekarriazi naun ezkeru, zerekiñ esan duna egirazteko eran bat eukiko du.

— ¿Paperen bat noski?

— Bai, Mirenek erantzun-t-ziyon; nere aitaren etxea

eun da amar milla peson salduta, irurogei ta amabost bakarrik ekarri dituzu.

—Itxoiten badidazute pizkabat, papertxo bat ekarriko det nik (Eta altxa ta berè gelara juanez paper bat eskuetan zekarrela eldu zan). Irakurri dezazu, erabakille Jauna, eta or zer diyon esaidazu.

—Egiyaz, paper onek, auzilari zintzo batzuen ziazkuaz egiraztuak, irurogei ta amabost milla peson etxea saldu zala diyo.

—Ta neri, eun-da amar millan saldu zala, ondo jakin lezakenak esan dit.

—¿Zeñek, ziyon Pellok.

—Juanen emazteak.

—Emakumien itzak..... ura, zu bezela, burutik egiña egongo zan noski.

—Eta zuk zerorrek ere oriñen esan-t-zidazun.

—¿Nik? ¡alajaña! nik esan dizkizudan gauzak sinistu izan bazizkidazun, etziñan erabakille billa alperrik juango : ¿ze paperetan dago nik esan nizuna?

—¿Zeñek zuri sinistu, egun ojetan erotua dirudizula?

—Arrigarriya da orain gertatzen dana : esaidazu, erabakille Jauna, ¿zein da txorogoa, ero bati sinisten diyona, edo eroa bera?

—Gauz onen gañean Juanen emazteari galdetuko diyot : orain beste gauz bat galdetu nai dizut : ¿zertarako zeuzkazan gordeta, eundik biz, ateratako diruak? ¿norbaiti emateko?

—Edo irabazten nuna jakiteko : ¿nork jakin zeza-
ken? paperetan ezarrita balegoke.....

Erabakilleak, ezin Pellori zuzenka ezer atera litza-
yokela ikusirik, zearka eragin nai izan-t-ziyon.

—Ai zazu, Pello; zure aitagiarrebak, eriyotzako
orduan, lapur bat izan-t-zala esan, da lapurretak or-
daintzeko aginduko balizu ¿zer egingo zenduke?

—Olako gauz atzekabe bat entzute utsak ere miñ
ematen dit, jauna : eta ala gertatuko balitzait, arren
suya izanez lotsatu eneiken, eniyoke sinistuko : daki-
razle aurrean esango balit eta sinistu bear baniyo, be-
tiko iñillik euki izango nuke..... nere alaben aitona,
nere emaztearen aita, nere aitagiarreba beñere lapur-
tzat iñork artu ez dezan..... : oraíndik geyago; iñoiz
txoratuta olako gauzen bat bateonbati esan izan ba-
niyon, betiko madarikatua, Patxi zanaren gorroto ta
Jaungoikoaren asarrearen bildurrez ibilliko nitzake.....
eta legez ta bidez, ainbeste gaitz eta geyago ere, bi-
yotz gabe ta zorigaiztoan jayoa nitzalako etorri li-
tzaizkidake. Eta aun Jaungoikoak, bear bada, olako
bati bialdu dezayola!

Karrañi bat aitu zan. Pello ain sutsu ta zintzo itze-
giten ari zala, Miren, alde batetik lotsatua eta azke-
nean Pelloren itzaldiyan aitatutako madariz, biyotz
gogorrekoa izan arren, larritu zan : arren madariya,
bere aitaren gorrotoa ta Jaungoikoaren asarrea ere be-
regan zetozkiyola ustez bildurtu ta txorabiatu zan,
eta oju zatar ura egiñez lurrera erori zitzayen.

Gertaera mingarri arrek, ango gizon guztiak larri-

tu erazi zitun : Pello bera, emaztea aiñ larritua ikusirik, errukitu zan; da iñor baño lenago altxa ta bere beso indartsuz jaso zun, malkoak zerizkiyola beré gogortasuna zirudiyonez damutuaz.

Miren oyera eraman, laztandu eta bereganatu zala ikusi zutenean, guztiyak alderatu nayer ta noiz berriro alkartu zitezkeneko zalantzan, sendagillearen iritziya jakin nai izan-t-zuten; arri deitu, ta berak adierazten-t-ziyen garayan alkartzeko asmoan, lagun zar da adiskide maiteak baziran bezela agurtu ta alderatu ziran; ez ordea erabakilleak asarre šaniar Pellori lenago esan gabe :

—Gogorregi itzegin dezu, Pello; ta esan diyozu-nagatik emaztea gaišo jartzea gertatu liteke.

— «Gizona dabill, da Jaunak darabill» erabakille Jauna : oker dabillenarentzat ez dira egiyak atzegin etortzen, eta ala ere, bear bada esau bear dira : zu zerrorrek ori bera eskatu diguzu; eta ez det uste, orain etorri zaigun naigabe au, neregatik gureganatu litekela.

—Zure erantzupenak, Pello, gizon zintzo ta mentsu batenak dira, ta zutzaz esaten danak arrituta nauka.

—¿Zer diyote, bada, nitzaz?

—Enizuke esan nai.

—¿Ain lotsagarri edo txarra dirudizu nitzaz esaten dutena?

—Zerbait burutik egiña zaudela, diyote : eta benetan esan nezaizuke ez dirudizula.

—¡Ene Jainkoa! zorigaiztoko iritzi ori zerek lekar-
kidake?

—Ez dakit; bañan erri guztiyan ori diyote; etzai-
tez ordea orregatik larritu : orain esaten dana, biyar
ukatuko da noski : olañen gizonen artean beti gertatu
oi da.

—Jaunak ala nai dezala!

—Eta alkar agurtu, ta Pello etxean gelditurik, era-
bakillea eta bere lagunak jua-t-ziran. ¿Noiz arte?

Errukigarri zegon gure Pello giñaiñoa : naigabez
betea, gaiño ta laguntza bear-t-zunean erotzat artu
zuten! ¿zeiñ, ero zegola igarri ezkeru, etorri naiko
zitzayon? ¿zeñek lagunduko zion? «¡Ene Jaungoi-
ko maitea! auzpez lurrian jarrita, zion. Au bai min-
garriya izango litzaidakela! ¡ni eroa? ¿noiztik? ¿zer
egin det nitzaz olakorik esateko? Eta zintzo nagola
esan da ere ¿zeñek sinistuko dit?

Apaizari deitzea bururatu zitzayon, eta deitu erazi
zion.

Urrengo goizean an zeukan apaiz Jaun errukitsu
ura : lengo eguneko arratsaldean eziñ etorririk, len-
bailen juango zitzayola erantzun erazi zion eta goi-
zean goiz eta benetan laguntzeko asmoz betea zetor-
kiyon.

—¿Zer nai dezu, Pello; jua da bereala galdetu
zion.

—¿Zer nai izango det, Apaiz Jauna, ainbeste nai-
gabez beteta nagonean? biyotz errukitsu bat, sinistu
lezaidaken lagun bat arkitu!

—Ara ni emen, esaidazu nai dezun guztiya.

Pello gišaišoak, apaizarekiñ itzeğin-t-zun ezkeroz gertatutako gauz guztiyak garbi ta laburtxo esan-t-zizkiyon, eta azkenean erabakilleak esan-t-ziyona ere bai, eta atzeğin pizka baten billa larri-larri apaizari galdetu zion :

—Eta zuk ere, erotuta nagola aitu al dezu?

—Bai, Pello; neri ere esan ditet; bañan ez det sinistu, ukatu det.

—Eskerrik asko; zuk, zintzo nagola esan ezker, sinistuko dizute eta gezur ori lašter zuzenduko da.

—Bai, Pello, zuzenduko degu; ez ordea zuk uste dezun beziñ azkar : ibai bat aundituta datorrenean, ez da erreš arren ur indartsuak bat batean gelditu eraztea; piñka, gaur arri bat, biyar beste bat jarrita, bai : ezerk bort̄saz (1) eziñ asko iraun dun ezker (*Nihil violentum durabile*) esaten danez, ibayak lašter indarrak galduko ditu ta orduan urzearle (2) bat ibayari jarriko diyogu, eta ala, nai degun aldera urak bialduko ditugu : neregan gauz ori utzi ezazu, eta erriko berriketak al dan lenena zuzenduko ditut.

—Eta olako gezurrak nundik sortu litezkela dirudizu?

—Nundik, nundik.....! zure etsayen biyotzetatik: ¿zeñekiñ asarre ibilli zera? ¿zeñi bein edo bein gaitzen bat egin diyozun baialdakizu.

(1) Bortza=violencia.

(2) Urzearlea=dique.

—Ez det uste, Apaiz Jauna; ta nere emaztea ez bada, ez dakit zein etsaitzat euki nezaken.

—Garbi, gizonen artean dagokigunez, itzezin dezagun : zure emaztea ederra da, ta kaškariña; emakume gošoillanda batek bere inguruan gizon txotxolo asko daramazki, eta laguntzat dauzka : arren lagun guztiak zure etsayak izan litezke : oyetako batzuek naikoak dirudizkit zuri gaitz egiteko.

—Nere emaztea, bai, kaškarintzat neukan; bañan ainbesteraño zanik enekin : ijakin izan banun! makilka, bear bazan, zuzenduko nun.

—«Alperrik dezu makiltzen, ez bada berez biur-tzen» : ta apaiza naizenez nik arri itzegitea naiko zenduke?

—Bai, alajaña! zuaz; txorakeriak utzita zintzotu dedilla, Jaunaren orde z esayozu; bestela, etxea ondatu, ta gu guztion izena kutsutuko dula, ta alperrik, adiraziyozu.

—Bear dan bezela, nere ustez, egingo det ori; ta oraintxen bertan, zure emaztea etxean balegoke.

—Ez det uste aterako zanik : atzo txit mindu ta gaišotu zan, da jeki arren, etxean egon bearko du.

—Itxoin zaidazu pizka bat.

Eta altxata bi txalo joaz, zetorkiyon neskame bati etxekoandrea bere gelan ote zegon galdetu ziyon apaizak : neskameak ezetz eta nun egon ziteken ere etzekila erantzun-t-ziyon, eta berriz Pellorengana juan da esan-t-ziyon :

—Pello, zure emaztea etxetik atera da.

—¡Ura bai dala emakume arrigarriya! «atzo erdi illa, gaur ezin billa».

—Zure emazteak asmo okerren bat buruan darabilki, ta ori egiñ arte ez da geldi egongo : lenbailen nundik nora dabillen jakin bear degu.

—¿Nork daki bañan nora juan-t-zaigun? ¡juan da billa!

—¿Etzenduke nerekiñ irten naiko? al balitz jakingo genduke.

—Ez, ez; Apaiz Jauna; gaišo nago..... ta..... ez, ez; lotsatuko nitzake.

—Ni bakarrik juango naiz orduan, eta jakiten dedana adieraziko dizut.

Eta Pello bakarrik utzita, apaiza atera zan.

Ordu gutxi barru, eskutiztxo bat Pellori ekarri ziyoten; apaizarena zan : Pellok irakurri zun..... eta kopeta illundu zitzayon.

Eskutitzak ziyon :

«Nere adizkide maitea : zure emaztea erabakillearen etxean egon da; orain sendagillearengana dihua; ¿zertara? ez dakit, bañan gaur bertan ni ere, ayengana juan, da jakingo det, eta biyarko esango dizut: bitartean, Jaunari laguntza eskatuaz, lasai, al balitz, zaude : zure gauzen zai egongo-zaizu zure lagun

X.»

• Ordutik ordura esturasun geyagoz beterik larritu zan Pello : bere emazteari itzegin nayez, ta arren zai, luzaro ta alperrik egon-t-zan : ez goizean, ez eguar-

dian eta arratzaldean ere, etzala etorri, galdetu ala erantzuten-t-ziyoten : gau aldean etorri zan Miren: Pellok, berakiñ itzegin nai zula adierazi ziyon..... ¡zorigaiztoan !

«Gaišo zegola, iñorekin etzula itzegin nai, ta pa-kean uzteko» esan omen-t-zun. Pello, berriz ta geyago larritu ta guztiz asarretuak, gau guzti artan bakar bakarrik iraun bear izan-t-zun. ¿Nola? Iñil iñillik, ezer jan nai gabe egon-t-zan luzaro; oyeratzera zijuala, begiak zerurontz begiraka luzaro euki ta gero, gauz bat bakarra aitu zitzayon : ¡Nere amak baleki!

IX

Pollik ziyonez..... Ez da gizona

KAYOL BATEAN GORDETA BIZITZEKO JAYOA

BIYOTZA illun daukan batentzat ez da egun onik izaten : eguzki eder bat zetorrela, egun asierak, lañu gorriz sutuak, adierazten-t-zun : aizea epel zegon, txoriyak nun nai abeslari : argi ederra, doaitasuna lur guztiyan zabaldurik, bakandu zan, eta irikita zeuden etxetako leyoetatik sartuta, baztar guztiyak atzegiñez bete nai zitula zirudin.

Karrikak gizon langillez beteak zeuden; neskameak salerostegiyetara eta andre asko argizkillako mesa entzutera zijuazen; guztiak alai ta berriketan alako udaberako goiz eder ta atzegiñ artan : ala ere, Pelloren etxea itxiya zegon; morroyak, saltegiko langilleak ere, oarpen bat aurretik eman baziyen bezela, etziran oraindik etorri; nagusiak gaiño zeudelakoan, etzan barrenen ere ezer mugitzen : an guztiya illa ze-

gola zirudin. ¿Madarin bat eñxe artara erori, eta ingurutako doaitasunari au sartu etzedin, bultzaka ote zebillen?

Ontan gurtarin bat eskaratzeko atadi aurrean gelditu zan; zaldiak išiltxo, eta zaya bere alkiyan eserita tente zegon : ¿nori itxoitent-ziyon?

Banaka ta biñaka gizon batzuek zetozen, lau langille indartsuak ziruditenak; besteak, ondo jantzita jaun batzuen eran zetozenak, eta lenagotik ezagututako gizonak ziran, erabakillea, bi legelari ta sendagille jaunak.

Alkarrekin pizkabat itzegiten egon, da gero lau oyek eñxera iyo ziran, eta oyetatik iru gela batean gelditurik; sendagillea Pellorengana sartu zan giñaisoa nola zegon jakiteko aitzekiz, eta onela maitetsu itzegiten asi zitzayon :

—¿Nola gaude, Pello? bizkortu gera? gaurko eguna ederra da, ta lasaigo eta obeto arkituko zaitudala uste det.

—Ez dakit nola nagon, eta zer daukaten ere ez; minik ez det, eta ala ere ezer egiteko gogorik ez daukat.

—Ikusi dezagu (eta kopet, muñ da paparrean aldizka ta ezertako gabe ikutuaz, ziyon) : gorputz sendoa daukazu, biyotza berriz biguña; naigabe aundien batek elbarritu dizu, eta zuk naigabe ortan ari ta ari geyago galtzen dezu : ohea litzake jeki, ta egun batzuetan da nnaiko tokien batean lasai bizi : ¿ez dezu udarako eñxe egokien bat, baratz, soró ta loretegiak dauzkan bat?

—Bai, eñxe pollit bat badaukat nere emazte ta alabentzat; gu bezelako merkatariari, igande edo jai batzuetan ez bada, ez dagokigu artu-emanak utzita, alako eñxetara juatea.

—Bearko dezu, bada, zure osasuna gorde nai badezu.

—¿Ez didazu gorputz sendoa daukatela esan, eta naigabe batek bakarrik onela naukala? orduan etzaidazu beste bat eman, da utzi nazazu : bi edo iru egunean makaldi au juango zait, eta nere saldu-erosiak zainduaz, osasuna etorriko zait.

—Enun uste nere esanetara ukatuko ziñala : neri iduritu zaidana egingo zendulakoan gurtarin bat ekarri det, zure eñxera ez bazan, nik dedan pollit batera zu eramateko asmoan : nai ez dezun ezkerro, ez dizut geyago ezer esan nai.

—Eskerrik asko zure naimen onagatik; bañan eziñean nago : eñxe aundi baten aberastasunak morroyen eskuetan eziñ utzi litezke; bateonbatek saltegi bat badu, zaindu; esaten danez.

—Eta zure emazteak ezin zaindu al dezake?

—Emakumeak ez dira ortarako jayoak; esku-zabalak eta buru ariñegiyak dira gauz lantsu oyetan jarduntzeko.

—Nere iritziya eman dizut : ontzat ez badaukazu, kito.

—Eskerrik asko ta agur, jeki ta jaztera nua ta.

—Sendagillea juan, da Pello jantzi zan : ta ateratzera zijuala erabakillearekiñ arkitu zan : biyotzat dardar egin-t-ziyon Pellori, ta.....

—¿Zertara zatoz? erdi asarre galdetu zion.

—Sendagilleak esan dizuna bera adieraztera.

—Arri ezetz esan diyot, eta zuri ere ezetz esan bearko dizut.

—Ta nik legez ta bidez ori aginduko banizuke?

—Ta ¿zergatik? ¿zertarako? ¿gaiztakerien bat egiñ al det, legez ta bidez ni nere etxetik aterazteko?

—Ez dezu oraindano ezer egin; bañan zure emaztearekin asarre zaude, bera bildur dabill; arren diruak galdu nai dituzun ez dakigu, bañan oraindik zalantzan gaude: erriyan erotu zerala diyote; eta enuke nai, ola dagon gizon baten aldamenean, emakume gaiñoa utzi dedala nitzaz esatea: orregatik eta erotegi batera eraman orde, lenbizi ero edo zintzo zabiltzan ikusi nayez, nere baratz-etxera bialdu nai zaitut.

—Eta nere emazte, ni bezin gaiñoa eta ainbeste gaitz egin dizkidan usoa ¿nora daramazu? ¿beste etxeren batera?

—Arren zai ni neroni geldituko naiz.

—Ederki dirudit; ni, gaiztoa naizenez, urruti; ura, ona ta pollita dalako, etxean goño goño: erabakille guztiak zu bezelakoak balira.....

—Zuaz lenbailen, eta etzazu iriki galbidea; lau gizonen artean eskuz-esku lotuta jua nai ez badezu, zuaz lenbailen, da beste gauz bat agintzen dizudan arte.

—Ta ¿noiz arte aruntz eraman nai nazu?

—Illabete bat naikoa izango da noski, zintzo bazabiltza: bestela..... ¿nork daki?

Ezagutu zun Pellok galdua zegola : aurrean zeukan gizon zatar ura lepotik elduta leyotik bera botatzea (lenbizikoan bururatu zitzayon bezela) etzan ezer; ¿bañan gero? okerrago izango zan : emaztearen gaiztakeriya, arreakin ezin bizi ala, Polliren gertaerak, apaizaren esanak, Jaungoikoaren laguntza..... au guztiya gogoratu zun Pellok išillik zegon bitartean; gogor egiten-t-zitzayon agindu ziyotena egitea; bañan besterik eziñean artaratu bearko zun noski : biyotza ta begiak zerurontz alfxa zitun, ziñezko otoitz labur bat egintzun da..... ¡aurrera! benetan ziyola erabakilleari esan-t-ziyon :

—Guaz : agintzen didazun tokira juango naiz.

—Obea da, erantzun-t-ziyon erabakilleak.

Jetxi ziran biyak; atariko gurtariñ artan sartu zan Pello; lau gizon indartsu ayek bere aldamenean eseri ziran; zaldiak ibiltzen asi, ta baratz efxe alderontz Pello gişaişoa eraman-t-zuten.

. . . . .

Gertaera fñar batek baño, arren bildurrak min geyago ematen du. Bildur dabillen batek bere buruz gaitza aunditzen du; zenbat eta geyago bildur diyon, ainbat erosogo. ¡Zenbat bider mutil koskor bat erori leiken tokitan, bildurrik ezagutzen ez dulako, lasai dabillen! ¿Eta uste dezute andik erreş iragango dala gizon bat? ez noski : ¿zergatik? ez ortarako gizon batek mutillak ainbat kemen ez daukalako, bildurra ezagutu ta arrez gaitza aunditzen dulako baizik : biyak batean, uste gabe ta zilipurdika eroriko balira,

bizirik arkitu ezkerroz, mutilla negarrez, da gizona parrez, geldituko litzake; umea baño lasaigo beñe-pein, eta «oraindik galpen aundi ta zorigaiztokoa gerta zezaiguken» esanez.

Auše bera ta geyago, Jaunarengan biyotza goratuta gero naigabe aundiyetara etsi zalako, Pellori gertatu zitzayola dirudi.

Gurtariñara sartu zan lašter, iñori begiratu gabe eseri zan, beregan «Jaunak nai duna gertatu dedilla» esanez : da andik pizka batera lo lasai ta gošoak artu zun. Arren zai zijuazenak arriturik gelditu ziran: ¡bide guztian indar ta ištilluka arrekiñ ibilli bearko zirala uste zuten, da ume laztan bat bezela paketsu, lotan zeukaten! ¿egiyaz ero bat, zetozkiyon neke negargarritz ajolik etzeukana, ote zan? edo sinišgarriya zirudiyena, gizon on, zintzo eta errugabeko bat ote zeramaten?

Pelloren iripar atzegiñak ori adirazten-t-ziyen eta zerabilkiten eginkizunean gaiztakerien bat igarri zuten; bañan ayei zer? Sari on bat, eta zirudinez lan guřxigatik, eskeñi ziyetzen; eta alako erreštusun da ugaritasunik etzuten maiz arkituko noski: gizonak on da apala zirudín, igesi etzedin bakarrik eskatu ziyeten, eta au erreš egingo zutela uste zuten.

Eta onela, oyek lasai ta bestea lo, bideko bost ordu luzeak igaro zituzten.

Andes deritzayoten mendi aundiak ezkerrean, da goi ta beko aldean bi mendi luze ta řxiki dauzkala, ibar zabal šamar bat dago eskubi aldera aldapařxo bat

daukana : ibar erdiyan, eta erreka txiki baten aldamenean, etxe txuri ta pollit bat ikusten da; etxe artatik ibar guztiya eta ango baratz eder, soro aundi, baso pillak, masti txukun da loretegi pollita ikusten dira; bertako baserri txikiyetan nekazari asko, Pelloren maiztarrak, bizi ziran : jayen poza ta jakin naya, gurtarin bat bere nagusiyaren etxerontz zizuala ikusi zutenean! goitik bera batzuek, betik gora besteak lasterka nagusi etxe aurrean bildu ziran, da beren nagusiya etorri zitzayela aitu zutenean, barrenera sartuta, agurtu nai zutela ziyoten.

Pellok beti bezela maitetsu bereganatu zitun eta makal arkitzen-t-zutela adirazi ziyotenean, ortatik asiera artuaz, esan-t-ziyen : «Egiyaz, gaiso egon naiz egun oyetan; nere burua ainbeste lan da naigabez auldu zait, eta osasun da indar billa nator; nerekin datozen gizon oyek nere zai egongo dira, eta zuek zeren lanetan ibilli zinezteke; illabete bat edo geyago iraun bearko det emen; enaiz juango, etorriko zaidan sendagille batek esan arte, eta bitartean luzaro itzegiteko eran arkituko gera; orain zuazte lasai zuen etxetara eta beste bat arte.»

Ongi etorriya biyotzez Pellori, ona zalako, maister guztiak eman-t-ziyoten eta berriz nagusiya agurtuaz beren etxetara biurtu ziran.

Etzun etxe artan ezeren bearrik Pello gisaisoak; maizterrak, egunero emaitzen bat, zenek nagusiya geyago laztanduko zun leyan, zeramakiyoten : nai zunean, arrutitik bere zayak begiraka zebiltzala, ibil-

taldi batzuek egiten-t-zitun, eizera batzuetan juanez, maizterrak ikustera bestetan : nun nai maitetasuna eta begirapen aundiya adirazten-t-ziyoten, eta etzekiten maizter bikañ ayek zer geyago egin zezateken beren nagusi maitearen illuntasuna kentzeko.

Arrigarriya zirudiyen benetan, beren nagusi ura berez aiñ alaitsua ta nun da noiz nai beti berriketa pargillean len zegona, oraiñ aiñ apal da iñil ikustea.

¿Zer gertatu ote zitzayon? etzan len bezela eizera urruti ta goiz juaten; beti, ezagutu etzituzten morroi ayekin zebillen; etzun berakia itzegiten; noizean bein, gizon bat etortzen-t-zan jaunaren etxera, ta jaunarekiñ itzezin bearrean, bere morroyakin alkartu ta berriz alderatzen-t-zan : jauna etorri zanetik laugarren aстера, sendagilleak bakarrik arrekiñ itzezingit-zun, eta berealañen, etorri bezin lañter berriz juant-zan. ¿Ze izan ote ziteken?

Etxe txuriko amon zar šamar batek, urte asko zirala an bizi zanak, eta Pello ezagutu ta etxit maitezat zeukanak, zerbait jakin bear-tzun : arreakin bakarrik otorduro itzegiten jartzen-t-zan Pello, eta arri berrien bat emango ziyon noski; ta arregana eta berri billa zijuazen maizterrak zerbait jakin zezatekelako ustean. ¡Utsa!

Amonak ere etzekin ezer. Pello berari askotan galdetu ziyoten; bañan ain maitetsu beti erantzunez ere, etzun ezer adirazten.

—¿Nola etzera sendatzen? esaten-t-ziyoten maiz-

terrak; ezeren bearrik ez daukazu, ondo jan da edaten dezu eta ¿ala ere gaiño?

—Bai, barruan egon bear du nere gaitzak : biyotza baldartzen-t-zaitela dirudit, gizentzeak moteltzen nau, malkartzez bildurtzen naiz, ta ez dakit zer egin.

—Emazte ta alabak etorriko balitzaizkizu, laztanago biziko ziñake.

—Bai, bañan oraiñ ezin leike; emaztea nere ordeztartu-emanetan lantsu dabill; alabak zerbait ikasi bear, da ikastetxe batean dauzkat, eta ezin dira etorri; gero etorri litezken ikusiko det.

Ori bera iñork baño geyago Pellok jakin nai zun, bañan zail samar zirudiyon; sendagillea etorri zitza-yonean, zeuzkan asmoak zearka igarri naye, galdeztzka asi zan; arrek, Pello ikusi ta nola zegon esan besterik etzeukala ziyon, eta nolabait ondo erakutsiya zettorrelako, guztiz iñildu zan.

Egunetik egunera aspertuago, andik al liteken eran igesi egitea bururatzen-t-zitzayon; bañan ¿nola ta noiz?

Onegiya zan berez Pello eta iñori, jakiñez beñe-pein, gaitzik eziñ egin zizayokena; lenbizi, bere zai zeudenak purrukatzeko asmoak zetoztziyon; ayek il da gero, bere etxera juan, emaztea lepotik eldu, ta oillanda bat bezela iñinixurrik gabe utzi bear-t-zun, bai; bañan alaba gaiñoak? eriyotzgille bat zala jakiñ ezker, maiteko al-t-zuten? igesi ibilli bear ezker ¿nora juango zan? Polli bezela mendi tartean ibiltze-ko bururik etzun..... jarren kemen da biyotza balitu!

Asmo asko artu, bai, bañan guztiyak, alden bate-tik txoroak zirudizkiyonez, azkenean utzi bear izaten-t-zitu : eta beti ala, atzegin gabe ta gero ta gaišogo gelditzen-t-zan olakotan ari zan bakoitzean; eta egi-yaz, askotan, burura zetozkiyon txorakeriak oartuaz, benetan erotuta ote zegon bildur zeukan.

«Onela ezin naiz bizi «ziyon»; bateonbati gertatzen zaidana esan bearko diyot, eta lagundu lezaidakenen bat arkituko det.»

Bañan ¿zeñi itzekin bere zayak igarri ezezateken eran?

Gau batean, afaldu ta gero, amonarekin jarri zan, garbi itzegiteko asmoan :

—¿Nola arkitzen nazu gaur, amon laztana?

—Beti bezela, makal-makal; ezer ez daukazula di-yozu, eta ez dizut sinisten.

—Ta zerbait daukadala esango banizu, sinistuko zidazuke?

—Bai, eneñxo; ta zure miñak kengayak balira, etziñake luzaro ain motel da kaskar egongo.

—Begira, gauz negargarriak, itzegiten asi ezkeroz, esango nizekizuke; eta enuke nai zuk, nere zai dau-den gizon oyek arretan jarri ez ditezen, oju edo karrasiren bat egiterik : zintzo ta ernai aitu bear didazu.

—Itzegin, itzegidazu, ene Pello maitea; zarranaiz, asko ikusi det, enago ustez ezertako; ala ere, zutzaz, bear bada, zerbait egin nezake.

Garbi ta laburtxo bere naigabe guztiak amonari

agertu zizkiyon Pellok; ura zintzo ta arritasunik gabe guztiya aditzen egon-t-zan, da Pellok iñildu zanean.....

—¡Lenago zure nekeak jakiñ izan banitu, Pello!

—¿Zer egingo zendun?

—¿Zer egingo nun, diyozu? Perretxiku edentsu (1) batzuek gaizto oyei jan erazi, ta lertu.

—Ez, ez, enuke iñor neregatik iltzea nai; ez dira oyek nere galgilleak, beste bat da, ta ura ezin nezake illerazi, nere emaztea da ta.

—Bai, izan-t-zaite biguiñ etsayengan, eta berak bear bada ilko zaituzte!

—Jaungoikoak gordeko nau noski; ondo ibilli nai zela uste det, eta goiz edo berandu lagunduko dit.

—Bai, bai; iñxoin, iñxoin zartzaro arte, ezer eziñ egin dezun arte; eta bitartean zure emazteak, kaška-riña danez, eñxea ondatuko dizu, eta zure alabaño errugabeak beartsu ta eskean ibilli bearko dira : obe izango litzake, oraiñ esango dizudana egitea.

—¿Zer?

—Gizon oyek il nai ez badituzu, zure maizter batzuei deituko diyet; ayek arrapatu ta gordeko dituzte, eta Polli, deitzen diyozun, lagun orrengana eramango zaitute; gero arrek, ain jakintsua danez, zer egin zezazuken esango dizu : ¿baaldakizu nun bizi dan?

—Bai, bañan, bera ez billatzeko agindu, eta bera etorriko zitzaidala adirazi zidan.

¿Zer diyo arren esanak? ètzun onela arkitu ziñez-

(1) Edena=*veneno*.

kenik igarriko; bestela ¿nola nai dezu olako gauzik esatea?

—Ez, ez; jakingo balu, zerbait nere alde egin nayez, neregatik galduko litzake, eta enuke olakorik nai.

—Orduan lagun txarrak bakarrik bear dituzu; gauz alayetan edozein laguntzat ona da; zure naigabez bezelakoetan lagun bikañak deitu bearrean, ez dituzu nai: ¡ederki! ¡Ene, Pello; zure lagun ori zein dan, eta nun bizi dan baneki, etziñake emen luzarorako egongo!

—Ez dizut beiñere, arri deitu ta neregatik galdu ez dezazun, nun bizi dan esango.

—¿Ainbeste maite dezu? ¿zure bizi ta zure alaba-
txoak baño ge-yago? onegiya zera, Pello, eta zu bezelakoak ezin litezke ludi ontan bizi. ¡Ene! Jaunak aingeru baten ordeztu, zeru erdi-erdiyan jarri zaizala, ta lenbailen.

—Nayago nuke ori nere laguna iltzea baño.

—¿Zein, da bada, zure lagun Polli, ainbeste maite dezun ori?

—Gizon on da argitsu bat, nik baño neke geyako ludi ontan eraman bear izan dituna: ni bezela iguindua izan da; gero indiyotarrak arrapatu ta guñxigatik etzuten il; ayen artean iru urte barru bizi, ayen buru izan, da azkenean igesi etorri zan: orain, len gaitz ta lapurreta egin-t-ziyotenak ez dizkiyote zorrak ordaindu nai, eta lanean dabill bere amarentzat zerbait, eta al dan lenena, irabazi nayez.

—Esaidazu, Pello : Polli deritzayon ori gizon bizardun da galant bat ez da?

—¡Zer! zuk ere ezagutzen dezu noski?

—Nik diyodana baldin bada, bai; ta sinista zaidazu, ura ainbat ezin det iñor maite, aifñ ona ta ongi-llea baida.

¿Noiz ta nun ezagutu zendun?

Orain emezortzi urte dirala, orain illa dan seme baten billa, or goiko mendiyetan, indiyotarrak arrapatu ote zidaten bildurrez nebillen.....

—¡Gabon! esanez, lautako zai bat sartu zitzayen ontan.

—Bai zuri ere (besteak erantzun-t-ziyoten) :

Ainbeste ordu itzegiten irauntzeko gauz atzegiñak esan bear ditu amonak, alajaña.

—Bai, erantzun-t-ziyon Pellok, here gaztetaneko gertaera arrigarri bat esaten ari zitzaidan.

—Eta nik aitua nezakena da, amona?

—Bai, ta aitua nai badezu, eseri zaite : eta jarraitzera nua : len esaten nunez, indiyotarren tartean zegola uste nun seme baten billa nebillen mendiz mendi, ta Kolo zeritzayon indiyoburu baten ibarretara, or goiko mendi oyetara jua nitzan : neke ta gosez betea nebillen, ezin nitzan fñutik egon, eta ala ere, seme bakar neukan ura ikusi gabe enun il nai : ala ta ala, gora ta bera nebillen batean, indiyotar batzuek ikusi niñuten; neregana etorri ziran, eta emakume argal da zar bat nitzala ezagutu zutenean, iguiñez beteta arrastaka iltzeko asmoan neramaten : nere karra-

ši ta ojuetara beste indiyotar batzuek etorri ziran: ayen buru zirudin bat, asarretuta noski, erritaka nere etsayai asi zitzayen bere izkeran; ez dakit zer esango ziyen, bañan besteak, lotsatuta uste det, utzi niñu-ten; eta alderatu ziran: orduan gizon ontsu ura neregana etorrita, galdezka asi zitzaidan, eta zein nitzan eta zertarako alde ayetan nebillen jakin nai zula esant-zidan.

—Nere seme bakar baten billa, jauna, erantzun niyon; zuetako batek arrapatu ote dun bildur nago, ta arren laguntzik gabe ezin bizirik, arren billa nator: ura ill ezkeroz, enuke bizi nai ere..... ta il nazazute.

Gizon arrek, errukitzen niñula ziduridan: bere mutilletara juan, ayekin pizkabat itzezin, da gero, neregana biurtuta esan-t-zidan: «emendik zortzi egunera atoz toki ontara, eta zure semea bizirik emen eukiko dezu: orain, gose bazaude, jaten emango zaitzu». Bayetz, erantzun niyon, eta aragi ta arto pizkabat eman, eta jan eraziyaz poztuta utzi niñun.

Andik zortzi egunera nere semea bizirik neukan nere aldamenean, makal da zauritua, bañan bizirik: indiyotarra eskerrak emanez, eta ayen nagusiyari geyago, nere seme kutuna onera ekarri nun; emen sendatu zan; zure aitagiarrebak lana eman-t-zigun eta emen bizi izan gera orain bost urte dirala arte: seme gaiñoa il-t-zitzaidan, eta ordundik gaur arte, bakarrik zuen mendean bizi naiz. Orain badakizu, Jauna, zergatik baztar ontara etorriya naizen.

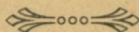
—Berandu da, adirazi zun zayak, eta nagusi jauna gaišo šamar dabill : ¿elitzake oyeratzea obe izango?

—Bai, bai erantzun-t-ziyon Pellok; eta «biyar arte» ta «Jaunak gabon dezaigula esanez, alfxa ta bere gelara juan-t-zan.

—Bestea ere alderatu zan : amona berriz maya ta jatekiya fxukuntzen ari zan bitartean, burura zetoz-kiyon asmoak, bana-banaka, eta zeñ egokiyena etorriko zitzayon jakin nayez, zerabiltzkin..... eta iñoiz baño berandugo, bai bai; bañan pozez betea, oyeratu omen-t-zan.

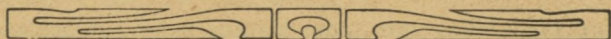
«Aberatsak ere beren gaiztakeriak eta oyen bidez naiko neke ta naigabe badituzte (oyean zegola ziyon amonak) : emakume ederrak ere askotan biyotz kutsutua daukate; bañan guztiyon zai dago Jaungoikoa: onek biyotz onekoak maite ditu, ta laguntzen diye; bai, nere nagusi maiteari ere lagunduko diyo noski. Bai, bai..... nik ere alegiñak ortan jarriko ditut..... Ura balitz..... bai ura bera da..... ezin liteke besterik izan.....

Onela itzegiñez amon maitetsua loak artu zun.
¡Gabon!

X

Biyotz oneko gizonak,

BERENGATIK EGINGO ELITUZTEKENAK, LAGUNEN ALDE
EGITEN DITUZTE

URRENGO goizean, ollarrak kukurruka asi baño lenago, ernai ta txutik zebillen gure amon laztana : etzun lo asko egiñ, bañan inoiz baño ariñago zegon : sukaldeko garbitasuna eragin, olloai jaten eman, eñxeko guztiyentzat gosariya egosi, eta oraindik ordu bete bat zeukala igarrita, saski txiki bat beso batean, eta makil bat eskubiyan, artuta, makur şamar arren, ariñ-arin eñxetik atera zan : ordu laurden bat tipitapa ta mendi gora ibilli, baserri txiki bateko atarian gelditu, ta atean deiturik itxoiten zegon.

Leyoa irikita andre bat agertu zan, eta amona atarian itxoiten oartuaz arriturik, esan-t-ziyon.

—Nundik nora ta ain goiz, amona? barazki billa? oraindik ez ditut bildu, ta asko itxoin bearko didazu.

—Barazkiak beti bezela neskak eraman ditzala; ena-

tor ayen billa; zure seme zarrena egun batzuetako bearko det, eta deitu zayozu.

—Or, atzeko soroan landatzen ariko da onezkero: ¿nai al dezu deitzea?

—Ez, ez, ni neroni juango naiz, ta itzegingo diyot.

—Bañan ¿zertarako nai dezu? etxean bear degu, ta ez dakit emengo lana utzi lezaken.

—Batez galtzen dana, bestez irabazten da; ta išillik ibilli ezkero, oparogo.

Etziyon leyokoak geyago galdetu, eta amona, etxea alde batera utzita, erreka gora, soro batera juan-t-zan.

An lanean zebiltzan gizonak ere arritu ziran, eta guztiak batean galdezka asi zitzaizkion :

—¿Zertara, ta noren billa, etorri leike gure amon maitagarriya?

—Mutill pollit eta lerdan baten billa; ziyen amonak.

—Zuri dagokizunik emen arkitu baleike, esan «au nai det» eta apaizarengana biyak.

—Ez uste, oraindik doatsu ta benetan emengo bateonbatek ori bera esan lezake.

—¿Nik ote? gazte eder ta indartsu batek galdetu ziyon.

—Zuk zerorrek, bai : zure billa netorren da.

—Alajaña! ez dezu neregatik aukera zoragarri ori utziko dala esango.

(Ta jorraya ta eskuan zeuzkan landareak utzita, amonarengana juan, besotik artu, eta eskubiyan amona zeukala arro ta tenfe aitari ziyon) :

—Aita, olako bi ezkongai egoki beñere ikusi al dituzu?

—Amonak gordeta dauzkan jantziak soñean, eta diru kuñxa buruan baleuzka, enuke ezetz esango.

—Nik ere, iriparrez ziyon amonak, enuke nere ordezt, nere kuñxa ta soñekoak euki lezazken gazte-
txo bat, emen jarri litekela ukatuko.

—¿Nun dago gazte zoragarri ori? amon maitaga-
rriya? galdetu ziyon gazteak.

—Nik bialdu nai zaitudan tokira juango baziña, azkar jakingo zenduke.

—Aitak uzten badit, gogoz.

—Neregatik juan liteke «or konpon, Mari Anton.»

—Orduan, bada, noiz ta norekin zure semea ez-
kondu bear dan jakiñ arte.

Au erantzun, da gaztea besotik artuta zeramala, eñxe aldera jexi zan; bitartean, zer egin bearko zun mutillari esanez; baserriko atarian gaztea utzi zun, da bere eñxerontz tipi-tapa, ta len baño ariñago, eñxera eldu zan.

Beste egunetan bezela, ezer gertatu ez balitzekotan, nagusiya zaindu ta laztantzen ibilli zan, iñori ezer esan gabe.

Bitartean mutil gaztea, bi zaldi ariñ eñxetik aterata, bide luze baterako bearrak eskuratu zitun, era zaldiz-
ka, bata bestearen atzetik lotuta zeramakila, tximist bat bezela soro, baso ta larrak iraganaz, ipar aldera juan-t-zan. ¿Nora zijuan?

Zortzi egun, beste berri gabe igaro ziran : Pello,

egunetik egunera aulduago etzan etxetik ateratzen; bere zayak patxaran zebiltzan, eta amona išil-işillik zegon : oni, Pello batzuetan bere neke ta naigabeak berriz esaten asten bazitzayon, asarre şamar, zirudinez, amonak erantzuten-ziyon :

—¿Zer egitea nai dezu? ez dezu igesi juan nai, ez ta ere zuregatik iñor galtzea : obe zenduke išillik eta Jaungoikoaren laguntza iñxoiten egon.

—Ori egin bearko det emendik aurrera : errukituko niñuzula uste nun, eta nere naigabeak esan nizkitzunik zu ere alderatu zera : ¿ez ote da iñor nitzaz errukituko litzakenik?

Bitartean amona gela fñukuntzen ari ta ari, leyoetik baratz aldera maiz begiratzen-t-zula zebillen; olako batean, da Pellorentzat alki zabal da legun bat leyo aurrean jarrita, arri an eseri zedilla esanez, eramana zi zun eta an zeudela ta «begira, Pello, or datorren gizon orri» esan da ariñ-ariñ etxe bera jefxi zan amona.

Pello begiraka jarri zan eta baratzeko orma zar gagnetik agertzen-t-zan gizon baten burua besterik etzun ikusten : ate aldera zijuan gizon ori nunbait, eta ara irifxi ezkerre gelditu zan : amona ere barrendik ate aldera zijuala ikusi zun, eta gizon arrekin luzaro berriketan zegola ere bai, bañan zeñekin ote zegon etzun igarri : gaişotasunez begiyak ere auldu zitzaizkiyon, eta eziñ ondo ura ikusirik, baratzeko landare ta zuaitzak begiraka jarri zan.

Geyegi išillik egon dan baten eran itzegiten ari zan amona : etzeukan, ez, mingañ usteldua, eta gogoan

zeuzkan gauz guztiyak bat batean esan nayezen ari zan: bestea, paketsu eta maiz Pello zegon tokira begiratuaz, bai edo ez besterik etzun adirazten, eta au, burua makurtu edo biurtuaz bakarrik; azkenean, bai, zerbait esaten asi zan; amonak mentsu ta gogoz aditu zion, eta biyak alderatu ziran. Amona berriz, gela guztiz txukuntzeko aitzekiz iyo zanean, Pellok galdetu zion :

—Luzaro egon-t-zera gizon orrekin : zetzendun aspalditik ikusiko noski?

—Egiyaz, enun igaztik oraindiano berarekin itze-
gin; eta oso ezagunak gela..... eta ez dezu zein
dan igarri?

—Ezin nun ondo banaitu : urruti zeudeten, eta
gizon galant bat zala bakarrik ikusi det : zein da?

—Urtero mastiak erostera etortzen dan jaun bat:
udabera ontan zerbait inguru oyetan egin bear-t-zula
zion, eta bidez mastiak nola zeuden ikusi nai omen-
t-zitun : ez dakizu oraindik zeinek urtero matsak
erosten dizkizun?

—Ez; zuek egindakoa, ontzat beti artu izan dedala
badakizu; enaiz inoiz zeinekin artu-emanetan zabil-
tzen jakin nayezen jarri.

—Ori, bada, «ardolari» deitzen diyoguna da; be-
rak masti asko dauzka; bañan ainbeste ardo egin
bear, eta aini ongi egiten dulako, ardo asko eskatzen
baidiyote, inguru ontako masti guztiyak itzez uda-
beran erosten ditu, eta uda azkenean, diru pilla bat
emen utzita, bere tolarera eramaten ditu.

—Ondo dago; berriz etortzen danean ekarri zaidazu, ezagutu nai det eta.

—Laſter berriz etorriko da : ta ikusiko dezu : ezagutu beziñ azkar laguntzat artuko dezu, oso ona ta maitetsua da ta.

—¿Noiz etorriko da?

—Emendik amar egunera : ordurako maizter guztiak batzar batean arkitu bear dira : zerbait jan da gero, bakoitzak bere mastiz zenbait naiko dun erosleari esango diyo, eta onek, ondo badirudiyo eskeñi, ta saldu-erosiya egiña.

—Ez da oitura txarra : ta ¿ez du iñork itzik jaten?

—Ez uste; erri aundiyetako gaiztakeiak ez dira emen ikusten; Jaunaren legea oraíndik ondo gordezen da gure artean.

—Obe, ta batzar ortara juan nai nukela sinistu zaidazu.

—Zuk nai ezkerro, juango gera; nik ere ara juateko asmoa daukat.

—¿Eta nere zayak?

—Oyek ere juan naiko dute noski : emengo jayak guñxi dira, ta olako bat ez dute galdu naiko : orain sukaldera nua, Pello.

—Zuaz Jaunarekin.

Amar egun oyek igarotzen-t-ziran bazkalondoan, alde guztiyetatik beko baserri batera zijuazen maizter guztiyak, alai, ondo jantziak, eta jai bat bazan bezela: Pello ta bere zayak amonari galdetu ziyoten ze berri

zan ura, ta amonak esan-t-ziyenez, ara jua teko asmoz bete ziran.

Esan da egin : amona soñeko berriz jantzi, ta besteak ere bai txukun, da alkarrekin geldi-geldi beko baserri aldera jefxi ziran.

Baserri txiki ura, angoak «onbu» deitzen diyezten zuaitz aundiz inguratua zegon; zuaitzpetan zaldi ugarri adarretara lotuak; zuaitz bitarteko zelayetan gizon asko, mastiya saldu zutenak alai ta abeslari, besteak txanda itxoiten : etzan beñere ainbeste gizaldi zelai ayetan bildu. Bestetan, mastiak saldu bezin lañter, txandaka ta zatitan alderatzen-ziran; egun artan berriz, gertaera oroimengarri bat ikusi beart-zutela geyenak aditu zuten, eta au ze izango ote zan jakin nayan, zeuden.

Pello, amona ta zayak iritxi ziranean, oraindik etzuten nai aiña guztiak egin; atarian batzuek, eta eskaratzean besteak, txanda itxoiñez zeuden : bañan nagusiya sartzera zijuala igarri zutenean, bi zatitan jarrita, erdian bidea utzi ziyoten; bide estu artatik, Pello, iriparrez, ta itzez guztiyak agurtuaz, amonarekin iragan, da sartu zan.

Orduantxen, barrendik oju aundi bat atera zan: ¡Aurrera nagusiya! ¡atzera bere zayak!

Au aitu zanerako ¡Polli! batek, ¡Pello! besteak esanez, bi lagun maitetsu ayek alkartu ta laztantzen-t-ziran : eta bitartean lau zayak, indartsuak izan arren, laban da iskillorik gabe lurrean lotu, ta etziñak zeuden.

Inguruan zebiltzanak, alako gertaera ikusiyaz larrituta, zer egiñ etzekitela gelditu ziran; zein bidez ta zein oker zebillen jakin nayez ziruditen..... ala ere, nagusiya poztuta ikusi, ta lau zayai etziyela gaitzik egiten igarri zutenean, lasaitu ziran.

Orduan Polli, eskaratzetik eta denak ikusten-t-zutela, onela itzegiten asi zan :

«Adizkide maiteak, ezagutzen nazute, ta sinistuko didazutela uste det : gaiztakeri aundi batez zuen nagusi ta nere lagun Pello, ero bat zalako aitzekiz, gorde nai izan dute gaizto batzuek; naiko naigabe eraman ditu gişaişoak, eta nik neregana, bere eñxera juan liteken arte, poztu ta laztandu nai det : ez da iñor-ñxoren odolik işuri eraziko, bañan egiya zabalduko da, ta gaiztoak bear dan aiña astinduko ditut.

Udazken arte; Pello ta ni etorriko gera ta orduan saldu dizkidazuten masti ta beste guztiak ere oparo ordainduko dizkizutegu.»

Ango guztiak beren baimena adirazi ziyoten : zaldiak zerralkitu erazi zitun, eta Pelloi ayetako batera iyo zedilla esanez eta zayak mando gañetan jarri zitzatela morroyai aginduaz, Polli zaldizka jarri zan bereala juateko asmoan.

Pello etzegon ezertako : eginkizun ura ondo edo gaizki Polliri gertatuko ote zitzayolako zalantzan; arri galerazteko biyotzik ez, ta berez eziñ ezer egiñik; motel da ñxofñol zebillen, ez gora ta ez bera..... alik eta Polli, berriz zalditik jexi ta bizkarrean Pelloi eskua jarriyaz esan-t-ziyon arte : «Begira, Pello; egun asko-

tan zer egin bear ote gendun igartzen egon naiz; uste det erik onena asmatu dedala, eta orain zuk gauz ortan bertan ari nai dezu? ¿ez dezu nere laguntzegan uste?

—Bai, bai, Polli : luzaro zayen tartean egonez, bildurti biurtu naiz; bañan emendik aurrera, zure aldamenean arkitu ezkeroz, ez det bildurrik eukiko.

—Orduan, Pello, zaldira lenbailen iyo : berandu egingo zaigu, eta ez dagokigu itxura ontan garayak galizerik.

—Banua, Polli.

Ta esan da egiñ : biyak zaldizka jarrita, ipar aldera bere morroyen atzetik juaten asi ziran.

Polliki polliki, Pellok besterik ezin-t-zulako, bidea iraganaz, baso itzaltsu batean sartu ziran, mendi gora ta bera iru aldiz ibillirik : basotik gau aldean irten, da etxe txiki batean gelditu ziran : Pollik bear guztiak aurretik antolatuak zeuzkan : oi legun da mai ugariya jarriyak zeuden, da aspalditik eziñ ezer janik zebillen Pello, gau artan inoiz baño geyago jan nai zula zirudin : iriparrez Polli, begiraka jarri zitzaion, eta oraindik geyago janari Pellok ekin-t-zezayon, bera ere jan da edan zegon, aspertu gabe.

—Badakizu, Polli, zaldizka ibi tzeak jateko gogoak eman dizkidala?

—Ala dirudi, Pello; bañan zaldizka ibiltzeak baño zayik gabe egoteak geyago damazkizula uste det.

—Izan liteke : enun uste ainbeste jan nezakenik : ogei urtez gaztegoa naizela eta osasun ona daukatala iduritzen-t-zait.

—Egiyaz : ni, euskaldun geyenak geranez, jale ona izan naiz; bañan orain ni baño euskaldun bikañagoa dirudizu : sendagilleak ikusiko baziñu, arren bearrik ez dezula esango lizuke noski.

—Etzaidazu iñor aitatu; beñere enitzan gorrotozkoa izan, eta ayek gogoratzen-t-zaizkidanean, biyotzak estutuaz dar-dar egiten dit, eta askotan ayek purrukatzeko gogoz jartzen naiz.

—Emendik iru illabete barru ez didazu ori esango: zure etsayak errukituko dituzula uste det, zutzat onegiyak dirala esanez.

—Ez dakit nola olakorik gertatu lezaidaken : ori gertatuko balitzait, zeru ta lurra irauldu zirala esan liteke, eta ori Jaungoikoak bakarrik egin lezake.

—Errešagotzat daukat nik, Pello, eta Jaungoikoak laguntzen digula, bai; bañan guk geok egiten degunez, ortara zure naigabeak biurtuko dira : zure etsayak berak, zu ona, zintzoa ta gizon bikaña zerala esango dute; eta zure etxeko nagusi ta ango guztiyen jabetzat gogoz ta egiz artuko zaitutela ere esaten dizut.

—Aundigiak dirala zure asmoak dirudit.

—Ez uste; neri errešak dirudizkit, eta egiten asi naizen ezkeroz, amaya ere nik neronek eman bear diyet : ortarako zu nere naimen da eginkizunetan neregana ibiltzea egoki etorriko litzaiket.

—Zuk agintzen didazun guztiya gogoz egingo det: nik baño buru obegoa daukazu, eta egiten dezun guztiya ontzat artuko det.

—Ala bada, goizean goiz jeki bear degu, ta orain oyeratzea obetzat daukat : biyar nere asmo guztiak adieraziko dizkizut : orain, ondo lo egin, da biyar arte.

Ume batek amaren ondoan lasai lo egiten dun bezela, Pellok bere lagun maitetsuaren aldamen da besapean lo egon-t-zan ere. Lege bideak utzita igesi zebillen, da ala ere Pelloren aldamenean etzeukan ezerñoren bildurrik. Jaungoikoa laguntzen asi zitza-yola uste, ta orregatik Polliren laguntza zeruko aingeru batena zirudiyon. ¡Zenbat indar biyotz on bati Jaunarengan daukan iñxoipenak ematen diyon!

Urrengo goizean, morroi ta zaldiyeen zalapartak gure bi lagunak esnatu zitun. Lenbailen gosaldtu, ta zaldizka jarri, eta Polliren lurretara juateko asmoan bidea berriz artu zuten : Pollik ziyonez, azkar juan ezkeroz, eguzkiya goratu baño lenago baso tarteko bide batera iriñxi bear-t-zuten : orregatik, goizeko amarrak arte ariñ-ariñ da azkar ibilli ziran, eta nai izan-t-zuten bezela, itzalpean egon zitezken baso batean garaiz zeuden : zerbait jan da edan, ango zuaitz-pe belarrez estalitako batean etziñ, eta arratsaldeko irurak arte, batzuek lotan, da besteak itzegiten, egon-t-ziran.

—Polli, ziyon Pellok, zure asmo arrigarri oyek jakiñ al nezazke?

—Bai, alajaña, ta gogoz esango dizkizut. Zure ta nere etsayak, zure igesiya emendik lau edo bost egu-nera jakingo dute : asarretu, ta zure billa ibilliko dira:

zure maizterrak, zerbait, ze aldera beiñepein etorri zeran, esango diyete ta nere eñxera etorri naiko dute: ordurako gu, ñxit urruti, eta ayek uste ez duten tokiyan, arkituko gera : ayek mendiyetara igesi egin dezulakoan, inguru oyetan gora ta bera zure billa mendi ta ibar guztiyak iragango dituzte : bitartean berriz, gu Buenos Aires aldera jefñxiko gera; eta ayek illabeten bat alperrik galduta, Mendozara ezer gabe iristen diranerako, guk, bear dituzun laguntzak ango agintariyai eskatuko dizkiyegu.

—¿Agintari asko ezagutzen al dituzu Buenos Airesen?

Batzuek eta naikoak, Pello; badakizu nola indiyotartean bizi ta ayen izkera, oiturak eta nayak ere ikasi nitun; ayengandik igesi egin nunerako berak menderatzera gudari batzuek etorri ziran, eta oyen buru zetorrenak, ni ayen artean ibilli nitzalakoan nere iritziya eskatu zidan, eta itzez ta egiz lagundu niyon: etzitzaidan odolik iñsuritzea ondo iruditzen, eta nola onez-onean da indarrrik gabe erri guzti oyek menderatu litezken adirazi niyon; bitartekotzat artu niñun, eta batai ñamur itzegiñez, ta besteak zematuez, ta beti agintari arren baimenez, onak laztandu eta gaiztoak bildurtzen nitun, eta ala indiyotar geyenak pakez ta emaitz batzuen ordaiñez menderatu ziran; besteak gorago iyo dira, ta emen guztiya pakean dago.

—Eta agintari orrek zure laguntza gogoratzen al du?

—Bai, alajaña, ta maiz zerbaitean lagundu nai didala diyoten eskutitz maitetsuak bialtzen dizkit: orain-

daño ez diyot ezer eskatu, bañan orain, bai, eskatuko diyodala.

—Ta ¿zer eskatu lezayozuke?

—Zure alde pizkabat egiñ dezala : guñxi, bi paper-
txo bakarrik, eskatuko dizkiyot; bata, Mendozako
erabakilleari ikaspen on bat eman dezayodan, eta bes-
tea zuretzat, zure emaztea legez ta bidez zintzo ibilli
erazi dezazun.

—Ta oraindaño egin etzenduna neregatik orain
egiten dezu, Polli? ¡Bai, bikain da ongillea zerala!
nere bizi guztiyan ainbeste doai eskertuko dizkizut;
eta gaizki ez badirudizu nere ontasun da diru guzti-
yak emango dizkizut.

—Ez, Pello, ez; zu beziñ aberatsa naiz, eta orain-
dik aberatsago izan neike, ta etzaitut diruagatik la-
guntzen : zure biyotza ona da, maitetasun aundiya
adirazi didazu, eta maitetasun ori ordaindu nai dizut.

—Jaunak onetsi zaitzala, Polli! ¡doaitsua olako
seme bat daukan ama!

—Eskerrik asko, Pello; ez det ori besterik nai.

Geyago, luzarogo beren amen gañean itzegiten
ariko ziran noski, morroi bat, txapela eskuetan zera-
mala, eguzkiya ješten, da juateko garaya zala esatera
etorri ez bazan.

Altxa ziran guztiak, eta zaldizka berriz, etxe aldera
juaten asi ziran. Bideko land-efxetan gaba igaroaz eta
egunez aldizka zelai, mendi ta basoak iraganaz, lau
egun barru etxeratu ziran : an bi egun bitartean atze-
den egonez, lau zai lotuta eramanak ondo gorde, ta

zaldi bikain da arin batzuek artuaz, eskubi aldera, eta zaikide baten billa, bidea artu zuten : zaikide ori arkitu zutenean, zaldiyak morroyai utzi, eta arren lagundiyan Buenos Airesera illabete bat barru iriñxi ziran, txandaka zaldiz, bestetan onez, eta zaikideko gurdi aundiyetan gabez ondo ta lasai lo egiñik.

XI

Etsayik gabe bizi arren,
Ez dabil atzegin Miren.

...

URAK berez goitik bera itxasorontz dijuazen eran, onak zintzoengana, okerrak gaiztoengana, ta gizañxarrak istillu billa dabilta : erritaka ez bada, ezin dirala gizañxarrak bizi dirudi, eta etsai bat lotsatu eta baldartu badute, beste baten billa dijuaz : etsai guztiak, al ezkeroz, uñatu badituzte, dauzkaten lagun guñxiyen artean bateonbat asarretu erazi, ura erritaka alderatu, gero beste bat, eta orrela azkenean bakarrik arkitu bear izaten dute : ez ordea uste, bakarrik, etsayik gabe egon arren, pakean bizi litezkenik : bakoiñtzak bere biyotz barrenean, bestegan onak izan bear gerala diyon, gogo bat oartzen du ; gogo au, bearraren deya, Jaungoikoaren naimena da, ta gizañxarrak, iñor, guztiak uñatu dituztelako, aldamenen ez daukatenez, ezin dute gogo au ere euki nai, eta bera

ezereztutzeko asmoan arren kalte ari dira ekiten eta bere biyotzarekin beti asarre, Jaunaren deyak oinpetuaz dabilta.

Ez esan onela, Jaungoikoak egin ditun lez, dabiltzala : gizañxarrak, lenbizikotan beren asmo zitalak menderatuko balituzte, besteengan onak izango lirake : geyena, berbera menderatuaz, egindunak, erreñena, besteengan maitetsu izatea, egin lezake; bañan gaizki asi ezkeroz, ez da arritzekoa, urak goitik bera bezela, gizañxarrak, gaiztakeriz gaiztakeri, bere ondamen osora iriñxi arte, eroritzen badira. ; Jaungoikoak lagundu ditzala !

Oraiñ esan dan au bera Miren gaiñoari gertatu zitzaion : alaba bakarra, emakume eder ta aberatsa, senar baten orde z gizon apal, langille ta morroitzat zirudin bat artu zuna, beti nai izan-t-zuna egiten oitua zegoen : lenbiziko aldiz senarra gogor jarri zitzaionean, bere nabarbenkeri guztiya adirazi ta bere aitararen izen ona gordetzeko aitzekitan, bere senarra erotzat artu erazi arte, etzan ustez atsedean gelditu.

Naigaben bat gertatzen danean, neketan dagonari lagunak errukiturik eta atze gin opa juaten-t-zaizkiyo; bañan Mirenen eñxera etzan iñorñxo eldu : ¿zergatik? etzun iñork esaten, bañan Pelloren erokeriya gezurtzat zeukaten lagun asko ziran.

Ezin da emakume bat luzaro bakarrik eta iñorkin itze gin gabe egon : da Miren, erdi asarretua, bere lagunengana maiz ta malkotsu erruki billa juaten ari zan : ¡alperrik! emakume denak, biyotzeko šamurta-

suna galdu bazuten bezela, etzuten naigabe eta eriyotz gañean itzezin nai, alai bizi ta beren berriak beti irakurriyaz, Mirenen nekez ajolik gabe, bakarrik eta samiñ uzten-t-zuten.

Su ta gar egiña, ainbeste etsipen da ondamu eziñ eramanaz, gizonetara biurtzea obe zitzayolako asmoan, ayenganatu zan: etzekin gaiñoak, gizonak txurikatu ta edertzat gogoz artzen-t-zuten bakoitzean, bere ontasuna kutsutu ta beste emakumeen gaitznai eta berriketak aunditzen-t-zitula; bañan kaškarin bati etzayo olako gauzik gogoratzen, da Mireni guñxigo.

Beltzez jantzita bere soñeko pollita erakutsiyaz, ollo bat beziñ arro ta txori bat beziñ arin, batzar batera zijuan gure Miren, arratsalde eder bat igarotzeko asmoan.

Gizon aberats da itzontzi batek lagun da ezagun asko bildu nai zitula adirazi zun, eta arregana gizon da emakume asko eldu ziran, batzuek jostatzeko asmoetan, besteak beren apaingai ta edertasuna erakusteko.

Lenbizi abeslari, gerogo dantzari, atzezin da alai denak jostatu ziran; otordu arin bat, oi zanez eta aurretik eskeñiya, zuten; da jategira juanez, guztik pozik alkartu ziran.

Jan da edan ezkeru, bakoitza al-t-zun bezela itzegiten asi ta berriketa zabaldu zan; lenbizi, aldamenekoakin bakoitzak itzegiñaz, gero urrutikoai sendo oju egiñaz, ta azkenean guztiak etxeakoak balirake bezela, begirapenik gabe.

Istillu artan, ondo edan da zegon batek, bere edan ontziya eskuan arturik, ango emakume guztiyai bejondeyak eman naye, itzegiten asi nai izan-t-zun; da bestek, beren eskuetan edariz betetako ontziya zeukatela ere, isildu ziran.

—Ez dakit, zion, asko edan dedalako, edo nere begi ta mena erdi itxutuak dauzkadalako, emen, zeru ontako izar guztiyak antz batekoak dirudizkidan! ala ere, izar oyen artean bata bestek baño obe ta ederragoak izango dirala oraindik badakit: zuek, nere adizkide maiteak, oyetatik zein argi, lerdan da ezti-tsuena dan, arren osasunera ontzi au ustuz dezadan, esaidazute.

Ontziak mai gañean utzita, txaloka gizonetatik geyenak, ta emakumeetatik guñxi, asi ziran; bejondeizula! ojuaz; bañan oraindik zintzo zeuden gizonak, eta ispillu edergillerik ezin arkitu zuten emakumeak, isillik iraun edo dar-darka jarri ziran, txaloka zeudenai begira.

Miren txotxoloa, txaloka zeudenetakoa zan.

—Ez det uste (gizon mentsu bat esaten jarduntzan), ez det uste aspaketa ori erreña ta egokiya dani: bein batean, iru emakume eder zeuden, Olinpoko mendian bizi omen-t-ziran, eta gezurrezko deun artean: deunetako batek, ez dakit naye edo uste gabe, urrezko sagar bat iru emakume ayen arteko ederrenarentzat eramana ziun: eta; badakizute zer gertatu zan? Iru emakume ayek, txit ederrak oment-ziran eta zintzoak, ta ala ere, bata bestea baño ede-

rragoa izan nayeon, irurak beren artean asarretuta gelditu ziran : orregatik ta emakume guzti oyek eder ta zintzoak diran eskeroz, berairi ¡bejongeýela! esanez, ontzi guztik ustu bitez.

Len išillik egon-t-ziranai orduan řxaloka asteko řxanda etorri zitzayen, eta ala gogoz egon-t-ziran beste itzaldilari bat alřxa zan arte.

—Andre eder da gizon bikařak, lengo asmaketa zailla dan ezkeroz, beste jostaketa bat adiraziko dizutet nik : gizon bakoitzak, zer emakume beretzat ego-kiyena dan esan dezala; eta ura besotik artuta, arren osasunera edan, da gero dantzara atera dezala.

¡Ederki, ederki! gizon da emakume geyenak zityoten.

Azkena itzegin-t-zuna, orduan, zer emakume alayena zegokiyola esanez, alřxa ta bere emaztea besotik artuta jarri zan.

—¡Neri bizkorrena!

—¡Neri lerden bai!

—¡Eder bat!

Eta onela bakoitzak nai zun emakumea artu zun, řxaloka aukera denak beste guztiak artzen-t-zituztela. Senar-emazte guztiak, lenbizikoen eran, alkartu ezkeroz, bakarrik zebiltzanak aukeratu bearrean, len mozkor řamar itzegiten asi zanak, alřxa ta esan-t-zun :

—¡Neri, bada, bizkor, lerden, alai eder ta eztitsu dan emakume bat dagokit.

Au esan, da Mirenganatuaz, besoa eskeři zityon. Arro-arro Miren, ainbeste řxurikeri esan-t-zizkiyon

gizonarekin al̄xa zanean, ĩxaloka batzuek, mar-mar-ka besteak, jardun-t-ziran, da emakume batek iřilka-miřilka bere senarrari ziyon :

«Arro orrek, erotuta daudenentzat bakarrik, ego-kiya dirudi.»

Parrez senar ura asi, beste batek zergatik parrez zego-
gon galdetu, arrek esan, besteak jakin, eta alde bate-
tik bestera berriketa au zabaldu : au dena, guztiyak
binakatu bańo lenago gertatu zan.

Dantzari asi ziranetik gauz ikusgarri bat oartu zan:
ariń arin guztiak Miren da bere lagunari begiraka,
eta oyek eziń ikusi lituztekenean, parrez zebiltzan:
etzuten biyak lenbizikoan ezer igarri; bańan gerogo,
parrak aunditu ta zabaldu ziranean, bai : ¿zergatik?
parrez egongo ote dira? ziyoten, da jakin naye-
z, bi-
nakatuen artera iragan eta ayek iřil; ayengandik al-
deratu eta berriz parrez ta lertu arte..... au igarri zute-
nean, bai, arri ta larri jarri zirala biyak!

Miren, ińoiz bańo lenago dantzak nekatu zun nos-
ki : eseri ziran..... zerbait jakin naye-
z..... okerrago; ge-
yago begiratzan-t-ziyetela, eta gero eta geyago par-
egin nai zutela zirudin.

—Gugatik parrez daudela dirudit, ziyon Mirenek.

—¿Zergatik? ziyon lagunak.

—Ez dakit, bańan gugatik parrez dabilzala zińez
esan nezake, ta zergatik ote dan jakin nai nuke.

—Alajańa, lařter jakingo dezu; itxoin pizkabat,
azkar natorkizu.

Al̄xa ta juan-t-zan Mirenen laguna beste baten

billa, eta begirapenik gabe ¿zergatik guztiyak parrez zebiltzan, galdetu zion.

—Enizuke esan nai; bañan gogoz jakin nai dezun ezker, eta etzerala asarretuko eskeintzen badidazu, esango dizut.

—Ta ¿zergatik zurekiñ asarretu bear nitzake? etzaitez tñntun bat izan, da ezaidazu.

—Miren orren da zure kalte iřeketan dabilta : ura erotuentzat bakarrik dala egokiya, diyote.

—Ta ¿zeñek ori esan zezaken?

—Zure lengusu Kataliñek uste det esan dula.

—¡Katalin kařkarin!..... ez dakit nola besotik artuta lotsatu, ta uřatze ez dedan!

—Iřo ta etzaitez asarretu : ¿noiztik aiñ ajolki zu?

—¿Ez dakizu, bañan, ori jakitera Mirenek berak bialdu naula?

—Gezurren bat esayozu, ta kito.

Ta au esanez laguna berriz dantzan jardun-t-zan, gero ta geyago parrez. Zerbait edana egon arren, esant-ziyotenarengatik ernai, ze esango ote zun asmatu naye txutik eta lurrera begiraka iraun izan bear-t-zun Mirenen lagunak; Miren larri begiraka zeukan, bes-teen parrak aitzen-t-zitun, eta eziñ ala asko egon litekela oartuaz, Mirenen aldamenera eldu zan.

—Ta, zer? galdetu zion onek erdi asarre.

—¿Zer izango da? ¡utsa! nere lengusuak, dantzatzeko gaizki nagola, esan omen du.

—Egiya iřiltzen didazu, noski; alako utskeri batez geyegi asarretu zera ta.....

—¿Ni asarretu? ta buru ariñ orrek esan dunarengatik? Ez uste, Miren, da berriz dantzari gaitez; oraiñ obetogo nabillen esan dezala zaputzu orrek!

—Ezin det; gaiso nago; buruko miña daukat, eta lenbailen emendik irtetea nai nuke.

Berri au, batzarrekoen artean zabaldu zanerako, batzuek errukiz, besteak larri, ta oso guñxi maitetasunez beteak, dantza utzita, Mireni aldamenean jarri zitzaizkion : geyenak, arren gaisotasuna ezer etzala izango ziyoten, bañan alperrik; Miren benetan gaiso zegoen; biyotza esturasun da gorrotoz betea zeukan, muñak bero, gorputza dar-dar, da burua nastuta : txorabiatu zan. Lenbailen bi emakume maitetsu ta erruki tzalleak, besoetan artuta, oyeratu zuten eta beste guztiyai, juan-t-zitezela eskatuaz, biyak bakarrik, gaisoari laguntzeko asmoan gelditu ziran.

Etzan, ez, asko Miren txorabiatu; obe zun, txorabiatuta luzaro egon izan bazan : zerbait ondu zanean, iñilik eta erdi lotan zirudila, arratsalde artako atzegabe gañean, egiya asmatu nayer beregan ari zan, zer-t-zan ezin jakinik, bañan gaiztakerin bat zala igeririk.

Ontan, Mirenen zai zeuden bi emakumeak, ura lo zegolakoan, beren artean iñilka-miñilka itzegiten asi ziran : Miren ernai zegoen, eta zergatik arren kalte ta parrez eta iñeketan beren lagun lagunena ere ibilli ziran aditu zun. ¡Ene! ziyon beregan; ¡olakorik etzizaidan beinere gertatu! ta zirzil bat, ume zatar da kaskar bat izan da iñeketan jarri nauna ¡iñxoin, iñxoin,

uste ez dezunean, sari on da izugarrizko bat emango dizut, bai!

Etzuten Mirenen zayak, au oyea alde batetik bestera biurtzen asi zan arte, esnatuta zegola igarri : biyak errukitsuak ziran, da al bezela laztandu zuten.

—Juan-t-zaizu, Mireñxo, naigabe ori? ¿zer nai zenduke? esan; emen gaude zure atzezin billa, gure kutuna.

—Eñxera jua nai nuke; enago ondo : gurtarin bat ekarri, ta eraman nazazute.

Ala Mirenek nai zulako egin, da ura eñxera eramanez, egoki ta maitetsu oyeratu zuten.

Gaiñoak eskerrak emanez agurtu zitun, eta bi lagun ayek goibel da neketsu alderatu ziran, bata besteari banakatzerakoan ziyola :

—¡Zer amai zorigaiztozkoa gaurko jayak izan dun, ikusi dezu, maitea?

—Geyegi, ta ez dakit berriz olakoñe batean arkituko naizen.

Ondo ziyon onek. Olako batzarrak, alai asi arren, azkenerako kañkartzen dira geyenetan : jan da edan ondorean, beti ñxoroen bat, besteen gauzez asarretu edo isekutzen dana izaten da, ta arren bidez bateonbat lotsatu ta mindu bear..... asko edo geyenak lotsatu ta mintzen ez badira.

Txit aundiya noski, andik aurrera eñxean sartu, ta luzaro egon erazteko, izan bear-t-zun Mirenen lotsak. Txikitandik ikasi etzuna, ordun eta nekez jakin-t-zun. ¡Zer lotsa ta zer nekea!

Bañan ez datoz beiñere banaka gaitzak; geriziak bezela alkartuak datoz.

Neketsu ta gaišo Miren, iñork sinistu nai etziyola, zegon eta bakarrik eta makal zebillen :

¿Zer egin? ¿lan? etzan lan egiterako jayoa. ¿Auzo-ra jua? aurreko iñeka etzitzayon beiñere aztuko; oraindik ere, ura gogoratuaz, asko minberatzen-t-zan. «Ez, nere etxean sartuta, iñillik eta nere gauzen zai egongo naiz» eta au esanez, saltegiko burutzat zeukan Patxiri deitu zion.

—Gaišo nabil, Patxi, etxetik eziñ aterean, nere artu-emanak ikusiyaz egunak igaro nai nituke : orregatik, orain guñxi gora bera nola dijuazen esan, da biyartik aurrera, idaztiak egunero, ikusi ditzadan, ekarriko dizkidazu.

—Ezin niteke zu gaišo ikusiyaz poztu; bañan gaišotasun au, arrez eta egunero, nere etxekoandre maitagarriya, ikusi bear bazaitut, ondo etorriya izan dedilla esan nezake.

—Lušinkeri oyek utzi ditzazu, Patxi; ez daukat jostatzeko gogorik : ¿nola dijuaz nere artu-emanak?

—Nagusiya gaišo jarri ta eraman-t-zutenetik, gaizki šamar : ez dakit zergatik izango ote dan, bañan ez da len aiña erosle etortzen : oyalak da eun asko alperrik galtzen daude : len artutako diruak, langilleai saritzat emanez, iya amaitu zaizkit, eta udarako salgayik eziñ erosiya arkitu naiz.

—Eta ¿zergatik ez didazu olakorik esan lenago.

—Lau aldiz bearrez ta amaika aldiz, zure edertasu-

na piñin bat ikustuko asmoan etorri nai izan det, eta beste ainbeste bidez «pakean uzteko eta bear niñuzunean deituko zidazula» erantzun didazu.

—Ez da orrela emendik aurrera gertatuko : egunero nerekiñ egongo zera-ta.

—Gauz bat, eñxearen alde ustez, esan nai nizuke. ¿Zer?

—Lan guñxi daukagun ezkerro, ez da ainbeste langillerik bear; da bi guñxienaz utzi genezazke.

—Ori ondo badirudizu, egiñ : bañan egokiyena nik neronek, itz onez laztanduaz, bialtzea izango litzake : orain bertan iyo erazi ditzazu eta «biyar arte».

—Gaurtik nere zoriona asiko da, eta eñxe ta saltegiya ere, alako eñxekoandre maitagarriyak zaindu ezkerroz, emendik aurrera obeto juango dirala uste det.

—Ala izan dedilla, ta eskerrik asko.

Alai ta doaitsu, eñxekoandrea arrentzaz atzegintzegolakoan, eta arro arro saltegira jeñxi zan Patxi: ta uñatu nai zitun bi langilleai, eñxekoandrea iñxoiten zeukatela esan-t-ziyen. Iyo ziran oyek, eñxeko andrea apal da egoki agurtu zuten..... bañan larrituta, zertarako deitu zitun esan-t-ziyenean, gelditu ziran.

—¿Ene eñxeko andre maitea, gutzaz arren erruki zaitez! onak gaiztoen artean eziñ ondo arkitu litezkelako, bateonbatek gu bialtzea nai lezake ta.

—Ta ¿zergatik uste dezu bialdu nai zaituztela?

—Aitu dezaidazu : bi seme ta iru alaba dauzkat, eta emen irabazten dedan sari laburrez doi-doi ayei jaten emateko aiña det; ala ere, enuke ezer gaizki ira-

bazi nai; orregatik, zure saltegitik zerbait kentzera askotan ukatu naiz, eta nere bikaintasunez gorrotoratu zait noski Patxi : au da nitzaz da nere lagun onez sinistu bear dezuna.

—Nere eñxetik zerbait kentzen dala diyozu?

—Bai, andrea, ta ugari lapurtu dute: burutzat daukagun Patxi berak bere emazteari saltegi txiki bat jarri diyo : ango oyal da eunak, emendik alperrik galduta zeudelako aitzekitan, eraman dituzte; beste moryak ondo lagundu diyote lapurretan, eta berak ere zerbait artuko zuten.

—¿Saltegi txiki ori baaldakizu nun dagon?

—Bai, andrea, ta nai badezu erakutsiko dizut.

—Ondo dago : zuazte orain saltegira, betiko alde-ratu bear bazendute bezela, zuen gauz da trebe guztiak atera ditzazute, ta emendik ordu batera, aldame-neko eliz aurrean itxoingo didazute; ni, bitartean nere eginkizunetan ariko naiz.

Juan-t-ziran bi langilleak : berealañen saltegira jextxi zan Miren, eta salgayak ikusi nayez, Patxi pozez lagunduaz, gora bera ordu erdiren batean ibilli zan.

Berriz iyo, txukun jantzi, ta lasterka atera zan; eliz aurrean bi morroi ayekin arkitu, ta Patxiren saltegi txikira juan-t-zan; bañan bakarrik an sartuta.....

—Egun on, ziyon.

—Bai zuri ere, erantzunez, andre gazteta pollit bat atera zitzayon.

—Alkandora ta ator josiya saltzen al dituzu?

—Bai, ta onak; Parisen bertan egiñak; etzituzuke

iñun obegoak arkituko, begira (ta au esanez bi edo iru alkandor da atorrak erakutsi zizkiyon).

—¡Eneñxo! onenetakoak eta bear nitunetakoak dira: eta bakoitzagatik ¿zenbait kendu naiko didazu? aberats batentzat dira; bañan ez da aberats au esku-zabala.

—Merke emango dizkizut; beste saltegi aundiyetan zortzi peson alkandorak, eta amabian atorrak salduko lizkizuteke; bañan emen ez dira ain garesti saltzen; sei peson batak, eta amarrean besteak.

—Ongi dirudizkit : eta neška txikiyentzat ere izango dituzu ator polliten batzuek?

—Bai ta ere : bi edo iru izan bear ditut oraindik.... emen dauzkazu, eta oyek bost peson bakoitza jarriko dizkizut.

Nik batun (1) bakoitzetik asko, guñxienaz amar, nai nituke.

—Ez dauzkat ainbeste orain, itxoin albazenezake....

—Gaur bertan nere errira juan bear det; jostun beartsu bat naiz, ta eziñ nezake egunik galdu.

—Ordu erdi baterako ekarri eraziko nituke.

—Orduan bai : bitartean beste gauz batzuen billa nua; «gero arte».

—Agur.

Miren, beste aldera juan, da esandako garayan, salgayen billa etorri zan : ordurako iru bilgotxo (2) ekarri berriyak eta oraindik askatu gabe zeudenak,

(1) Batuna=*clase*.

(2) Bilgotxo=*paquete*.

anixe zeuzkan Mirenek, eta bilgoixo ayei begiraka jarrita, beregan, ondo zebillela, ziyon.

—Ikusi ditzazu, ziyon salariyak, bilgoixoak askaturik; guztiak len erakutsi dizkizudan bezelakoak dira, ta bilgoixo bakoitzean amabi dauzkazu.

—Obe, ziyon Mirenek, eta amabi oyek, len esan dan ordaiñez erosiko dizkitzut.

—Nai dezun bezela; berreun da berrogei ta amabi peso dira; bañan bi zureztat, eta kito.

—Eskerrik asko : bi peso oyek, au ostatura daramazkinarentzat ondo etorriko zaizkit.

Alkandor da atorrak bere bilgoixoetan bildu ta, lotuak banaka, atera zitun Mirenek : atarian zegon gizon bati eman-t-zizkiyon eta irtent-zan. Etxera aldi gaiztoz betea zijuan : bidez erabakille Jaunaren bizitokira sartu zan, eta bere saltegikoak ikusi etzezaten, beste alde ezkutu batetik bere gelara iyo zan. Bi langilleai urrengo goizeko amarretan etorri zitezela aginduaz, bakarrik gelditu zan.

¡Arren neke ta larritasuna! ¿Zer gertatuko zitzayon? Lagunak lotsatu zuten; etxeakoak lapurtzen-t-ziyoten : ¿zeñengan euki zezaken ustekidik? ¡Gizon bikain da on bat etxea zaintzeko bear-t-zun..... da nun arkitu zezaken? ¡bere senarra an baleuka!..... bañan, ez : bein gaitz egin-t-ziyonari ezin barkatu zezayoken beñere..... ez arri, ez Patxiri, ez ta ere lotsatu erazi zun andre zaputz ta zorigaiztozko arri!

Onela bere burua berotuaz, ta bere biyotzeko samintasuna auditurik, egun luze ura igaro zitzayon.

Mireni : etzegokiyon gaišo zegola esatea eta ernai egon nai zun..... alperrik, biyotz sendo batek, atzekabe bat ondo eraman lezake, bañan asko ez; ur tñtak aldiz ta luzaro eroriyaz, arri gogor bat ere biguindu ta txulatzen dute, ta ainbeste ta alako nai gabeak biyotz sendo bat ere bai : ¿nola bada Mirenen biyotz zauritua etzuten urtuko?

Urrengo goizeko bederatzieta, beşarpean etxeko idazkiak zeramazkila, etxekoandrearəngana gure Patxi iyo zan alai ta pozez; beti bezela lusinkeriz Miren agurtu navez asi ta idaztiak eman nai zizkiyon; bañan iñoiz baño asarrego Mirenek begiratu ziyonean, zerbait larrituta išildu zan, eta andre arren arpegira begiratnaz ta beregan, ondo itzusi zirudila ta ura ikusi gabe bizi leikela, ziyon.

Miren bitartean, idaztiak gora ta bera erabilli ta irakurriyaz zebilela, txandaka larri ta ezpañak ortzez eltzen-t-zegon : ¿zer ikusten-t-zun? naiko okerkeri, ustez, ainbeste asarretzeko, ¡bi illabete ayetako anbat guztiyetan etzun ezertxo ere Patxiren etxera saldu zala idazti ayetan ikusten! ez ta aurreko arratsaldean bialdutakoak ere!

Goibel da asarre eta begirapenik gabe Patxiri esantziyon :

—Ona ziñalako ustean, nere diru ta artu-emanen zai jarri ziñudan len : orain, gaiztakeri asko egin dizkidazulako kendu, ta gaiztotegi batera bialdu bearko zaitut.

Larritasunez txuri txuri jarrita, etzun lenbizikoan

Paṭxik ezer esan : ezin-t-zun aditu zuna sinistu ; bañan pizkabana menduaz ta zer galpen zetorkiyon igarriyaz ernaituta, iriparṭxo batez, ezereñ ajolik ez bazun bezela, erantzuten asi zan.

—Asko arritzen nau zuk diyozunak : ta ziñez, enun uste olako andre maitagarri batek orrelako gauzik esan zezaidakenik.

¿Etzendun olakorik uste, uso errugabe orrek? nik ere ez ; bañan, esaten dizudan ezkerok, egiya izango da noski.

—Ez det uste, zuk esate ezkerok, naikoa izan litekela egitzat guztiya artzeko (ziyon asarretuta Paṭxik).

—Oraindaño beiñepein gizon zintzo guztiak sinistu naute : onezkero bazekizula uste nun ; sinistu nai ez badidazu.....

—Geyegi sinistu dizute : ¡alajaña! senarra erotu zitzaizula gezurka esan, da erotzat artu zuten ; ez uste ordea, gaiztoa naizela esanda, gaiztotzat artuko nautela, ez.

—Badakit etzerala oraingotik gaiztotzat artua izango, lenagotik gaiztoa zera ta ; eta ez gaiztoa bakarrik, gezurti ta lapurra ere bai.

—¿Lapurra ni? (alṭxata ziyon, begiak odolduta zeuzkala).

—Eseri zaitez pizka bat eta aditu zaidazu geldi. Atzo zure emazteari iru bilgoṭxo bialdu zizkiyozun : ¿nun agiri da ori? emen, idazti oyetan, ez : beste askotan ere, zure emaztearen saltegiya oyal ta eunez bete arte, aruntz nere salgayak bialdu dituzula bada-

kit; eta zuk, idazti oyetan jarri bearrean, išillik euki dezu.

—Gezurka zabiltza, eta diyozena danzkitzen (1) ez badidazu, erabakille aurrean esan bearko didazu.

—İtxoin-t-zazu pizkabatean.

Atera zan Miren, eta erabakille Jaun eta lengo egu-neko bi morroi, iru bilgoŕxoak besoetan zeramazkitenakiñ, etorri zan berriz.

—Emen daukazu erabakille Jauna (ziyon Mirenek Paŕxiri) : ta beraren aurrean, lapur bat zerala diyoŕ: or dauzkazu atzo nere eŕxetık atera zituzun bilgoŕxo oyek; oraindik zure aurrean jarri niyen agergayakin daude : ukatu zazu oraiñ.

Gaiztotegira Paŕxi, lots ta atzekabez betea, eraman-t-zezan, erriko zai bati erabakilleak agindu zion. Saltegiko burutzat, Paŕxik bialdu nai zitun langille ayetako bat Mirenek jarri zun; eta atzezin billa noski, erabakilleari, pizkabat geyago gelditu zediñ, iŕxoiteko eskatu zion eŕxekoandre gaiŕo arrek.

—Gogoz, Andre Miren (ziyon erabakilleak) : badakizu oraingo eta beste gertaera guztiyetan ere, zure agintze zai nagola.

—Ainbeste naigabe tartean zure laguntzaren bearra daukat, Jauna; etsai asko ditut eta guztiyak iŕxetu nai nituke : ezin niteke bestela bizi.

—Paŕxi ta iŕekaz erabilli ziñun emakumea erreŕ zuzendu eraziko ditut : zure etsai guztiyak arrapatu albanezazke!.....

(1) Danzkitu=*probar*.

—¿Zeñek eragotziko lizuke?

—¿Zeñek, diyozu? bat bakar baten alkartasunak. Ez dakit zein dan, bañan azkarra izan bear dula uste det.

—¿Zer gertatu zaitzu, bada?

—Zuri adirazi baño lenago zuzendu nezakelako us-tez, enizun atzo gertaera fixar bat esan nai izan: orain, nai ta nai ez, esan bearko dizut : amabosten bat egun izango dirala, ezin sinistu nezaken gaiztake-ri bat adirazi zidaten : gaiztakeri au egizkoa ote zan jakiteko, nere mendeko zai batzuek bialdu nitun, eta ayek esan-t-zidatenez, egizkoa zala atzo bertan jakin nun : nitzaz baño zutzaz errukigo, zuri esan bearrean arkitzen naiz, ta, nai gabe arren, adirazten dizut.

—¿Zer da, bada, ainbeste gaitz ekarri lezaidaken gaiztakeri ori?

—Erotzat geneukan zure senar ura ostu, ta eraman digute.

—¿Zeñek, noiz, nora?

—Nora ez dakit, bañan bera eraman digun lapurra nolakoa dan bai.

—¿Nolakoa da?

—Gizon galant, eder, bizardun eta zure senarraren izkera dakin bat.

—¡Ene! (zizon Mirenek eskuak biyotz gañean ja-rriyaz eta ojuka) : ¡Ene! arren da arren, gizon mada-rikatu ori arrapatu, il, purrukatu zaidazu, ni bizirik ikusi nai banazu.

—Orduan zein dan badakizu noski? esan, esan be-reala.

—Gizon ori..... ja! gizon ma.....da.....ri.....katu ori,
nere..... etsai..... aundiyena da!

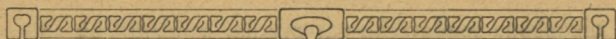
Etzun Mirenek geyago itzegiñ. Biyotza lertu, bu-
rua ustu ta gorputza gortuta arri bat bezela erortzera
zijuan : erabakilleak eldu zion, eta ojuka etxeko
guztiak larritu, ta bildu zitun : eta sendagille billa ba-
tzuek, negarrez besteak zeudela, erabakille ta neska-
me baten artean oyera eraman-t-zuten.

Etzala artatik ilko, bañan luzarorako zala Mirenek
zeukan gaitza, adirazi zun sendagilleak : banakatu zi-
ran guztiak, eta Miren gaiñoaren zai gelditu ziran
mirabeak etziyoten arri urrengo egun arte itzik aditu.

XII

Goiz izan edo berandu.....

beti Jaunak laguntzen du.

...

MIREN, biyotz biguin da makalezkoa izate ez-
keroz, egun ayetan zeramazkin nekez illa
izango baitzan; bañan biyotz gogorra zun, da etzan
il, ez : ala ere, betiko zauritu zitzayon bere osasuna:
ala zirudin beiñepein, bere arpegi ori ta latzak zi-
yonez.

Zortzi egun barru, erdi il da erdi bizi egonez, sen-
dagille eta etxeko mirabeai naiko ikara eman-t-ziyen,
eriyotzatik igesi ta zerbait sendatzen asi zan arte:
¡Arren zorigaiztozko oju ta negarrak! etzun iñor
ikusi nai; ezin-t-zan bakarrik egon : berak zein-tzan
etzekin bat zetorrela oartzen bazun, bere senarra izan-
go ote zan bildurrez dar-darka asten-t-zan.

Geroñeago bildurak jua-t-zitzaizkiyon, guztiz ez
arren : biyotza ere zerbait lasaitu zitzayon, ta arrez

pizkabana sendatzeko gai zegola, sendagilleak adirazi zion.

¡Gaiñoa! ¿zertarako bizi nai, ala beti bildurti ta negarrez bizi bear bazun? ¿elitzayoke, uste etzun batean bere senarra, aín asarre izan bear-t-zuna, etorriko? Eta ¿eluke alako batean il nai izango? ¡A, Polli madarikatua! Indiyotarrak ill izan bazuten, «enitun, zion Mirenek, ainbeste naigabe eramango noski». «¡Nun dagon jakiñ albaneza! ¡nork daki nun bizi dan gaitzkille ori!»

Olako itzaldi *samur* da *eztitzu*, bere barruan bes-teen aurrean, eta karrañika ta gorrotoz betea bakarrik zegola, esaten ari zan Miren, andre baten orde z emakume biyotzgabeke bat zirudila. Etzizon gorrotoak bizitzen uzten; etzitun ere, bere alaba laztanak, aita-ren antzekoak ziralako ikusi nai, ¿nola bizi onela? ¿etzitzayon iltzea obe izango? ¡Ez, ez! ainbeste gaitz egin-t-ziyoten bi gizon ayek illak ta oinpean purrukatuak ikusi arte..... etzun ez il nai! ¡Zer zoriona berarentzat olako asmo ayek eskuratuko balitu!

Udazkena zetorren: Mendozako inguru guztiyetan, mastiyetako lanetan zebiltzan langille naiko matsak, eldu ala moztu, ta eñxerutzen. Mirenek ere mastiyak bazitun, da orregatik eta sendagilleak ziyonez, langilleak ikusi, bere eñxea zaindu, ta bitartez osasun billa ibiltzeko asmoan, bere baratz eñxera juan nai izan-t-zun.

Geldi-geldi ta eguzkiya gurtariñaren barrenean ego-ki artuaz, ara zijuan Miren: urrutitik bere ibar da

mastiak ikusi zitunetik, bere maizter guztiyak lanean zebiltzala zekuskin : « ¡ederki! », ziyon, urte ontan matsa ugari dago, ta asko irabaziko det ».

Ibar asierara iriñxi zanerako, bere gurtariña zala arriturik igarri zuten maizter batzuek, eta eñxekoandrea agurtu nayerz aldameneratu zitzaizkiyon.

—¿Nundik nora gure eñxekoandre maitagarriya? ¿nola zaude? ¿bizkortu zera? (maitetzu ziyoten maizterrak.)

—Pizkabat bai; ziyen Mirenek, ta zuek ikustera, bitartez ibiltaldi bat egiñez, nator.

—Ta ¿nola zatoz bakarrik? nagusiyak gaur etorriko zala esan-t-zigun da!

—¿Noiz olakorik esan dizute berak?

—Atzo bertan; bera, oraiñ iru illabete barru emendik aterazi zun lagun da gure masti oyek urtero erosten ditun Jaun arrekin dator.

—¿Norekin datorrela diyozone?

—Polli deritzayon gizon galant da aberatz orrekiñ.

Biyotzeko miñez berriz Miren, erdi illa zirudin: maizterrak, eñxekoandrea ilko zitzayelako bildurrez, al-ala, lagundu ziyoten : erdi ñxorabiatua zegon Miren : maizterrak eñxera eraman nai zuten; berak arpegiya alderatuaz, ezetz ziyon..... ¿zer egin?

Atzeko bidetik norbait zetorren; bideko auts ta zaldi irrintziyak ala ziyoten : ¿zeiñ izango ote zan? ¿nagusiya? bai, nagusiya izango zan noski!

Maizter ayetatik bat, lañterka aurreratu zan..... eta eñxekoandre an nola zegon zetozenai esan-t-ziyen.

Orduan Polli, kopetillun jarrita, pizkabat beregan-du zan; eta Pello, aldamenean zegonari «pizkabat iñxoin bearko dezu (esan-t-ziyon) : zuaz nai dezun tokira, eta emendik bi ordu barru, gaba illuntzerako, eñxera eldu zaitez».

Au esanda, Pello geldi zegola, aurreratu zan, da pizkabana Polli maizter batzuekin batean.

Miren, gurdiñarian etzanda erdi illa zegon tokira Polli iriñxi zanean, etzegon ura iñor ezagutzeko eran; maizterrak ezer egiteko ere ez; jain larrituak arkitzen baiziran guztiak! orregatik eta nagusitzat egiñez, Pollik, baratz eñxera lenbailen jua-t-zitezela maizterrai agindu ziya, eta berbera gurtariñean barrenera sartu ta Miren besoetan jasorik, geldi-geldi ta arreta aundiz ura obeto jua-t-zediñ, eñxeratu zan.

Eñxe pollit eta baztarretutako artan euki bear-t-ziran eta eri bati eman litzaizkiyoken sendagayez ernaitu zan Miren : etzekin lenbizikoan nun eta zeñen artean zegon; pizkabana begiak argiratu zitzaizkiyon eta bere aldamenean Polli ikusi zun : jarren atzekabe ta bildurra!

Bañan gero al-t-zun gogorkiena, bere indar guztiak bateratuaz esan-t-ziyon :

—¿Zeñek onera etortzeko baimenik eman dizu?

—Jaungoikoak, ustez, eta zuri laguntzeko nere asmo onak.

—¿Zuk neri laguntzeko asmoak? Par egiñ albaneza, gogoz egingo nuke.

—Benetan etzaudela ortarako, Miren gaiñoa : eri-

yotza azkargi datorkizu, eta zure bizitzeko eginkizunak zuzentzea obetogo etorriko litzaizuke.

—¿Noiztik nora zu itzaldilari, Polli? apaiz egingo ziñuten noski!

—Eniñuzula ezagutzen usten nun, eta pozik nago: arrigarritzat, len, amaizen bat urte izango dirala, nitzaz ez gogoratuaz, oraiñ ongi ezagutzea artu nezake: ¿zein naizen badakizu beraz?

—Nai ez arren, geyegi : nere etsaitzat zauzkat, eta gaitzen bat neri egitera baizik etziñan etorriko : ¡zuaz emendik, eta bereala! maizterrai deituta, nai ta nai ez, bultzaka juan nai ez badezu.

—Ez, alajaña, Miren : enaiz oraingo aldiz, zuk ušatu ala igesi juateko asmoan etorri : atzo zure billa nebillen Mendozan; etziñudan arkitu, ta orrez atzekabe negola, Jaungoikoak nere eskura ekarri zaitu : oraiñ, uste det, nai dedan guztiya ušatzeko eran nagola.

—Jakiñ izan banun, etziñan, erabakillearen mendean ez bada, iñun arkituko.

—Ez uste, Miren; atzo bertan erabakillearengana juan nitzan : zer arrek eta zer nik egin bear gendun esan niyon, eta zure billa nebillela jakin-t-zun.

—Ez det uste, Polli : ez dezu gezurrez ezer irabaziko; ta obe zenduke emendik atera ta lenbailen juatea; erabakillearen aurrean lotuta ikusten bazaitut, orduan sinistuko dizut.

—Ez dit iñork oraindaño, zuk ez bada, gezurti bat naizela esan; eta bidez beiñere ez : iñxoin (da paper-

txo bat txamarreko zakel batetik atereaz) da oraiñ irakurriko dizudana aitu zazu.

—¿Zer papertxo da ori?

—Buenos Airesko agintariyak Mendozako erabakileari, nik esanak zintzo egin ditzan, adirazten diyon bat. Erabakille berak irakurri du, eta makur-makur nik agindua egingo didala diyo.

Juan-t-zaitez emendik, eta etzaitezela nere begi aurrean agertu, gizon madarikatua!

Alperrik begi eta belarriak iñxita orma aldera biurtu zan Miren : eziñ iñola lasai egon zeiken; bere gaiztakeri guztiak aurrean jarri zitzaizkion; gizonengan zeukan uste utsa bazijuakiyola igarri zun: Jaungoikoak ere astindu naiko zula burura zetorki-
yon : etsayak, negartokiko etsayak ere, aldamenean zeuzkala iruditua ta ayek ango su eta garretara zera-
ramakitelakoan izututa..... ¡neregana! karrañika esanez, laguntz eske ta zalapartaka oyetik irten nai izan-t-zun.

Etziyon Pollik utzi; zintzo ta maitetsu, bere arreba baten zai balego bezela, polliki ta laztan elduaz zeukan, da lasaitu zediñ errukitsu zion :

—Etzaitez ikaratu, Miren : ez dago emen gaitz egin lezaizuken etsayik : ¡gora biyotza! Jaungoiko-
arenganatu zazu, ta Jaun berak, errukitsua danez, lasaituko dizu.

—¡Erruki, errukitsu! ¿zein nitzaz errukitu leike? ¡ez, ez! (ta su ta gar berriro begiak zeuzkala ta al-
t-zitun alegiñez Polliri bultzaka) ¡zuaz, emendik! deadar egin-t-zun.

Eta amorratuta balego bezela, ta abere izutu bat zirudila, bere esku makal da txoñtuak erakusiyaz eta zerbait uñatu nai balu bezela alde guztietara ekinhez, jardun-t-zan.

Errukiz betea Polli, pizkabat atzeratuta egon-t-zan Miren zerbait apaldu arte : gero, gaiñoa egarriz itoa zegola igarriyaz ta malko sutsu batzuek zerizkiyola, ur goño tanta batzuek eman-t-zizkiyon; da Miren, arren malko ta apaltasuna ikusiyaz arrituta zegon bi-tartean, Pollik, buruko, maindire ta estalkiak antola-tu zizkiyon, ama maitetsu batek egingo luken bezela.

Luzaro Polli, maitetsu, txutik, besoak bularretan zeuzkala, gaiño zegonari begiraka egon-t-zan : gaiño-ari ere, nunbait biyotza bigundu zitzaion..... da negar, negar şamur da atzegiña noski, egin-t-zun..... azkenean :

—¿Nere senarra nun dago? apal-apal galdetu zun.

—Lañter etorriko zaizu : nerekin zetorren, eta atzean gelditu da.

—Ta zu bezela ¿nizaz errukituko ote da?

—Bai, noski : onegiya da Pello ortara ukatzeko: biyotz ona, şamur da laztana da, besteen nekeak be-reak baño geyako, indartsugo, errukitzen ditu, ta Jaungoikoak ere ala agintzen diyola jakinhean, gogoz, ta albaditu erreş, ayen ezereztasunen billa dabill; etzazu, bada, arren bildurrik izan; Pellok maite zaitu, ta bere maitetasunez laztandu naiko zaitula uste det.

—Ta zuk..... zuk..... ¡ai, ene! lotsatzen naiz..... (da arpegiya bere eskuz estali nayez gelditu zan).

—Etzazu, Miren, bildurrik euki : aspalditik errukitu zaitut, eta barkatu dizut ere : naiko neke Jaungoikoak, zure biyotza bereganatu nayez noski, bialdu dizkitzu : ¡doaitsua zu, Miren, oraiñ arren deyak aituaz zure eginkeriz damutuko baziña!

Berriz ere luzaro beregan sartu ta išillik egon-t-zan Miren. ¿Zertan jardun ote zan? Polliren itz šamur da ongilleak ontzat artu ote zitun? Negar malkoak zerizkiyon; musu gorri, bañan larritasunik gabe, zegon; gerogo, lo gošo ta atzegin batek artu zun.

Ordurako Pello eñxera etorriya zan; da bere emaztearengana sartu zeiken garai zai zegon : ontan, Polli, Miren lotan utzita, atera zan : Pellok, larriz beteak, gelditu ziyon :

¿Nola dago Miren? itzegin dezu? asmo zendun guztiya esan diyozu?

—Obetogo, bañan gaizki šamar dago; ez diyot uste nun guztiya esan; bañan nere iritziyaz naikoa bai : bere biyotza zuzentzeko aiña adirazi diyot.

—Zure zorraren gañean ez diyozu, Polli, ezer esan?

—Utzi zazu, Pello, nere zorra dala diyozun ori: ori berez zuzenduko da : ala ez baletorke ere, ez ajolik euki : orain egin bear deguna, zure emaztea lasaitu, ta Jaunarengan biurtzea da.

—Ta Miren gaišoa ikusi nezake?

—Bai, bai; bañan lenbizi Mendozara morroyen bat, eta bere bereala, bialdu bear zenduke.

—Sendagille billa maizter bat bialdu nula, iya bi ordu izango dira.

—Eta apaiza, Pello? Apaiz baten bear aundigoa dauka ta.

—Ain gaizki dagola al dirudizu?

—Bai, Pello; egiya esan beardizut; zure emaztea bere aitaren billa dihua, ta ura bezin zintzo Jaunaren-ganatuko dala uste det.

Jeñxi zan Pello; morroi bat bere apaiz ezagunaren billa bialdu zun, da berriro iyoaz, da Polliren atzetik, polliki-polliki ta biyotza jasupaka zerabilkila barrenera sartu zan.

An zeuden biyak išillik Miren gaišoari begiraka, alako andre egoki ta eder uru zabartua ikusten-t-zutelako erruki, ta ondu zalako asmoan eztitsu ta šamur.

Miren, esnatu zanean, berak ainbeste gorrotatu izan-t-zitun bi gizon ayen aurean, arkitu zan; erdi lots ta erdi bildur zegon, eta etzeukan itzegiteko kemenik.

Pollik, zerbait igarriyaz, Pellori kiñu bat egin-t-ziyon eta onek, bere lagunak esan nai ziyona asmatu-rik, lenbizi itzezin-t-zun.

—¿Nola zaude, Mireñxo maitea? (eztitsu ta šamur ziyon) :

—Gaizki, Pello ta larri..... ¿barkatzen didazu?

Eziñ itzegiñez Pellok, emaztearen esku makal bat artu ta belaniko, muñ gošo ta laztan bat eman-t-ziyon..... zotinka negarrez gelditurik.

Naikoa Mireni, Pellok egiña, iruditu zitzayon : luzaro asnasik gabe egon balitz bezela indartsu ta lasai

asnas artu zun; da gero..... negarrari ekin-t-ziyon berriro, ugari, goño.....

—Etzaitez larritu, Miren (ziyon Pellok) guztiya aztutzat daukat eta pakean, zu sendatu ezkeroz, bizi gaitetz; gure alaben zoriona bideratu dezagu.

—Ezin da, Pello; nere egunak laburtu dira; biyotz ontako indarrak badijuazkit : zu bakarrik alaba gaiño-entzat geldituko zera.

—Ez, ez; zu ere bai, Miren : alabañoak maite dituzunez, egiñalak, ayen alde lagun dezaidazun, egiñalak egin ditzazu.

—¡Al banuke, bai, Pello! nere eriyotza bertan dago : apaiz bat ekarri albazenduteke.....

—Deitu diyo, Miren; lasai egon, da albada lo egiñ ezazu; apaiza biyarko etorriko zaizu-ta.

Berandu zan; da itzegiteak Mireni gaitz egingo zizyolakoan, išildu ziran senar emazteak.

Polli ta Pello, biyak ernai, bata emaztearen eriyotzari bildur ziyola, bestea gaiñoak bear-t-zun bakoitzean sendagayak garaiz da zintzo emanez, gau illun ura igaroaz egon-t-ziran.

Goizerako, apaiz da sendagille Jaunak baratz etxera gabez ta larri elduta, beren eginkizunetan ari nabez, itxoiten zeuden : gorputzeko sendagilleak guñxi egin zezakela azkar igarri, ta gaiñoa utzi zun : gogo-sendagillea berriz luzaro Mirenen aldamenean egon-t-zan: ateratzekoan, malkotsu ta šamur eldu zan, begiyak zerurontz zeuzkala, eta Polli ta Pellori bejondei asko gogoz emanez.

Bi lagunak berriro gaiñoaren gelara sartu ziranean, Miren, apal, geldi ta gurutz ongille bati tinkiro begiraka zegon : ¿ zer gertatze ote zitzaion ?

Andik pizka batera, bere inguruan zeuzkanak ere ikusi zitun, eta apaltsu ayekiñ itzegin nayez, esantziyen :

— Atozte, nere maiteak; oraindano, gaitz asko egin-t-zidazutelakoan, etsaitzat euki ta gorrotoz beterik gaiztakeri asko egin nai izan dizutet; orain, ni zuen etsai ergel bat izan naizela aitortzen det. Nere aitari egin-t-ziyozutena bera neri ere egin nayez, barkatu didazute. ¡Milla esker! Jaunarengana nuanean zuetzaz gogoratuko naiz; bitartean nitzaz ere gogorra zaitetze : Polli, nere senarrak ordain-t-zaitzala, ta Pellori diyozun maitetasuna nere alabañoai ere euki zayezu : Pello, etzaitetz nitzaz aztu. Iltzera nua; egiya, ta ziñez egiya, Jaunaren aurrean esanez, maite zaitut : arren, nere ta zure alabak zaindu ditzazu.

Bi gizon errukitsu ayek, etsayen aurrean sendo ta indartsu egongo lirakenak, ume zurtz batzuek bezela negarrez da makur zeuden : gaiño arren itz labur da maitetsuen indarrez bigundu ziran, da malkoak zerizkiyela eziñ itzegiñez, gaiñoari, beraren esku otzak artuaz, muñ ematen ari ziran.

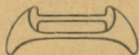
Apaiz Jaunak, berriro eta iru negartiyen išiltasuna ausirik, gurutze deuna bere eskuetan artu, ta Mireni erakutsiyaz, itz legun da samurrez atsedan billa zerura juan-t-zedilla ziyon : Miren apaltsu ta atzegiñ

artaratu zan; Pello ta Polliri eskuz agur eta Jaunaren autzari eztitsu muñ emanez, jua-t-zan.

Negarrez da belauniko irurak ziñez ta benetan oititz egiñez luzaro egon-t-ziran. Lenbizi apaiza al-
f̃xa, ta oraindik eskuan zeukan gurutze gaugarriya goratuaz, esaten asi zan : «¡Onetsiya, betiko onetsiya, izan bedi gure Jaungoiko maitea! Gu, arren aurrean ar kaskar da ezerezkoak izan arren, gogoratzen gaitu ta kutuntzat gauzka; eta okertzen bagera, zuzendu nayez; zintzo bagabiltz bereganatu nayez, zaintzen gaitu : ez du iñor f̃xo ta beiñere laguntzik gabe uzten : aita da, maite gaitu : askotan neketsu, ustez, bagarabiltzki, zeruko gure sariya aunditu nayean dabil : arren laguntz billa bagaude, arren if̃xoeran lasai egon giñezke : «laſter edo berandu..... Jaunak beti laguntzen du». ¡Onetsiya ta maitatua izan bedi gure Jauna!

«¡Ala izan dedilla!» biyotz biyotzetik erantzunt-zuten Polli eta Pellok.

XIII

“Post nubila phœbus”.....

Nekeen atzetik atzegiña.

LEN esandako gertaeretatik onera bi urte igaro dira. Gipuzkoako betterrian, eta toki pollit batean, mendi ñixiki ta borobill bat dago : iñxaso aldera juanez, ezker eskubira da itai baten eran mendi aundi ta goitiyak dauzka; be aldera ta eskubian, ibai aldera, ibarñxo bat; aldamenean eta ezker aldera mendi aundi oyetako baten malda; malda onen gañean, umetxo bat amaren magalean bezela, eserita dagola dirudi beste mendi ñixiki ta len esandako pollit eta borobilla : mendi onen tontorrean eliz ñxukun da ederra daukan erri bat; eta eliz orren inguruan naiko etxe ñxuri ta garbi daude.

Etxe oyetako batean, ta bere baratz erdiyan orri-ñxolatxo lorez da landare usaingarriz betetako bat dago, ego legun da epel batek aizezten dula. Barre-

nen eta patxaran gogoz da ugari jaten sei notiñ egon dira arratsaldeko bostetatik seyak arte.

¡Ayen poza ta berriketak !

Bi gizon mai laurkitutako alde batean; ezker esku-bira, ta bata bestearen aurrean, bi andre zar šamar da illeñxuri; da gizon biyen aurrean bi neska gazte ta pollit, beren arpegi eder, begiratze laztan da iripar goşoz, bi aingerutzat artu liteztekenak.

¿Zein dira?

Ipar aldera dagon gizon galanta, Polli da; bere ezkerreko mardul da beti parrez dirudina, Pello; bakoitza bere amaño maitearen aldamenean dago : eta bi aingeru pollit ayek, Pelloren bi alabañoak dira.

Guztiak, jan ondoren, itzegiteko gogo aundiak dauzkate; gazteak berriz, ankak ariñ da odoltsu dau dela, jostatzeko gogoz beteak dirudite, ta bere aitari, noiz baratzera juateko baimena eman naiko diyen iñxoñez, laztan begiratzen diyote. Aitak ayen asmoak igarri ditu ta kiñuz, bayetz, diye : gazteak pozez alñxa dira; alde bakoitzetik asita, andre zar, amonak deritzayen ayei, lenbizi ta beren aitai gero, musu goşo ta dunbatsu batzuek bakoitzari emanaz dabilta; amon alai ta doaitsuak gogoz ere laztandu dituzte beren billobak : Pellok gazte aundiena, ta Pollik ñxi-kiena gerritik artuaz, eta biyak bat batean eta berdin, aitak balirake bezela, kutun bakoitzari galdetzen diyo:

—¿Maite nazu?

—Bai, bai ta ñxit asko (diyote neşkak, musuka ta parrez ari ta ari) :

—¿Beti bezela?

—Gero ta geyago.

—Ta aldamenean daukadan anai au baño geyago?

—Biyak berdiñ berdiñ.

—Mingañez edo biyotzez?

—Biyotz biyotzetik, potxolo.

Olašen parrez da begiyetatik biyotz osoa dariyola diyo gazte bakoitzak, eta alai ta maitetsu, bere aita maitea lepotik elduta daukala, au esan baño lenago, bi musu zoragille damazkiyo, eta aizpa bakoitzak bere maiteari eman dizkiyon musuak otztu ez ditzeten beste aizpari txanda ematen diyo, ta berriz ta berriz musu dunbatsu ta goño ayek aditzen dira.

Musutaldiya amaitu da; orriñxolako atean bi aizpak eskuz artuak agur maitagarri bat egin, da alai dijuaz: oju ta irrintzika batzuetan, iñil da polliki bestietan, baratzeko alde batetik bestera dabilta miñxirrika ta lore billa; miñxirrikak berentzat nai dituzte; loreak berriz beren amon maiteentzako : jez dira, ez, emaitz ori, lore ñorta pollit gabe amonengana juango! jta bai, pozik, lore ñorta eginda amonenganaturik eta loreak musutuaz ayei eskeñi ta ematen dizkiyenean, gelditzen dirala!

Beren aita ta amonak, artara neñkak dijuazelakoan, daude alai ta pozez beteak : orregatik, gazteak jostatzen dabilzan bitartean, lasai ta pañxaran itzegiten, batzar batean baleude bezela, jardun dira.

—Polli, alai ta atzegin zaudela dirudit, ene seme

maitea, ¿ez da ala? (eungarren aldiz galdetu diyo bere amak Polliri).

—Bai, bai, amaño lastana : ezin neike doaitsugo ludi ontan izan : egunero zure izena ta antza nere ezpañ da begi aurrean euki nayeiz nebillela, zuretzat zerbait irabazten nulako pozik negon; orain, nere ama maitea neke gabe, alai ta atzezin euki ta nere aldamenean bizkor da tēte ikusi ezkeroz ¿zer zorion aundigorik opa nezake?

—Bañan naiko lan da atzekabe asko neregatik eraman bear izan dituzu Ameriketan, nere kutuna.

—Ez ainbeste, amaño; egiaz, arrotzen tartean dabillenak, zerbait irabazi nai ezker, lan asko egin bear du; emengo naiko gizon emen morroi izateak lotsatuko litukenak, an ikazkin batek baño lan geyago egiten ikusi ditut, ta ni, beartsua izanik, ayek bezela arkitu naiz, bañan zure otoitzez noski, ta zuri laguntzeko bakarrik, lanean nebillelako, Jaunak lagundu dit, eta asko : arri esker, orain pañxaran da zure aldamenean doaitsu bizi naizelako.

—Ta an erreñ aberastu leike bat, zuek bezela?

—Ez aĩn erreñ, ama: emen ondo oituta Ameriketara dijuazenak, ez uste, aberastu litezkela; an asko irabazi arren, ugarigo ondatzen da; goiz da arrats, pañaretik asita beti txurrit dabiltzanak, beti lagun billa ta ayekin jostatzen, nai dutenean lan egiñ eta nai ez badute atzezin badabiltz, emen baño kaskarrago bizi dira.

Erri aundiyetakoak guñxi aberastu litezke, basarritakoak geyago.

—Eta ¿zergatik basarritar guztiak ez dira, bada, Ameriketara juaten?

—¡Ai, amaño maitea; ez dakizu ze bildurgarriya dan diyozena! Oraindaño ta beti jakintasuna gauz guztietako bear izan da, ta zerbait ondo ta erreñ egiteko geyago: indarrez ezin dana, buruz egin bear da: ta basarritarrak zintzo, bikain da langilleak izan arren, ez dira naikoa dakitenak, ez ango izkera ta ez diru egikera; beti lanean, izardika, íxingurri baten eran egunero zerbait gordeaz, gaizki jana, lo guñxi eta emen aiña ta bezelako jantzirik gabe, biziera íxarra daramaki: ta zerbait, asto batek bezela gau ta egun lan eginda, irabazten badu, ¿zertarako arren diruak gibela aunditu, urdailla mindu edo biyotza aulduta osasuna galtzen badu? ¿ez dakizu ara dijuazenetatik geyenak gaitzen batekin datozela? ¿ortarako gurasoak biyotz ta laguntzik gabe utzi, berak alperrik galdu, eta azkenean gurasoen tartean lenbaño errukigarrigo edo ayek gabe bakar bakarrik kuşkur bizitzeko juan dira?

—Bañan zuek bezela aberastuta datozenak, an ondo egon litezkenak eta egoki ezkondata daudenak ere izango dira noski?

—Bai, ama, bai, badira: ¿zenbat ordea? eundik bi, lau, amar? ta ¿zer diyo pitiñ orrek ainbeste emendik dijuazenen tartean? an ezkonduen ordeiz Pellok zerbait esan lezake; ¿ez da ala, Pello?

—Bai, Polli; nere amak, an nik eramán izan bear nitun nekeak badakizki, eta zureak ere jakingo ditula uste det.

—Ala da, Pello; bañan baten gertaeretatik ezin li-
teke guztiyentzako era bat jarri.

—Egiya dirudi, ta ala dala, nik ere, beste gaiztakeri
geyago ikusi edo aitu ez banitun, esango nuke; bi
egizko ta negargarritzat artu litezken eta askotan gerta-
tu oi diran gaiztakeri esango dizkizutet, nai badezute.

—Esan, Pello, esan.

—Emendik ara dijuazenak nekazariak izaten dira
geyenetan; ara jua da aberasten diran guñxietatik
batzuek ezkontzen dira; seme alabak badituzte, abe-
ratsen eran azi erazten dituzte, jakintsu irudi ta apain
ibilliyaz eñxe aundikotzat artu ditzaten. Ez dute an
jayoak, beren gurasoak beartsuak izan dirala esan nai.
Semeak azi dira arro ta lasai; itzegiten ondo dakite,
beren aita edo gurasoak baño obeto : nolana ere,
oyek baño jakintsugoak izan ezkeru, ez dute semeak
ayengandik ezer ikasi ta jakin nai; berak eñxeko jabe
ta agintari egiten dira ta ! bildur, giñaiñoak, beren se-
meak nai edo agintzen duten gauza ukatzen duten
gurasoak ! «arlote zar, eltze kirten » edo onelako bes-
te itz gaizto ta ugari aituko dituzte noski : eta gero-
go gertatzeu dana, oraindik okerragoa dala uste det.
Semeak jabetze ezkeru, gurasoak morroi; gazte abe-
ratsak eta mendegabekoak ezin dira ongi azi; gaizki
aziya, seme gaizto, gizon ergel ta ezertako ona eziñ
izan litekena dator, ta arren zital da gaiztakeriak iku-
si, eta ainbeste lan da nekez egindako eñxearen on-
damena oartu eta ezin besterik egiñaz, lotsati, kuñ-
kur da kopetillun arkitzen dira guraso gaiñoak.

¡An bai, iñun baño egiazko, esaera zar «aitona neke, semea gose ta billoba eske» diyon ura, ugari aldiz aitatzen dala!

—¡Ene Jaungoiko maitea! ¡zorigaiztozkoa baidala olako gizon errukigarriya!

—Oraindik zorigaiztogoizkoak ere badira. Gure aldamenean bizi zan españatar langille aberastu bat: bere semeak emezortziren bat urte izango zitun; gaztea zan, bañan naiko diru ta egunero bere lagun egoki batzuekin batean kafetegitan jokatu ta galtzen zekina: bein batean zeraman diru guztiya galdu, ta asarre, bateonbat madarikatu naye, biyotz gabe «¿noiz ilko ote zait nere aita zar ori, eñxeko diruak neregandu ditzadan!» esan omen-t-zun seme gaizto arrek. Bere aita jakin da išillik negar egin-t-zun: il-t-zan, bai, aita gişaişo ura, uste zun baño lenago ta neke, lots ta damuz betea il-t-zan.

—Olako seme gaizgilleak izatekotan, ondo, Polli, mutil zar etorri zaidazu: bejondeizula, ene, seme maitea!

—Ni ere, ziyon Pellok, an ezkondu izan ez banitz, obe: enun ainbeste diru eukiko noski; bañan enitun ere ayengatik eraman bear izan nitun neke ta larrita-sunak ikusiko.

—Ala ere, doaitsutzat, bi aingeru aiñ on da maitetsuen aita zeralakoan, artu ziñezke.

—Ála da, ta orregatik Jaungoikoari, ainbeste lagundu didanez, eskerrak zor da eman nai dizkiyot.

—Ori da, Pello (azkenean ziyon Pollik) ori da

guk denok egin bear deguna : guk, zer egiten gendun ez genekila, Ameriketara diru billa juan da, an neke naiko dagola, etsi arte, ikusi izan degu; bañan ontasun aundiko oiturak daudela ere, bai, badakigu : egiyaz, ara juan gabe, emen ere ondo lan egin da zintzo ibilli ezkeroz, an ainbat ez arren, asko aberastu litekela bat; bañan ara juan da ere, zintzo ibilli nai duna ona izán leike: gaiztakeriya lasaikeritik dator; zintzotasuna aziera onetik; guk Jaunaren doayez eta gure ama maitetsu oyen bidez ondo azi ta zintzo šamar ibilli gera, eta Jaungoikoak benetan lagundu gaitu. ¡Onetsiya izan bedi beti-betiko, eta arren bidez ta amen aldamenean doaitsu luzaro ta atzezin bizi gaituz!

— ¡Ala izan dedilla! beste denak biyotzez Polliri erantzun-t-ziyoten.

Jaungoikoak gogoz ayen otoitza aitu zun noski; luzaro amon laztan ayek, Pelloren alabak azi ta ezkonduak ikusi arte, doai ta paketsu bizi izan-t-ziran..... Jaunari, alako seme on da maitetsuak eman-t-zizkiyelako, egunero eta eunka eskerrak emanaz.

Ayen eran ere, beren semeak bizi izan dira: ondo azi ta zintzo dabiltzanak, seme onak, lagun bikañak, guraso obegoak, eta beti doaitsuak izaten dira, emen, ludi ontan, nekeak ondo eramaten dakitela; zeruan berriz, neke ta gaitzik gabe Jaunaren sari ugaritsua daukatela.

¿Zein Polli ta Pello bezin zintzo ta alai izan leike?

OARPENĀ

Orri-k	Errenk	Diyo	Esan nai du
7	27	zirudiyān	zirudiyon
42	13	Pello	Polli
99	20	sun	au
108	27	nnaiko	nunaiko
109	28	biyotzak	biyotzak
116	26	zarranaiz	zarra naiz
135	8	Pelloren	Polliren
154	2	alkartasunak	azkartasunak
159	29	etxekoandre	etxekoandrea
168	5	gaurgarriya	agurgarriya

ARKIBIDEA

Orri

Kondaira asi baño lenago, itz batzuek irakurleentzat	3
I-ko Jakingaya. Alkartze arrigarriya	7
II-en — Bi euskaldun, dirutako kezketan ere ondo alkartzen dira	15
III-en — Emazteari ez badagokiyo, ezin du sena- rrak nai guzaiya egiñ	25
IV-en — Nola Polli ta Pellok, irakurleak lashter jakingo duna egin-t-zuten	35
V-en — Ez dira indiyotarrak, esaten oi dan ain gaiztoak	45
VI-en — Biyotz on bat zorionez asetzeko, ez da naikoa aundi ta altsua izatea	61
VII-en — Emazte gorrotatuaren mingaia zorrotz, biyotza berriz otz.	77
VIII-en — Nola erotzat daukaten gizon batek egi asko esan, eta beste asko zintzo ishil- tzen ditun	93
IX-en — Pollik ziyonez, ez da, kayol batean gor- deta bizitzeko, gizona jayo	107
X-en — Biyotz oneko gizonak, berengatik egingo elituztekenak, lagunuen alde egiten di- tuzte	123
XI-en — Etsayik gabe bizi arren..... ez dabil atze- gin Miren.	137
XII-en — Goiz edo berandu....., beti Jaunak lagun- tzen du	157
XIII-en — <i>Post nubila Pabus</i> ..... Nekeen atzetik atzegia	169
Oarpena	177
Arkibide	179

